

І. М. Боярко Н. А. Дехтяр О. В. Дейнека

ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇНИ

Монографія

**«Корпункт»
Суми – 2013**

УДК 336.5
ББК 65.261.3
Б 86

Рекомендовано до друку вченою радою Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України». Протокол № 4 від 03 січня 2013 р.

Рецензенти:

І. В. Сало, доктор економічних наук, професор кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»;

О. М. Теліженко, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління Сумського державного університету;

А. О. Пантелеймоненко, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та прикладної економіки ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Боярко І. М.

Д39 Державні видатки в економіці країни [Текст] : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. – Суми : Сумське видавництво ПВКП «Корпункт», 2013. – 109 с.

У монографії досліджено теоретичні засади організації державних видатків у системі обґрунтування соціально-економічного розвитку в Україні та країнах Європейського Союзу. Виокремлено характерні особливості формування та реалізації бюджетної політики країн-членів ЄС та України як складової оцінки передумов реалізації стратегічних євроінтеграційних орієнтирів. Обґрунтовано підходи щодо оцінки впливу державних видатків на економічне зростання.

Для науковців, фахівців в галузі державних фінансів, працівників органів виконавчої влади, викладачів, аспірантів, студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 336.5
ББК 65.261.3

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ В СИСТЕМІ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	6
1.1. Державні видатки: сутність, види та класифікація.....	6
1.2. Напрями та характер впливу державних видатків на динаміку економічного зростання.....	16
1.3. Державні видатки у системі формування та реалізації бюджетної політики держави.....	26
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ОЦІНКИ ПЕРЕДУМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ОРІЄНТИРІВ	35
2.1. Порівняльна характеристика принципів побудови бюджетної системи як інструментів реалізації бюджетної політики в країнах ЄС та Україні	35
2.2. Основні тенденції організації державних видатків та їх вплив на соціально-економічний розвиток України.....	43
2.3. Аналіз бюджетної політики країн Європейського Союзу та України в сфері формування та використання державних видатків за функціональною ознакою.....	52
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ	64
3.1. Загальна методологія аналізу впливу державних видатків на економічне зростання	64
3.2. Оцінка впливу зміни обсягу державних видатків на економічне зростання країн-членів Європейського Союзу та України	71
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

В умовах подолання наслідків світової фінансової кризи в країнах світового співтовариства та Україні зростає роль бюджетної політики в сфері державних видатків як комплексної системи заходів і дій органів влади у системі управління бюджетними коштами на основі концепції розвитку бюджетних відносин. Бюджетна політика України і країн ЄС повинна сприяти державній підтримці зростання національної економіки, забезпечення фінансової і соціальної стабільності, задоволення потреб та розв'язання різноманітних проблем суспільства на основі сталого розвитку. Бюджетна політика, як складова фінансової політики, концептуально формує фінансові передумови для реалізації функцій і завдань держави.

Державні видатки є ресурсною базою органів державної влади та управління у проведенні бюджетної політики і здійсненні соціально-економічних реформ, спрямованих на забезпечення економічного зростання. Тому формування оптимального складу та структури державних видатків в системі бюджетної політики країн ЄС та України є одним із пріоритетних завдань на сучасному етапі соціально-економічного розвитку.

Дослідження питань взаємозв'язку економічного зростання і динаміки державних видатків та формування їх оптимального співвідношення пов'язане з визначенням ефективності реалізації бюджетної політики. Економічне обґрунтування взаємовпливу економічного розвитку країни та політики в сфері державних видатків ґрунтується на тому що, з одного боку темпи економічного зростання країни впливають на формування обсягів та структури державних видатків, а з іншого – ефективність використання державних фінансових ресурсів визначає рівень соціально-економічного розвитку країни.

У науковій літературі недостатньо уваги приділено обґрунтуванню кількісних та якісних характеристик взаємозалежності між темпами зростання ВВП та обсягами державних видатків, які б визначали критерії для формування та реалізації економічної політики держави в бюджетній сфері. Слід зазначити, що кожна держава, залежно від економічної моделі суспільства, фінансово-економічного потенціалу, рівня конкурентоздатності, історичних і національних особливостей та рівня централізації ВВП у бюджеті країни формує оптимальні співвідношення між елементами бюджетної системи та макроекономічними показниками, зокрема питомої ваги державних видатків в розрізі окремих напрямків їх використання, що сприяє досягненню сталого економічного зростання.

Метою даного дослідження є вивчення концептуальних основ та особливостей формування бюджетної політики країн Європейського Союзу та України в частині формування та використання державних видатків як складової забезпечення економічного зростання, а також виявлення впливу зміни обсягу державних видатків на макроекономічні параметри розвитку країни.

Досягнення зазначеної мети передбачає послідовне розв'язання таких завдань:

- вивчення сутності, видів та класифікації державних видатків у контексті забезпечення економічного зростання України;
- узагальнення основних теоретичних положень щодо виявлення взаємозв'язку між економічним зростанням та обсягами державних видатків;
- дослідження місця та ролі державних видатків у системі формування та реалізації бюджетної політики держави;
- дослідження основних теоретичних та нормативно-правових засад формування та реалізації бюджетної політики в частині управління державними видатками європейської спільноти та України;
- оцінка залежності між темпами приросту ВВП та зміною обсягів державних видатків в розрізі країн-членів ЄС та України;
- здійснення порівняльного аналізу бюджетної політики країн ЄС та України в сфері формування та використання державних видатків за функціональними ознаками;
- удосконалення методології аналізу впливу державних видатків на економічне зростання;
- статистичне та аналітичне обґрунтування взаємозалежності державних видатків та зростання ВВП в країнах ЄС та Україні.

Під час написання монографії використовувалися такі методи дослідження економічних процесів як: емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент); теоретичного дослідження (монографічний, ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи); економіко-математичного моделювання.

РОЗДІЛ 1

ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ В СИСТЕМІ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

1.1. Державні видатки: сутність, види та класифікація

В умовах наростання ризиків погіршення економічної ситуації в світі, що знижує потужність зовнішніх чинників економічного зростання України, бюджетна політика в сфері державних видатків має стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу зростання. За умов значної обмеженості державних фінансових ресурсів постає важливе питання ефективного розподілу та використання бюджетних коштів, що забезпечують державне управління, національну безпеку, фінансову стійкість економіки, соціальне забезпечення та соціальний захист населення. Державні видатки відіграють визначальну роль у процесі соціально-економічного розвитку суспільства, оскільки забезпечують стабільність виконання покладених на державу функцій.

Необхідно відмітити, що кожна країна, в залежності від особливостей розвитку, створює та реалізовує власний механізм формування й управління системою державних видатків. Незважаючи на це Україна, враховуючи сучасний стан соціально-економічного розвитку, потребує подальшої розробки нових підходів щодо управління видатковою частиною держави, неодмінною умовою яких є поглиблене розуміння самої сутності державних видатків.

З метою узагальнення теоретичних засад державних видатків проаналізуємо підходи до сутності даного поняття. Слід зазначити, що до сьогодні на законодавчому рівні відсутнє визначення категорії «державні видатки». У Бюджетному кодексі України надаються два терміни: «видатки бюджету» – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, до яких не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; «витрати бюджету» – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів [14]. Однак, за економічним змістом термін «державні видатки» є набагато ширшим, ніж видатки та витрати бюджету, і являє собою всі витрати, пов'язані з діяльністю держави.

Узагальнені методичні підходи до визначення сутності поняття «державні видатки» подано у таблиці 1.1. Аналіз наукової літератури поняття державних видатків, дозволяє стверджувати, що дані визначення мають як спільні риси, так і наявність різних характерних сутнісних ознак. Державні видатки можна розглядати як: систему грошових відносин, систему фінансових відносин та сукупність грошових коштів.

Таблиця 1.1 – Методичні підходи до визначення сутності поняття «державні видатки»

Автор	Визначення
1. Державні видатки як система грошових відносин	
Біла О. Г., Чуй І. Р. [8]	грошові відносини, що складаються при використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування витрат розширеного відтворення, задоволення інших суспільних потреб
Романенко О. Р. [65]	грошові відносини, що складаються при розподілі і використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави з метою фінансування витрат розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб
2. Державні видатки як система фінансових відносин	
Федосов В. М., Юрій С. І. [80]	сукупність фінансових відносин із приводу використання державних фондів грошових ресурсів із метою фінансування соціально-економічного розвитку держави
Василик О.Д. [15]	сукупність фінансових відносин з приводу використання державних фондів грошових ресурсів з метою фінансування соціально-економічного розвитку держави
Віхров О. П., Ніцимна С. О. [16]	це складова частина фінансових відносин, яка полягає у безперервному цільовому використанні державних грошових ресурсів, що накопичуються у: <ul style="list-style-type: none"> – державному бюджеті; – державних бюджетних та позабюджетних фондах; – власних фондах державних підприємств, установ та організацій з метою виконання загальнодержавних функцій, фінансування державної та комунальної соціальної і культурної сфер, державних цільових програм, а також фінансування розширення виробництва окремих державних та комунальних підприємств, установ, організацій у відповідності з чинним законодавством держави
3. Державні видатки як сукупність грошових коштів (ресурсів)	
Опарін В. М. [50]	сума коштів, що витрачається державою в процесі здійснення її фінансової діяльності. Відповідно до рівня розміщення державних доходів вони також поділяються на централізовані (з бюджету і фондів цільового призначення) і децентралізовані
Лондар С.Л., Тимошенко О. Б. [39]	обсяг коштів, що витрачається державою в процесі виконання її функцій. Відповідно до рівня розміщення державних видатків їх поділяють на централізовані та децентралізовані. З урахуванням впливу державних видатків на процеси розширеного відтворення їх поділяють на поточні видатки та видатки розвитку
Авторський колектив під керівництвом Л. К. Воронова [81]	безперервне цільове використання державних грошових ресурсів, що накопичуються у державному бюджеті, державних бюджетних та позабюджетних фондах, власних фондах державних підприємств, установ та організацій з метою виконання загальнодержавних функцій, фінансування державної та комунальної соціальної і культурної сфер, державних цільових програм, а також фінансування розширення виробництва окремих державних та комунальних підприємств, установ, організацій у відповідності з чинним законодавством держави

Так, за визначеннями авторів Білої О. Г., Чуй І. Р., Романенко О. Р., державні видатки відображають грошові відносини, що складаються при розподілі, використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів держави. На нашу думку, даний підхід більш точно відображає дане поняття як фінансову категорію входячи із функцій фінансів, які охоплюють розподіл, перерозподіл та використання фондів грошових коштів держави. Інша група науковців (Федосов В. М., Юрій С. І., Василик О. Д., Віхров О. П., Ніщимна С. О.) зазначають, що державні видатки є складовою частиною фінансових відносин і охоплюють лише стадію використання державних фондів грошових ресурсів. Це дещо звужує сутність даного поняття, оскільки видатки як об'єктивні економічні відносини виникають не лише з приводу використання коштів держави за цільовим призначенням, а й передбачають їх розподіл та перерозподіл через бюджетну сферу та систему державних цільових фондів. У свою чергу, інші науковці, а саме: Опарін В. М., Лондар С. Л., Алісов Є. О., Воронова Л. К., Кадькаленко С. Т., зосереджують свою увагу лише на практичному аспекті даної категорії. Так, під державними видатками вони розуміють обсяг коштів, що спрямовуються на виконання державних функцій. Даний підхід, на нашу думку, не дозволяє в повній мірі відобразити специфіку державних видатків як складової економічних відносин.

У теорії макроекономіки існує думка, що державні видатки являють собою витрати, що пов'язані з діяльністю держави. За допомогою держави впроваджується споживання так званих суспільних благ. Крім цього, деякі державні видатки є прямими трансфертними платежами приватному сектору (соціальна допомога, пенсії, страхування по безробіттю), які не збільшують приватного споживання, але змінюють його структуру [48]. Таким чином, державні видатки визначають відносні розміри приватного і державного секторів економіки, тобто відносні розміри приватного і суспільного споживання ВВП.

Все це дає можливість нам стверджувати, що державні видатки як фінансова категорія тісно взаємопов'язана з категорією державні доходи, що дозволяє відносити їх до системи розподільчих і перерозподільчих фінансових відносин.

Отже, все вищевикладене дає підстави, обґрунтувати авторську точку зору, що державні видатки – це система фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій.

Багатогранність поняття «державні видатки» передбачає існування значної кількості їх видів, що зумовлює потребу наукової систематизації, групування та класифікації з метою забезпечення ефективного управління процесом використання державних коштів. Проведені дослідження наукової літератури з даного питання, свідчать, що більшість авторів виділяють такі класифікаційні ознаки для систематизації видів державних видатків: за рівнем централізації, за рівнем формування фондів державних видатків, за

функціональною складовою, за відомчою ознакою, за економічною ознакою, за програмною ознакою, за соціальним призначенням, за роллю у суспільному виробництві, за характером використання, за формою фінансування, з позиції використання централізованих у бюджеті коштів (рис. 1.1).

За рівнем централізації виділяють централізовані та децентралізовані державні видатки. Централізовані державні видатки зосереджуються у державному і місцевих бюджетах та державних цільових фондах для виконання завдань та функцій, покладених на органи державної та місцевої влади, а також фінансування державних цільових програм. Децентралізовані – це видатки, які пов'язані із підприємницькою діяльністю державних та комунальних підприємств, організацій та установ.

Слід відмітити, що в залежності від рівня формування фондів державних видатків, з яких здійснюється фінансування витрат, розрізняють бюджетні видатки (видатки бюджету) та видатки державних цільових фондів.

Бюджетні видатки відповідно до Бюджетного кодексу України систематизуються за функціональною, відомчою, економічною та програмною ознаками.

За функціональною складовою бюджетні видатки групуються на всіх рівнях бюджету з врахуванням напрямів використання бюджетних коштів на виконання основних функцій держави. Згідно даної класифікації виділяють видатки на:

а) загальнодержавні функції (утримання вищих органів державного управління, органів місцевої влади та місцевого самоврядування; фінансову й зовнішньоекономічну діяльність; економічну допомогу зарубіжним країнам; інші функції державного управління; на фундаментальні дослідження; дослідження й розробки у сфері державного управління; проведення виборів і референдумів; обслуговування боргу; міжбюджетні трансферти);

б) оборону (військову оборону; цивільну оборону; військову допомогу зарубіжним країнам; військову освіту; дослідження й розробку у сфері оборони; іншу діяльність у сфері оборони);

в) функції охорони громадського порядку, безпеки та судової влади (утримання органів громадського порядку; боротьбу зі злочинністю та охорону державного кордону; протипожежний захист і рятування; судову владу; діяльність у сфері безпеки держави; кримінально-виконавчу систему та виправні заходи; нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді; дослідження й розробки у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади; іншу діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади);

г) економічну діяльність (загальну економічну, торгівельну і трудову діяльність; сільське, лісове господарство та мисливство, рибне господарство; паливно-енергетичний комплекс; іншу промисловість і будівництво; транспорт; зв'язок, телекомунікації та інформатику; інші галузі економіки; іншу економічну діяльність);

д) охорону навколишнього природного середовища (запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища; збереження природно-заповідного фонду; дослідження й розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища; іншу діяльність у цій сфері);

е) житлово-комунальне господарство (житлове господарство; комунальне господарство; дослідження й розробки у сфері житлово-комунального господарства; іншу діяльність у цій сфері);

є) охорону здоров'я (медичну продукцію та обладнання; поліклініки й амбулаторії, швидку та невідкладну допомогу; лікарні та санаторно-курортні заклади; санаторно-профілактичні і протиепідемічні заходи й заклади; дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я; іншу діяльність у цій сфері);

ж) духовний і фізичний розвиток (фізичну культуру і спорт; культуру та мистецтво; засоби масової інформації; дослідження й розробки у сфері духовного та фізичного розвитку; іншу діяльність у цій сфері);

з) освіту (дошкільну освіту; загальну середню освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; позашкільну освіту та заходи з позашкільної роботи з дітьми; програми матеріального забезпечення навчальних закладів; дослідження й розробки у сфері освіти; інші заклади та заходи у сфері освіти);

и) соціальний захист та соціальне забезпечення (соціальний захист на випадок непрацевдатності; соціальний захист пенсіонерів; соціальний захист ветеранів війни та праці; соціальний захист сім'ї, дітей і молоді; соціальний захист безробітних; допомогу у вирішенні житлового питання; соціальний захист інших категорій населення; дослідження й розробки у сфері соціального захисту; іншу діяльність у цій сфері).

Рисунок 1.1 – Систематизація видів державних видатків за основними класифікаційними ознаками

Відомча класифікація бюджетних видатків характеризує розподіл коштів бюджетів між головними розпорядниками коштів. Вона використовується на рівні органів Державної казначейської служби України та формується на підставі єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів

та одержувачів бюджетних коштів. До відомчої класифікації видатків Державного бюджету України входять видатки на фінансування апарату Верховної Ради України, Державного управління справами, Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України, Державної судової адміністрації України, Верховного суду України, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України, Конституційного Суду України, Генеральної прокуратури України, міністерств, Вищої ради юстиції, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Державної податкової служби України, Пенсійного фонду України, Ради національної безпеки і оборони України, Рахункової палати України, Служби безпеки України, Національної академії наук України, державних комітетів, служб, управлінь і комісій, Ради міністрів АРК, обласних державних адміністрацій тощо. Відомча класифікація видатків місцевих бюджетів визначається відповідно до рішення про місцевий бюджет.

Економічна класифікація бюджетних видатків використовується з метою чіткого розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за елементами економічних операцій (заробітна плата; нарахування; всі види господарської діяльності; трансферти населенню та інші категорії).

На сучасному етапі організації бюджетного процесу важливою складовою бюджетних видатків є їх поділ за програмною ознакою. Застосування програмно-цільового методу класифікації видатків здійснюється під час складання бюджетів різних рівнів. Програмна класифікація видатків державного бюджету (або місцевого бюджету) формується Міністерством фінансів України (на рівні місцевого бюджету – місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах. Програмна класифікація видатків місцевого бюджету формується з урахуванням типової програмної класифікації видатків місцевого бюджету, яка затверджується Міністерством фінансів України.

Видатки державних цільових фондів характеризують напрями використання коштів, що спрямовані на забезпечення реалізації державних соціальних гарантій та соціального захисту вразливих верств населення, фінансової стабільності системи соціального страхування та посилення дії страхових принципів у солідарній системі і фінансування загальнодержавних програм економічного призначення. Склад видатків наведено в бюджетах відповідних фондів (Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, Фонду соціального страхування на випадок безробіття). Напрями використання видатків державних цільових фондів класифікуються залежно від виду матеріального забезпечення, виду

соціальних послуг та видів статутної діяльності фондів системи соціального страхування та пенсійного забезпечення з детальним розподілом за їх предметними ознаками.

Слід зазначити, що державні видатки також диференціюються за їх соціальним призначенням, роллю і місцем їх у процесах суспільного відтворення.

За соціальним призначенням державні видатки поділяються на:

- соціальний захист населення;
- фінансування соціально-культурних заходів;
- фінансування науки;
- фінансування національної оборони, правоохоронної діяльності та забезпечення безпеки держави;
- утримання органів законодавчої, виконавчої та судової влади;
- фінансування зовнішньоекономічної діяльності;
- видатки з обслуговування державного зовнішнього та внутрішнього боргів;
- видатки на економічну діяльність;
- інші видатки.

За роллю у суспільному виробництві виділяють поточні, нерозподілені і капітальні державні видатки.

Поточні видатки – це видатки, які спрямовуються на виконання бюджетних програм та забезпечують поточне функціонування бюджетних установ, проведення досліджень, розробок, заходів та надання поточних трансфертів населенню і підприємствам (установам, організаціям).

Поточні видатки включають:

а) оплату праці і нарахування на заробітну плату (оплата праці; нарахування на оплату праці);

б) використання товарів і послуг (предмети, матеріали, обладнання та інвентар; медикаменти та перев'язувальні матеріали; продукти харчування; оплата послуг (крім комунальних); видатки на відрядження; видатки та заходи спеціального призначення; оплата комунальних послуг та енергоносіїв; дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення;

в) обслуговування боргових зобов'язань (обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань; обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань);

в) поточні трансферти (субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям); поточні трансферти органам державного управління інших рівнів; поточні трансферти урядам іноземних держав та міжнародним організаціям);

г) соціальне забезпечення (виплата пенсій і допомоги; стипендії; інші виплати населенню);

д) інші видатки;

Нерозподілені видатки – це кошти резервного фонду бюджету, передбачені у Державному бюджеті України (резервного фонду місцевого бюджету, передбачені рішенням Верховної Ради Автономної Республіки

Крим або відповідної місцевої ради). Кошти резервного фонду відповідного бюджету можуть використовуватися на здійснення поточних, капітальних видатків та надання кредитів.

Капітальні видатки – це видатки, які спрямовуються на придбання основного капіталу (обладнання і предметів довгострокового користування), необоротних активів (у тому числі землі, нематеріальних активів тощо), на будівництво (придбання), ремонт, реконструкцію та реставрацію (у тому числі житла (приміщень), інших об'єктів), на створення державних запасів і резервів; на придбання капітальних активів; невідплатні платежі, компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу. Критерії (вартісний та часові показники) капітальних видатків регулюються чинним законодавством.

До складу капітальних видатків входять:

а) придбання основного капіталу (придбання обладнання і предметів довгострокового користування; капітальне будівництво (придбання); капітальний ремонт; реконструкція та реставрація);

б) створення державних запасів і резервів;

в) придбання землі та нематеріальних активів;

г) капітальні трансферти (капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям); капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів; капітальні трансферти урядам іноземних держав та міжнародним організаціям; капітальні трансферти населенню).

Відповідно до цільового призначення державні видатки класифікуються також за статтями витрат, наприклад, капітальні вкладення, капітальний ремонт, оплата праці, послуг, матеріалів та ін.

У складі державних видатків за характером використання виділяють витрати споживання та витрати розвитку.

Витрати споживання поділяються на видатки споживання та погашення боргу. Видатки споживання – це частина видатків бюджету, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення й соціально-культурної сфери, а також інші видатки, не внесені до видатків розвитку й нерозподілених видатків. Вони формуються за рахунок поточних видатків, субсидій і поточних трансфертів підприємствам, установам, організаціям, які відповідно до функціональної класифікації видатків та кредитування належать до загальнодержавних функцій, оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади, охорони навколишнього природного середовища, охорони здоров'я, духовного й фізичного розвитку, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення.

Витрати розвитку як складова державних видатків включають видатки розвитку та надання кредитів із бюджету. Видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансове забезпечення

структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням. Вони формуються за рахунок капітальних видатків; витрат на дослідження і розробки, окремі заходи розвитку й реалізації державних (регіональних) програм; витрат на матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення; субсидій та поточних трансфертів підприємствам, установам, організаціям, які відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету та кредитування належать до наукових досліджень; витрат на економічну діяльність.

З позицій використання централізованих у бюджеті коштів його видатки можна поділити на державне споживання і бюджетне фінансування юридичних і фізичних осіб.

Державне споживання – це видатки на утримання державного апарату (управлінського, правоохоронного, судового тощо), витрати на оборону та підтримання громадського порядку та безпеки. Слід зазначити, що видатки на державне споживання відшкодовуються суспільству у вигляді надання відповідних послуг з боку держави.

Бюджетне фінансування видатків характеризує перерозподіл коштів бюджету шляхом надання безкоштовних, безповоротних ресурсів бюджетним установам з відповідних бюджетів, тобто бюджетне фінансування є, за своїм змістом, суспільним споживанням частини централізованого у бюджеті ВВП.

За формами фінансування розрізняють такі державні видатки: бюджетні інвестиції, бюджетні кредити, державні трансферти (державні дотації, субсидії і виплати), кошторисне фінансування.

Бюджетні інвестиції можуть здійснюватися у різних формах. Основною формою є фінансування капітальних вкладень. Виділення коштів може здійснюватись окремим підприємствам, міністерствам і відомствам під певні об'єкти, а може мати форму проектного фінансування конкретного інвестиційного проекту. Бюджетні інвестиції можуть використовуватися у вигляді фінансових інвестицій (на придбання певної частки акцій акціонерних товариств).

Державні трансферти – це кошти, що передаються з Державного бюджету до місцевих бюджетів або з місцевих бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та в інших формах. Вони являють собою цільове, безповоротне та безоплатне виділення коштів з бюджетів різних рівнів конкретним суб'єктам господарювання. Так, державні дотації передбачають виділення коштів на покриття збитків, як правило, у тому випадку, коли ця збитковість є наслідком певної політики держави. Під субсидіями розуміють невідплатні поточні виплати юридичним та фізичним особам, які мають форму фінансової допомоги чи пов'язані з відшкодуванням втрат доходів при реалізації відповідних державних програм. Різновидом цільових субсидій є субвенції, які передбачають спільну участь отримувача і бюджету у фінансуванні певних витрат юридичних осіб.

Бюджетні кредити – це надання коштів з бюджетів різних рівнів суб'єктам господарювання на принципах строковості, поворотності, платності та цільового використання.

Кошторисне фінансування як форма цільового, безповоротного і безоплатного фінансування діяльності бюджетних установ, передбачає виділення коштів з бюджетів різних рівнів на основі спеціального планового документа – кошторису.

Таким чином, державні видатки є складною, багатофункціональною економічною категорією та характеризують частину фінансових відносин, які виникають у зв'язку з розподілом, перерозподілом та використанням фондів фінансових ресурсів держави для забезпечення виконання покладених на неї суспільних функцій. Державні видатки поділяються на види, які можуть характеризуватись якісно та кількісно. Діюча класифікація державних видатків дає можливість більш об'єктивно уявити їх природу, що визначається економічним станом держави та її основними функціями; створює сприятливі умови для об'єднання бюджетних та позабюджетних фондів; дозволяє ефективно управляти процесами організації, планування, аналізу та контролю за фінансовими ресурсами держави.

1.2. Напрями та характер впливу державних видатків на динаміку економічного зростання

Сьогодні не існує жодної країни в світі, яка б відмовилась від державного втручання в економічні процеси. З цією метою держава використовує потужні фіскальні інструменти впливу на економічне зростання. Від обраного механізму реалізації місця та ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів та формування відповідної моделі розвитку суспільства залежить інтенсивність макроекономічного зростання.

Дослідження ретроспективи становлення теорії державного регулювання економіки дозволяє виділити декілька історичних шкіл щодо поглядів на роль держави в економіці, які відображають різні механізми регулювання державних витрат залежно від рівня державного втручання в економіку (табл. 1.2).

Економічне зростання є основним показником розвитку країни, що визначає довготривалий усталений розвиток економіки, тобто процес поступального збільшення валового внутрішнього продукту в довгостроковому періоді без порушень рівноважного стану в короткострокових періодах. Отже, економічне зростання показує збільшення обсягу реального ВВП або національного доходу за певний період чи зростання ВВП на душу населення і визначається шляхом обчислення у відсотках річних темпів зростання реального ВВП або національного доходу і приростом їх у розрахунку на душу населення.

Таблиця 1.2 – Історичний розвиток поглядів представників економічних шкіл на вплив держави в економічні процеси

Економічна школа	Представники	Сутність теорії	Рівень державного втручання в економіку через механізм регулювання державних витрат
Меркантилісти	Мен Т., Стаффорд У., Локк Дж., Кантільйон Р., Монкретьєн А.	Держава повинна стимулювати надходження золота в країну: заохочувати експорт і стримувати імпорт	Активне втручання
Марксистська теорія	Маркс К., Енгельс Ф.	Перетворення приватних підприємств у державні, а ринкової економіки – в планову	Активне втручання
Класична школа політекономії	Сміт А., Петті У., Буагільбер П., Рікардо Д.	Роль держави є другорядною і передбачає незначне регулювання дії ринкового механізму (переважно в частині збалансування експортно-імпортних потоків)	Обмежене втручання
Неокласична економічна теорія	Маршал А., Менгер К., Візер Ф., Бем-Баверк Е., Джевонс У., Вальрас Л.	Держава повинна забезпечити формування ринкових умов для процесу нагромадження капіталу та підвищення продуктивності праці	Обмежене втручання
Кейнсіанська школа	Кейнс Дж.М., Гарод Р., Гікс Д., Хансен Е., Семюелсон П.	Держава має впливати на ринок з метою збільшення попиту	Активне втручання
Монетаризм	Фрідмен М., Фішер І.	Ґрунтується на здатності грошово-кредитної системи істотним чином впливати на функціонування і розвиток економіки	Обмежене втручання
Інституціоналізм	Верлен Т., Коммонс Д., Гамільтон У.	Необхідність участі працівників у власності та управління виробництвом, надання їм соціальних гарантій, а гуманітарній інтелігенції – влади	Обмежене втручання
Теорія «економіки пропозиції»	Лаффер А.	Центральна роль відводить ринковим механізмам стабілізації	Обмежене втручання

Джерело: розробка авторів

Забезпечення економічного зростання є складним процесом, який зазнає впливу значної кількості зовнішніх і внутрішніх факторів. Досвід використання різних теоретичних підходів до реалізації стратегій економічного зростання дає підстави зробити висновок про те, що вибір моделі державного регулювання економіки має здійснюватися на основі аналізу кількісних і якісних характеристик. Насамперед, економічне зростання залежить від стану економічного розвитку країни, який характеризується обсягом ВВП на душу населення, структурою ВВП, станом розвитку інфраструктури, ступенем забезпечення ресурсами тощо. Динаміка ключових економічних показників і тенденції у розвитку суспільства дозволяє визначити стадію економічного розвитку країни. Наступним важливим чинником, що впливає на побудову моделі економічного зростання є розробка стратегії розвитку держави, тобто визначення системи пріоритетів у діяльності органів державної влади (наприклад, побудова соціально орієнтованого суспільства), ступеню відповідності інтересів держави і суспільства в цілому. Можливості здійснення державного регулювання, з метою досягнення економічного зростання, забезпечуються рівнем розвитку інституційного середовища, розвиненістю системи державного управління та її відповідністю наявному ринковому середовищу, рівнем відповідності законодавства економічним умовам.

Обґрунтування доцільності державного втручання в економічні процеси з метою стимулювання економічного зростання здійснювали представники різних наукових економічних напрямків (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Визначення характеру регулювання державних витратків у забезпеченні економічного зростання

Економічний напрямок	Представники	Характер регулювання державних витратків
Камералізм	Юсті Ф., Зонненфельс І.	Державні витатки виступають основним інструмент впливу на стимулювання економічного зростання
Класична економічна теорія	Сміт А., Петті У., Рікардо Д.	Державні витатки носять непродуктивний характер, що обумовлює необхідність їх мінімізації
Кейнсіанство	Кейнса Дж.М.	Державні витатки виступають основним інструмент впливу на стимулювання сукупного попиту
Теорія «економіки пропозиції»	Лаффер А., Мандель Р., Стейном Г.	Стимулювання економічного зростання за рахунок скорочення державних витратків

Джерело: розробка авторів

Так, камералісти Юсті Ф., Зонненфельс І. (представники меркантилізму) досліджуючи питання державних витратків відстоювали ідею, що витатки мають бути інструментом стимулювання економічного зростання. Наприклад, спрямування їх на створення інфраструктури в довгостроковій перспективі могло б сприяти зростанню державних доходів [10].

Відповідно до трудової теорії вартості Сміта А., державні видатки носять непродуктивний характер, а тому повинні бути зведеними до мінімуму [88].

Одним із постулатів теорії Кейнса Дж. М. є те, що економічне зростання залежить від достатніх заощаджень тільки за умови повної зайнятості [25]. В інших умовах надмірне накопичення стримує економічне зростання і для його стимулювання держава повинна вилучати зайві заощадження, використовуючи фіскальні інструменти, зокрема податки. За рахунок цих коштів здійснюється фінансування поточних державних видатків та інвестицій, необхідних для забезпечення економічного зростання у майбутньому.

У концепціях теоретиків «економіки пропозиції», на противагу кейнсіанству, обґрунтовується, що держава не завжди ефективно втручається в економічні процеси, а тому її роль в забезпеченні економічного розвитку може розглядатися не як стимулююча або стримуюча, а така, що перешкоджає нормальному функціонуванню ринкових механізмів. Це зумовлює, на думку прибічників школи «економіки пропозиції» необхідність скорочення державних витрат та, навіть, обмеження державних фінансових ресурсів лише потребами фінансування витрат на оборону та здійснення соціального забезпечення і соціального захисту населення. Проте, як зазначає Андрущенко В., «навіть спроба адміністрації президента Рейгана Р. обмежити роль держави в рамках ліберальної «економіки пропозиції» («рейганоміки»), хоч дещо і стримала темпи нарощування державних видатків, але не зупинила ерозію суспільної привабливості принципів *laissez faire* (невтручання) та мінімальної держави» [1].

При побудові обґрунтованої та ефективною бюджетної політики видатки значно впливають на розвиток пріоритетних галузей та на темпи зростання економіки в цілому. Слід враховувати, що, як засвідчує досвід країн з ринковою економікою, існує взаємний вплив економічного розвитку країни та бюджетної політики у сфері державних видатків: з одного боку, темпи економічного зростання та відповідні зміни ВВП країни зумовлюють коригування підходів щодо формування обсягу та структури державних видатків, з іншого – державне фінансування впливає на соціально-економічний розвиток країни та динаміку макроекономічних показників.

Позиції науковців стосовно впливу державних видатків на економічне зростання різняться, що зумовлюється, на нашу думку, тим, що науковці вивчають взаємозв'язок темпів економічного зростання з динамікою різних складових та видів державних видатків. Загальноприйнятим відправним положенням є те, що державні видатки сприяють досягненню мети економічного зростання. Економічне обґрунтування державного втручання в економіку в умовах неефективного функціонування ринкового механізму і для розподілу ресурсів, отриманих в результаті компенсаційних заходів, ґрунтується, зокрема, на даній тезі. Проте, американський економіст Барро Р., вивчаючи взаємовпливи динаміки частки державного споживання у ВВП та темпів економічного зростання, дійшов висновку про їх негативний

взаємозв'язок. На його думку, нарощення державного споживання породжує деформації у формуванні головних ринкових економічних важелів (таких як високі відсоткові ставки та ставки податків), які зменшують привабливість інвестування та не сприяють подальшому зростанню в економіці країни [91].

Поясненням цього, на нашу думку, є те, що поширення впливу державного сектору на види підприємницької діяльності, функціонування яких є більш ефективним за умови здійснення їх у приватному секторі, може мати несприятливі наслідки для економічного зростання через адміністративні особливості процесу виділення коштів з бюджетів різних рівнів для фінансування державних видатків. Саме тому досвід промислово розвинутих країн вказує на відсутність позитивної кореляції між сукупними державними видатками і економічним зростанням.

Юсіфов Ф. стверджує, що надмірна концентрація видатків у руках держави стає перешкодою для розвитку економіки, тому економічно розвинені країни та навіть ті, що розвиваються, почали зменшувати частку урядових видатків шляхом роздержавлення установ соціальної сфери, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету [86]. Також негативний вплив сукупного державного споживання на економічне зростання при позитивному ефекті освітніх видатків відзначав у своїх працях Ландау Д. [100].

До числа науковців які виявили негативну залежність між темпами зростання ВВП та темпами зростання видатків бюджету також належать Грієр К і Таллок Г., Джонг-Ва Л., Гура Д, Гусех Дж., Жватні Дж., Лоусан Р., Холкомбі Р., Фолстер С. і Хенрексон М, Афонсо А. і Фесері Д. [85].

З іншого боку, ряд науковців на прикладі країн, що розвиваються, встановили, що позитивний і статистично значущий ефект на темпи економічного зростання має нарощення частки поточних витрат [94]. Окрім того, Ремом Р. у дослідженні взаємозв'язку між розвитком державного сектора економіки і економіки в цілому на прикладі 115 країн світу було встановлено позитивний характер впливу зростання загальнодержавних видатків на збільшення темпів економічного зростання [103]. Досліджуючи стан розвитку економік 15 країн Європейського Союзу автори Саез М., і Гарсія С. також виявили позитивний вплив видатків бюджету на економічне зростання аналізованих країн [104].

Крім того, різні впливи були виявлені в процесі дослідження на економічний розвиток окремих напрямів використання державних фінансових ресурсів. Так, на думку Коломбієра К., державні видатки на транспортну інфраструктуру, судочинство та оборону пожвавлюють економічне зростання [93]; на думку фахівців Європейського центрального банку, видатки на освіту (інвестиції у людський капітал) та видатки на дослідження і розробки (інноваційний/технічний прогрес) є основними факторами інтенсивного економічного розвитку [89]. Аїза Р. та Пуейо Ф. також виявили позитивний вплив державних видатків на охорону здоров'я за рахунок збільшення тривалості життя населення на обсяги заощаджень та

економічне зростання, який може у майбутньому компенсувати відволікання ресурсів від поточного інвестування [90].

Не визначено чіткої залежності та не встановлено впливу зростання обсягу споживання сектора державного управління на економічне зростання у роботах таких авторів як: Корменді Р. і Меджурі Ф., Нелсон М. і Сінг Р. [98, 102].

Зарубіжними та вітчизняними науковцями пропонуються різні підходи побудови моделей оптимізації державних видатків з врахуванням цільових параметрів економічного зростання. Емпіричне дослідження проблеми впливу державних видатків на економічне зростання ґрунтується, в основному, на системі обліку і аналізу, згідно з якою, зростання визначається зміною розмірів капіталу у формі матеріальних активів, трудових ресурсів, технологій і ефективністю використання ресурсів. Якщо державні видатки сприяють інтенсивному використанню зазначених складових, то очікується позитивний вплив на економічне зростання.

У дослідженнях, що проводяться вченими МВФ, подібний вплив моделюється з позиції зв'язку державних видатків капітального характеру та системи показників економічного зростання. При цьому статистично підтверджено, що у складі капітальних видатків найбільший вплив здійснюють видатки спрямовані в розвиток освіти та інші напрямки соціальної сфери. Крім того, поточні продуктивні видатки (видатки в соціальній сфері і безпосередня допомога приватному сектору) також позитивно впливають на економічне зростання. Так, на думку Келлі Т. позитивний вплив на економічне зростання мають капітальні видатки і видатки на соціально захищені статті [97].

Група науковців, до числа яких можна віднести Бассаніні А., Скарпетта С., Геррера С. зазначають, що темпи економічного зростання починають уповільнюватися при досягненні критичної межі розміру витрат держави, в результаті того, що норма граничних витрат емісії державних цінних паперів перевищує рентабельність капітальних видатків бюджету. Таким чином, вони обґрунтовують наявність критичної межі розміру державного сектору економіки [92, 96].

У свою чергу, російські вчені Ілларіонов А. та Півоварова Н. для виявлення взаємозв'язку між державними видатками і економічним зростанням пропонують методику обчислення оптимального розміру держави (під яким вони розуміють питому вагу державних витрат у ВВП), що дозволяє досягти найвищих темпів економічного зростання. У 2002 р. ними був розрахований оптимальний на той час розмір держави, який забезпечуватиме максимізацію темпів економічного зростання в Росії (18–21 % зростання ВВП у середньому на рік) та критичний рівень розміру держави (36–38 %), при перевищенні якого стійке економічне зростання призупиниться [24].

На думку Нігматуліна Р., темп економічного зростання є функцією багатьох змінних факторів. Темпи економічного зростання в більшій мірі, крім державних видатків, визначаються таким фактором як внутрішній

попит, на який можна впливати шляхом підвищення частки оплати праці у ВВП до рівня 60 % та забезпечення рівномірності її розподілу серед населення [49].

Даниленко А., вважає, що важливим параметром формування бюджетної політики має бути законодавче встановлення і практичне забезпечення максимально припустимої частки соціальних трансфертів, яка б не справляла дестабілізуючого впливу на макроекономічні показники [83].

З врахуванням неоднозначності впливу державних витрат на економічний розвиток, заслуговують на увагу рекомендації Бланкарта Ш. щодо принципів формування державних витрат, які дозволяють здійснювати ефективне управління ними як фактором економічного розвитку [10]:

- рішення про витрати мають прийматись лише за умови наявності реальних джерел їх покриття;

- планомірне погашення державної заборгованості, яке має проводитися з коштів, отриманих у результаті реалізації інвестиційних проектів;

- рішення у сфері оподаткування, видатків і державної заборгованості мають прийматися кваліфікованою більшістю в парламенті;

- обмеження періоду дії рішень у сфері доходів і видатків, тобто всі зобов'язання держави повинні припинятися із закінченням термінів дії конкретних програм.

На нашу думку, перелік таких принципів може бути доповнений рекомендаціями, розробленими Розпутенком І., який вважає, що «використання державних видатків як засобу стимулювання економічного росту передбачає принаймні наступне:

- 1) слід посилити програми державних капіталовкладень у матеріальну інфраструктуру і працювати на поповнення людських ресурсів, причому структура відповідних видатків має бути такою, щоб вони максимально доповнювали інвестиції приватного сектору (мається на увазі можливість запізнення приватних інвесторів);

- 2) не особливо блискучі перспективи іноземного і внутрішнього приватного фінансування крупномасштабних проектів указують на важливість потенційного вкладу в національні заощадження коштів, які надходять із державного сектору;

- 3) державні асигнування (за рахунок податкових надходжень) мають використовуватися для підтримки приватних ініціатив, спрямованих на усунення прогалин на ринку (таких, як відсутність розвинутої системи комерційних банків) і на компенсацію невизначеності кон'юнктури;

- 4) відрахування із бюджету слід використовувати для ліквідації нагромаджених за попередній період зобов'язань у балансах державних банків і підприємств. Останнє є необхідною мірою для уникнення так званої рівноваги, яка відображає відсутність ринків капіталу [63].

На думку Лисяк Л. В. необхідність державної підтримки економічного зростання визнається практично усіма розвинутими країнами світу, однак кожна з цих країн має відповідні фінансові та інституційні

механізми, що ґрунтуються на основних принципах, а саме: відокремлення бюджетних коштів, що використовуються для поточних та перспективних цілей; використання державних коштів на суспільно значущі проекти, що відповідають програмам стратегічного розвитку країн; контроль суспільства за ефективністю використання бюджетних коштів [38].

Таким чином, економічне зростання є позитивним і бажаним явищем для кожної країни. Можливість забезпечення економічного зростання за рахунок регулювання державних видатків є одним із важливих напрямків реалізації бюджетної політики держави, що впливає не лише на темпи, а й на якість економічного розвитку.

Напрями та характер впливу державних видатків на економічне зростання зображено на рис. 1.2.

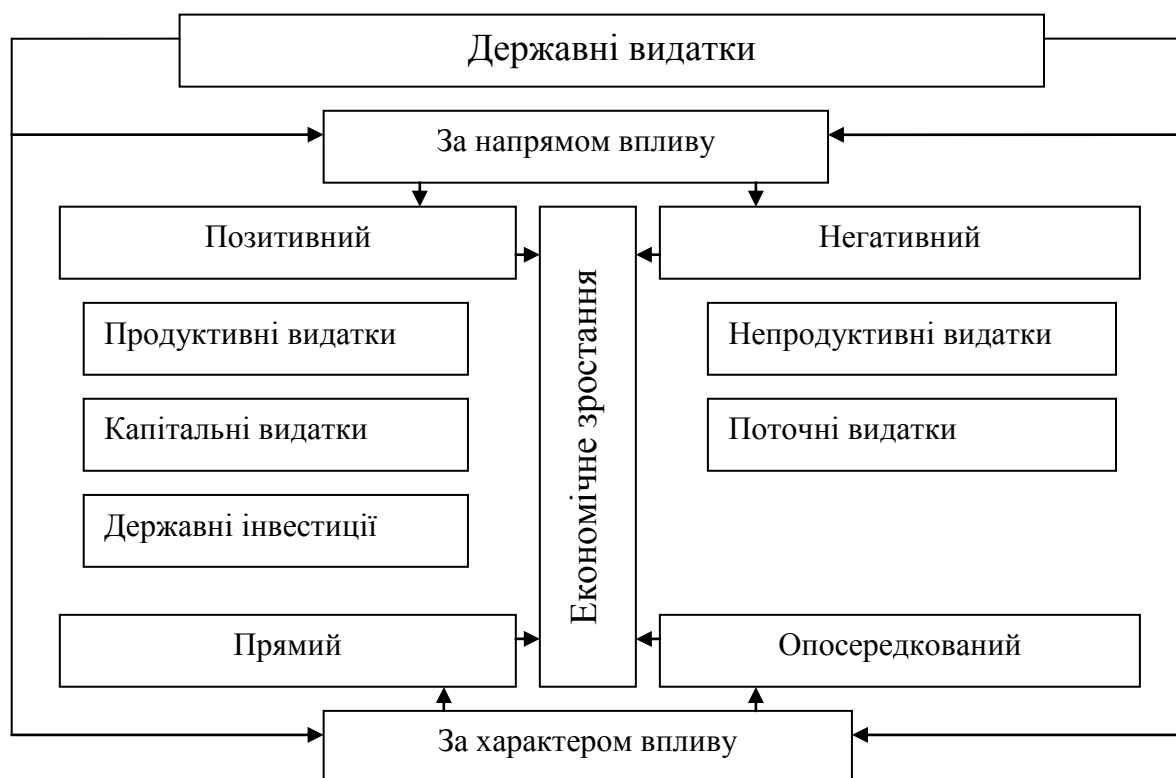

Рисунок 1.2 – Напрями та характер впливу державних видатків на економічне зростання

Зростання державних видатків може призводити до збільшення сукупного попиту і, відповідно, стимулювати розвиток економіки чи, навпаки, стримувати економічне зростання. Окрім того, можна припустити, що не всі види державних видатків мають рівноцінний позитивний вплив на зростання економіки. Так, можна виділити такі види витрат, які мають найбільш істотний позитивний вплив на зростання і відносяться до групи продуктивних видатків. Максимальний позитивний ефект на економічний розвиток мають видатки інвестиційного характеру. До них відносяться як інвестиції в основний капітал (капітальні видатки), так і інвестиції в людський капітал (освіта, охорона здоров'я). Продуктивні видатки

інвестиційного спрямування використовуються на розвиток і стимулювання економіки, що прямо призводить до зростання ВВП та опосередковано, через мультиплікативний ефект цих витрат на інші.

До витрат, що мають менший вплив на зростання економіки належать, так звані, витрати споживчого характеру – непродуктивні видатки. У першу чергу це витрати на підтримку галузей економіки та видатки соціального характеру. Однак, слід зазначити, що непродуктивні витрати виконують певні завдання, що підтверджує необхідність їх існування. Непродуктивні поточні витрати реалізують соціальну політику (за виключенням витрат на освіту та охорону здоров'я) та забезпечують функціонування державного апарату. Вони меншою мірою стимулюють економічне зростання в довгостроковій перспективі, так як їх ефект проявляється миттєво. Ці витрати збільшують ВВП поточного року, оскільки є частиною цього показника.

При поділі видатків на продуктивні і непродуктивні необхідно звернути увагу на те, що деякі види видатки можуть носити двоякий характер, наприклад, витрати на житлово-комунальне господарство, транспорт, будівництво. У зарубіжних джерелах вважається, що дані витрати носять виключно продуктивний характер, оскільки спрямовуються на капітальні цілі. Однак, в Україні значна частина витрат на ЖКГ і транспорт формується у вигляді субсидій підприємствам галузі, тому їх доречно віднести до складу непродуктивних видатків. Що стосується видатків на управління та оборону, то їх зазвичай відносять до продуктивних витрат, що пов'язано із можливістю забезпечення функціонування адміністративної та правової системи та гарантування стабільності ситуації в країні. У випадку України витрати на управління та оборону швидше повинні бути віднесені до непродуктивних видатків. Це пояснюється тим, що адміністративний апарат є громіздким і не завжди ефективно виконує завдання та повноваження, якими він наділений, а видатки на оборону використовуються на підтримання поточних витрат армії, структура якої також не є оптимальною в сучасних умовах. До непродуктивних видатків в Україні можна віднести і витрати на обслуговування державного боргу, оскільки кошти одержані від міжнародних фінансових організацій частіше за все використовуються на покриття поточних видатків держави.

Витрати на міжнародну діяльність і інші витрати, можуть бути сформовані в окрему групу інші видатки.

Детальна класифікація державних видатків на продуктивні та непродуктивні подана в табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Групи та види державних видатків в залежності від характеру їх впливу на економічне зростання

Група видатків	Вид видатків за функціональною складовою
Продуктивні видатки	Загальнодержавні видатки (функціонування адміністративної та правової системи). Фундаментальні дослідження. Охорона громадського порядку, безпека та судова влада. Економічна діяльність (розвиток економічної інфраструктури).

Продовження табл. 1.4

Група видатків	Вид видатків за функціональною складовою
Продуктивні видатки	Охорона навколишнього природного середовища. Житлово-комунальне господарство (капітальні видатки). Охорона здоров'я. Фізичний розвиток. Освіта. Бюджетні та позабюджетні фонди економічного призначення
Непродуктивні видатки	Загальнодержавні видатки (інші, крім віднесених до продуктивних). Оборона. Духовний розвиток. Економічна діяльність (субсидії). Соціальний захист та соціальне забезпечення. Позабюджетні соціальні фонди
Інші видатки	Міжнародна діяльність. Інші видатки.

Характер та напрямки впливу груп державних видатків на економічне зростання в Україні подано в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Характер та напрями впливу державних видатків у розрізі груп видатків на темпи розвитку економіки

Група видатків	Вплив на ВВП	Статистична залежність	Напрямок впливу
Продуктивні видатки	Позитивний	Сильна	Прямий слабкий
Непродуктивні видатки	Негативний	Слабка	Не виявлено

За результатами проведених в останні роки емпіричних досліджень було з'ясовано, що продуктивні видатки справляють позитивний вплив на розвиток економіки, на непродуктивні видатки – негативний. Статистично також було доведено сильну і слабку залежність між групами видатків та темпами економічним зростання, а характер впливу може бути прямим, опосередкованим або не виявлено такого взагалі.

Таким чином, можна зробити висновок, що економічне зростання залежить не лише від загальних обсягів асигнувань, а й від структури державних видатків, оскільки деякі їх види є більш зорієнтовані на збільшення обсягів та прискорення темпів нарощення ВВП країни. Так, розвиток економічної інфраструктури, який сприяє активізації інвестиційної діяльності, заходи щодо створення ефективних організаційно-економічних механізмів державного регулювання, покращення якості та продуктивності трудового потенціалу за рахунок видатків на освіту, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища створюють умови, необхідні для соціально-економічного розвитку на засадах стійкого економічного зростання. Також, слід відмітити, що непродуктивні видатки, зокрема на оборону, можуть забезпечити соціальну і політичну стабільність,

яка є одним з факторів формування умов, необхідних для економічного зростання.

1.3. Державні видатки у системі формування та реалізації бюджетної політики держави

Створення сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності, формування бюджету за принципом середньострокового бюджетного планування з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами можливо лише за умови реалізації чітко сформованої бюджетної політики.

Теоретико-методологічні основи бюджетної політики висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Важливу роль у дослідженні бюджетної політики як суспільно-економічної категорії, визначенні її видів, принципів і методів практичної реалізації відіграли такі вчені, як: Василик О. Д., Дем'янишин В. Г., Єрмошенко М. М., Лисяк Л. В., Луніна І. О., Мочерний С. В., Огонь Ц. Г., Опарін В. М., Чугунов І. Я., Юрій С. І., Ярошенко Ф. О. та ін. Однак в сучасних економічних умовах виникає потреба в подальшій розробці ефективної та науково-обґрунтованої бюджетної політики у сфері формування та використання державних видатків. Такий напрям бюджетної політики повинен включати не лише перегляд пріоритетів та орієнтирів видаткової політики в умовах невизначеності стосовно економічних перспектив та узгодженості регулювання економічних відносин, але й збереження високої динаміки реформ бюджетної системи з метою підвищення дієвості та ефективності використання існуючих бюджетних механізмів.

Слід зазначити, що бюджетна політика держави – це система пріоритетів і конкретних заходів цілеспрямованої діяльності держави щодо формування, збалансування та розподілу бюджету, з метою виконання економічних і соціальних завдань країни.

Основною метою реалізації бюджетної політики України на сучасному етапі є забезпечення сталого розвитку національної економіки підвищення стандартів життя і рівня добробуту громадян, сприяння збалансованому розвитку конкурентоспроможної економіки, забезпечення фінансової стабільності держави, підвищення ефективності виконання програм імпортозаміщення, розвиток виробництва вітчизняних товарів, ефективний захист внутрішнього ринку та підтримку експорту, модернізацію інфраструктури та базових секторів економіки, забезпечення екологічної безпеки, оптимізацію соціального захисту населення в результаті підвищення його рівня та адресності.

Слід зазначити, що головні цілі державної бюджетної політики на поточний рік встановлюються залежно від визначених пріоритетів та

формується із врахуванням довгострокових завдань у сфері соціально-економічного розвитку.

Бюджетна політика включає чотири головні складові: політику у сфері державних доходів; державних видатків; державного боргу; бюджетного регулювання і міжбюджетних відносин [38].

Однак, на нашу думку, центральне місце в системі організації бюджетної політики займають державні видатки, оскільки напрями та обсяги їх здійснення обумовлюють потребу у формуванні державних доходів, виникнення та систему управління державним боргом та є фактором, що враховується при перерозподілі фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 – Складові бюджетної політики України

У загальному випадку бюджетна політика у сфері державних видатків пов'язана з мобілізацією та використанням фінансових ресурсів з метою забезпечення виконання найважливіших державних програм. Отже, метою такої державної бюджетної політики є забезпечення фінансування державних функцій.

Реалізації даної мети підпорядковані основні завдання та пріоритети бюджетної політики, що розробляються урядом на конкретний період з урахуванням стану економічного та соціального розвитку країни. Програмними документами, що визначають зміст бюджетної політики у сфері державних видатків в сучасних умовах є основні напрями бюджетної політики на поточний рік (бюджетна резолюція), Закон України про державний бюджет України на поточний рік, постанова правління Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на

виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. З урахуванням цього у короткостроковому періоді визначається перелік цілей та завдань, які необхідно досягти для забезпечення реалізації зазначеної мети з врахуванням особливостей поточної соціально-економічної ситуації в країні.

У цілому при побудові бюджетної політики у сфері державних видатків з метою досягнення суспільно необхідних цілей необхідно враховувати наступні загальні вимоги: відповідність стратегічній меті суспільства; формування цілей і завдань у кількісних показниках; наукова обґрунтованість показників, їх збалансованість; реальність політики, що проявляється у можливості покриття визначених напрямів відповідними фінансовими ресурсами; ефективність й результативність реалізації розробленої бюджетної політики, а саме: досягнення результату при мінімальних державних видатках; послідовність й єдність в рамках заходів і програм, що розробляються на відповідний період.

Аналіз основних напрямів бюджетної політики України за період 1996–2012 рр. дозволив виділити такі головні цільові орієнтири бюджетної політики у сфері державних видатків [51]:

- забезпечення сталого фінансування запланованих видатків в короткостроковій та довгостроковій перспективах;
- забезпечення ефективного витрачання державних коштів при фінансуванні державних програм;
- забезпечення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за дотриманням фінансової дисципліни в частині взяття ними бюджетних зобов'язань і проведення платежів;
- концентрація фінансових ресурсів на фінансування державних програм забезпечення економічного і соціального розвитку, визначених пріоритетами у короткостроковій перспективі;
- посилення соціальної орієнтації бюджету
- забезпечення відповідності напрямів та принципів здійснення видатків загальнодержавним пріоритетам, визначеним у довгостроковій стратегії соціально-економічного розвитку;
- визначення захищених статей видатків Державного бюджету;
- уніфікація підходів до фінансування видатків, що здійснюються на загальнодержавному та місцевому рівнях, приведення їх до єдиних принципів.

При цьому, бюджетна політика держави у сфері організації державних видатків, в першу чергу, передбачає виконання наступних завдань:

- створення умов для фінансового забезпечення розвитку економіки країни і соціальної сфери;
- забезпечення концентрації фінансових ресурсів на фінансуванні пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку;

- забезпечення узгодженості пріоритетних напрямків поточної бюджетної політики із її середньостроковими цілями, а також стратегією економічного і соціального розвитку країни;

- закріплення позитивних результатів економічного і соціального розвитку;

- забезпечення збалансованої макроекономічної стабільності та сталого економічного зростання;

- забезпечення оптимального підбору інструментів бюджетного механізму щодо використання державних видатків;

- забезпечення відповідних коригувань у разі виникнення макроекономічних дисбалансів;

- забезпечення прозорості і публічності державних видатків.

Результатом обґрунтованої бюджетної політики у сфері державних видатків є ефективне функціонування бюджетної системи в цілому.

Слід зазначити, що реалізація поставлених завдань та цілей перед бюджетною політикою тісно пов'язана з переліком функцій бюджету, виконання яких у суспільстві вважається прерогативою держави. Об'єктивність цих функцій зумовлена закономірностями взаємодії суспільства і держави. Усвідомлення потреб суспільства і необхідності їх задоволення визначає набір функцій бюджетної політики і передбачає механізм їх реалізації.

В економічній літературі нема єдиної думки щодо кількості функцій бюджетної політики. Так автори Пасічник Ю. В., Юрій С. І. схиляються до існування двох чітко структурованих функцій – розподільчої та контрольної. Петровська І. О. та Клиновий Д. В. вказують на три функції бюджету: акумулятивної, розподільчої та контрольної. Азаров М. Я., Плужников І. О. виділяють десять функцій бюджетної системи:

- розподільча – розподіл і перерозподіл ВВП при формуванні використанні централізованих фінансових ресурсів, акумуляції бюджетних коштів, та їх дальший розподіл;

- контрольна – контроль за виконанням бюджетів усіх рівнів через систему обліку й звітності, дотримання чинного законодавства у сфері бюджетних відносин;

- стимулююча – спрямування податкової системи на стимулювання розвитку економіки, у тому числі й підприємництва;

- фіскальна – стягнення податків до бюджетів усіх рівнів;

- економічна – сприяння забезпечення запланованих темпів економічного зростання;

- соціальна – забезпечення соціального спрямування бюджетів усіх рівнів з метою підвищення рівня соціальних гарантій і розвитку соціальної сфери країни;

- оборонна – забезпечення фінансування національної безпеки і оборони країни;

- управлінська – фінансування видатків бюджету на утримання органів законодавчої, виконавчої і судової влади;

– екологічна – дотримання необхідних вимог щодо екології навколишнього середовища шляхом впровадження через бюджет відповідних стимулів або санкцій чи прямого фінансування екологічних програм;

– боргова – забезпечення боргових зобов'язань держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами.

У інших літературних джерелах зазначається лише чотири функції, що виконує бюджет: розподільчу, регулюючу, контрольну, соціальну.

Бюджет як інструментом регулювання соціальних і економічних процесів у державі забезпечується у процесі реалізації регулюючої функції.

На сучасному етапі розвитку бюджетних відносин особливого значення набуває стабілізаційна функція бюджету що враховує необхідність у забезпеченні стабільного економічного розвитку.

Отже, в результаті реалізації бюджетної політики в Україні мають бути створені економічні передумови для підвищення таких основних складових рівня життя населення, як зайнятість, рівень трудових доходів, обсяг фінансового забезпечення соціальних статей Державного бюджету України.

Слід зазначити, що особливості реалізації бюджетної політики у сфері державних видатків визначаються загальним фінансово-економічним потенціалом країни, потребами державного фінансування стратегічних та тактичних завдань соціально-економічного розвитку та специфікою моделі державного управління у частині регулювання економічних процесів. Аналіз особливостей розвитку та реалізації бюджетної політики України з урахуванням дії вказаних факторів дозволив виокремити такі етапи її розвитку і характерні риси (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Періодизація розвитку бюджетної політики України у сфері державних видатків

Етап бюджетної політики	Характер регулювання економічних процесів	Цільова спрямованість бюджетної політики	Специфіка бюджетної політики у сфері видатків
Етап становлення бюджетної політики (1991 – 1994 рр.)	Зародження ринкових механізмів; усунення держави від управління економікою	Перерозподільна функція бюджету	Має переважно поточний характер; бюджетне фінансування підприємств державного сектору; неконтрольованість обсягів видатків бюджету; скорочення прямих видатків на економічну діяльність
Етап інституціоналізації (1995 – 2001 рр.)	Запровадження механізму державного регулювання економікою; розбудова концептуальних	Стабілізаційна функція бюджету	Цілеспрямовані зміни у структурі видатків бюджету; переорієнтація видатків на соціальний захист населення і соціально-культурну сферу; обмеження розміру видатків, крім соціальних виплат;

Продовження табл. 1.6

Етап бюджетної політики	Характер регулювання економічних процесів	Цільова спрямованість бюджетної політики	Специфіка бюджетної політики у сфері видатків
	засад бюджетної політики; прийняття Бюджетного кодексу України		запровадження єдиного кошторису доходів і видатків бюджетних установ; дотримання принципу цільового використання бюджетних видатків; виокремлення у складі видатків бюджету розвитку; запровадження казначейської системи виконання видатків бюджету
Етап збалансування бюджетної політики (2002 – 2007 рр.	Посилення державного впливу на трансформаційні процеси в економіці	Перерозподільна та регулююча функції	Проведення реформи міжбюджетних відносин; посилення соціальної спрямованості бюджету; встановлення пріоритетних напрямів бюджетного фінансування; виділення захищених статей бюджету; передбачення видатків на проведення реформ (військової, АПК, адміністративної тощо)
Етап адаптації бюджетної політики в умовах фінансово-економічної кризи та подолання її наслідків (починаючи з 2008 р. і по теперішній час)	Жорстке державне управління економікою	Стабілізаційна функція	Зосередження коштів на пріоритетах забезпечення економічного зростання та підвищення соціальних стандартів громадян; Збільшення видатків на соціальні проекти збільшення частки видатків інвестиційного спрямування; вдосконалення системи оцінки та моніторингу ефективності бюджетних програм; удосконалення програмно-цільового методу бюджетування та оптимізація кількості бюджетних програм; запровадження механізму середньострокового бюджетного прогнозування на всіх етапах бюджетного процесу; забезпечення прозорості системи державних видатків

В основу організації бюджетної політики у сфері державних видатків покладено механізм їх функціонування, який охоплює процес формування державних видатків та включає загальні елементи бюджетного механізму, а саме принципи, методи, форми, інструменти, та специфічну систему цілеспрямованих заходів, пов'язаних з визначенням обсягів і структури видатків та оцінювання їх впливу на соціально-економічний розвиток держави – систему формування державних видатків (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Механізм формування системи державних видатків

Система державних видатків має чітко визначений предмет регулювання – відносини, пов'язані з мобілізацією та використанням фондів фінансових ресурсів. Нормативно-правове забезпечення процесу формування та управління державними видатками здійснюється на основі Конституції України, Бюджетного кодексу України та інших законів України, постанов

Кабінету Міністрів України, указів Президента, нормативних актів Міністерства фінансів України та інших державних органів влади й управління, рішень місцевих органів влади.

Розглядаючи механізм формування державних видатків, слід зазначити, що він охоплює систему принципів, тобто основних засад та положень, що є відповідними орієнтирами цього процесу, які в свою чергу відображають саму сутність державних видатків. До принципів формування державних видатків можна віднести наступні: плановості; цільового спрямування коштів; безповоротності та безвідплатності; ефективного використання коштів; фінансування в міру виконання планових показників; оптимального поєднання власних, кредитних і бюджетних джерел; субсидіарності; збалансування інтересів; плановірності; інноваційності; додержання режиму економії та здійснення постійного контролю за їхнім використанням; прозорості. Дотримання зазначених принципів при формуванні державних видатків дозволить досягти вищого критерію справедливості у розподілі державних благ із метою покращення рівня добробуту для кожного члена суспільства.

Методи формування державних видатків як складова бюджетного механізму характеризують засоби впливу на процес формування оптимального обсягу ресурсів видатків та їх найбільш ефективного розміщення і використання. Вони включають такі елементи, як бюджетне прогнозування і планування, фінансування, бюджетне регулювання і бюджетний контроль.

Особливе місце у механізмі формування державними видатками складають форми фінансування. Як уже нами зазначалося у попередньому пункті роботи основними формами фінансування є: кошторисне фінансування; державне фінансування інвестицій; державні трансферти (дотації, субсидії і виплати); державне кредитування.

Інструменти формування та регулювання державних видатків – це набір засобів, що застосовується для виконання завдань, передбачених бюджетною політикою у сфері державних видатків. Вони вказують на економічний зміст окремої сукупності бюджетних відносин таких, як бюджетні норми і нормативи, бюджетні стимули і міжбюджетні трансферти, форми і методи бюджетного контролю тощо.

Безпосередньо система формування державних видатків включає три елемента: визначення напрямів використання державних видатків; обґрунтування обсягу державних видатків і визначення структури державних видатків за напрямами.

Формування напрямів і структура державних видатків підпорядковано функціями, що виконує держава. Їх особливості визначаються державним устроєм країни, рівнем економічного розвитку, встановленими відносинами власності. Саме тому визначення оптимальних обсягів бюджетних видатків, а також їх структури необхідно проводити для кожної країни окремо, враховуючи історичні, національні, соціально-економічні та інші умови їх розвитку.

Таким чином, політика формування державних видатків є важливим елементом бюджетної політики країни та складовою механізму бюджетного регулювання з метою забезпечення економічного зростання та розвитку суспільства. Забезпечення виконання державних зобов'язань та здійснення для цього належних державних видатків дозволить обґрунтувати доцільність та роль держави в економічній системі країни, сприятиме поліпшенню функціонування фінансового сектора та досягненню належного рівня соціальних стандартів.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ОЦІНКИ ПЕРЕДУМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ОРІЄНТИРІВ

2.1. Порівняльна характеристика принципів побудови бюджетної системи як інструментів реалізації бюджетної політики в країнах ЄС та Україні

Бюджетна політика є вагомим елементом фінансової політики та одним з основних інструментів реалізації економічної політики держави, вона значною мірою уособлює місце та роль держави в регулюванні економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання, тому насамперед від оптимальності та ефективності бюджетного процесу залежить успішність реалізації управлінських функцій держави.

Стратегічна спрямованість соціально-економічної політики України на євроінтеграцію обумовлює потребу дослідження організаційно-економічних особливостей формування та реалізації бюджетної політики ЄС, а також виявлення напрямів трансформації вітчизняного бюджетного процесу для забезпечення ефективного співробітництва з країнами ЄС з врахуванням національних інтересів держав-членів та спільних пріоритетів розвитку.

Загальні принципи, механізми й структурні особливості функціонування бюджетної системи країн-членів ЄС, а також окремі проблеми, що виникають у процесі об'єднання фінансових потенціалів держав та розширення даного міжнародного утворення, знайшли відображення в наукових працях таких вчених та практиків, як Ф. Кабатусуїла (F. Kabatusuila), К. Салама (K. Salama), Ф. Хайнеман (F. Heinemann), М. Шрейер (M. Schreyer), І. Бег (I. Begg), Дж. Піт (J. Peet), А. Мейх'ю (A. Mayhew), Б. Карлссон (B. Karlsson), В. Кок (W. Kok), Д. Кернохан (D. Kernohan), Дж. Феррер (J. Ferrer), А. Шнайдер (A. Schneider) тощо. Проте у вітчизняних наукових дослідженнях недостатньо висвітленими залишаються питання відповідності бюджетної політики України вимогам реалізації стратегічних євроінтеграційних орієнтирів та механізмів державного фінансування потреб соціально-економічного розвитку, які використовуються країнами ЄС.

Слід зазначити, що особливості бюджетної політики щодо формування видаткової частини бюджетів як окремої країни, так і міждержавних утворень визначаються їх загальним фінансово-економічним потенціалом, потребами державного фінансування стратегічних та тактичних завдань соціально-економічного розвитку та специфікою моделі державного управління в частині регулювання економічних процесів. Проте, бюджетна політика міжнародного інтеграційного об'єднання, як складова фінансової політики, що покликана забезпечувати реалізацію спільних завдань розвитку, має базуватись на єдиних загальних принципах функціонування бюджетної

системи. Це дозволяє забезпечувати єдність підходів щодо формування та використання спільних фондів фінансових ресурсів країн-членів ЄС та уникати дискримінації національних інтересів окремої країни.

Потреба в гармонізації бюджетних систем європейських країн та розробки єдиних механізмів реалізації бюджетної політики була зумовлена підписанням у 1992 р. Маастрихтського договору, яким передбачались певні кількісні обмеження щодо показників державних бюджетів країн та виступали критеріями можливості входження до ЄС. Так, рівень дефіциту державного бюджету не повинен перевищувати 3 % ВВП, а загальний державний борг – 60 %.

Основним нормативно-правовим документом, що регулює процес реалізації бюджетної політики в країнах ЄС є Регламент Ради щодо фінансового регламенту (далі – Регламент Ради), який застосовується до Європейської спільноти прийнятий 25 червня 2002 р. [11]. З урахуванням його положень починаючи з 2003 р. весь бюджетний процес на рівні країн ЄС здійснюється на єдиній методології розробки, ухвалення й виконання бюджетів, яка передбачає використання середньострокового бюджетного планування. Такий підхід надає можливість бюджетного фінансування цільових програм, реалізація яких виходить за межі фінансового року, а також дозволяє планувати витрати в розрізі окремих інституцій ЄС та стратегічних і тактичних цілей розвитку.

Зокрема Регламентом Ради визначено загальні принципи бюджетної системи ЄС, які є рекомендованими до застосування країнам-членам даного регіонального утворення з метою забезпечення єдності підходів щодо реалізації бюджетного процесу в частині формування обсягів та структури державних видатків (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Характеристика принципів бюджетної системи ЄС

Принцип	Характеристика	Стаття Регламенту
Єдності та точності (principles of unity and of budget accuracy)	витратна частини є невід’ємною складовою бюджету та відображається разом з дохідною в одному документі; витрати, що перевищують бюджетні обсяги або не включені до бюджетного документу не допускаються	5
Щорічності (principle of annuality)	бюджетні витрати санкціонуються лише на один фінансовий рік, який триває із 1 січня по 31 грудня	6-9
Рівноваги (principle of equilibrium)	збалансованість бюджетних доходів і платіжних асигнувань, оскільки, відповідно до чинних нормативних положень, Європейські спільноти не можуть брати позики для погашення своїх витрат	14
Розрахункової одиниці (principle of unit of account)	використання єдиної валюти ЄС – євро для виконання всіх бюджетних розрахунків і ведення бухгалтерської звітності	15-16

Продовження табл. 2.1

Принцип	Характеристика	Стаття Регламенту
Універсальності (principle of universality)	погашення всіх бюджетних витрат відбувається у цілому за рахунок бюджетних доходів; неприпустиме коригування витрат відповідно до доходів і навпаки; неприпустима прив'язка конкретних статей витрат до конкретних статей доходів їх відшкодування	17
Специфікації (principle of specification)	кожне асигнування приписується до конкретної цілі й на конкретний захід	21-23
Рационального фінансового менеджменту (principle of sound financial management)	Поєднує три основні принципи фіскальної культури: 1) економія (economy) – фінансові ресурси, які використовуються державними інституціями для виконання своїх функцій, повинні надходити вчасно, у потрібних обсягах, необхідної якості та за найнижчою ціною; 2) ефективність (efficiency) - пошук найкращого співвідношення між очікуваним результатом і обсягом виділених державних асигнувань; 3) дієвість (effectiveness) – оцінка доцільності державних витрат передбачає встановлення чітких кількісних та якісних індикаторів, що підтверджують рівень досягнення цілей фінансування	27
Прозорості (principle of transparency)	має забезпечувати прозорість процедур формування й виконання бюджету, а також процедури представлення фінансової звітності	28

Витратна частина бюджету ЄС спрямована на виконання положень засновницьких договорів Європейських спільнот і Договору про Європейський Союз. Вона включає витрати на реалізацію всіх секторальних політик ЄС, витрати на спільну зовнішню й безпекову політику, поліційну та судову співпрацю та інші. При цьому, в бюджеті ЄС витрати групуються за інституціями, які в бюджетному процесі прийнято називати секціями з поділом на глави, розділи, статті та пункти. Глави і розділи виділяються відповідно до стратегічних та тактичних цілей соціально-економічного розвитку ЄС, а статті та пункти виділяються залежно від можливих форм та видів бюджетних видатків.

В Україні видатки бюджету в повному та всебічному обсязі визначають роль, яку вони відіграють та вказують місце, яке вони посідають у процесах суспільного відтворення, а також – у чому їхнє соціальне призначення.

Слід зазначити, що в практиці Євросоюзу видатки державного сектору прийнято називати бюджетними асигнуваннями, при цьому фіскальна практика передбачає їх поділ на диференційовані та недиференційовані залежно від часових меж їх здійснення.

Диференційовані асигнування – це бюджетні видатки, здійснення яких, на відміну від недиференційованих, не обмежується тривалістю фінансового

року, тобто за строком здійснення виходять за рамки фінансового року. У свою чергу диференційовані асигнування поділяються:

– зобов'язальні асигнування (commitment appropriations) – відображають бюджетні витрати, які будуть здійснюватися в поточному році та в наступних роках відповідно до взятих зобов'язань ЄС із строком виконання понад фінансовий рік;

– платіжні асигнування (payment appropriations) – відображають бюджетні витрати, що фактично здійснюються в поточному фінансовому році відповідно до щорічних зобов'язань та зобов'язань минулих років.

Слід відмітити, що в Україні відповідно до Бюджетного кодексу під бюджетними асигнуваннями розуміють повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження. На відміну від практики реалізації бюджетного механізму ЄС бюджетні асигнування мають здійснюватися виключно в межах фінансового року, який в Україні визначається як календарний рік (з 1 січня по 31 грудня). Бюджетні асигнування не мають поділу на відповіді групи чи види.

У загальному випадку бюджетний механізм ЄС передбачає, що не профінансовані у відповідному фінансовому році бюджетні видатки скасовуються та не підлягають перенесенню на наступний фінансовий рік. Окремі винятки з даного правила чітко визначені ст. 9 (1) Регламенту Ради та можуть мати місце за рішенням відповідної інституції ЄС. Проте за жодних умов не підлягають перенесенню на наступний фінансовий рік резервні асигнування (сформовані резерви для фінансування непередбачених бюджетом витрат) та витрати на оплату праці штатних працівників ЄС.

У випадку, якщо бюджет ЄС не приймається до початку фінансового року фінансування бюджетних витрат здійснюється відповідно до правила тимчасових дванадцятих частин (provisional twelfths): витрати з бюджету здійснюються постатейно щомісяця, але їх обсяг не має перевищувати 1/12 асигнувань за відповідною статтею бюджету попереднього фінансового року, та 1/12 асигнувань за відповідною статтею проекту бюджету на поточний фінансовий рік. Якщо існує потреба виділення бюджетних асигнувань у більших обсягах, Рада ЄС на вимогу Комісії та після консультацій з Парламентом кваліфікованою більшістю голосів повинна прийняти відповідне рішення.

У вітчизняному законодавстві передбачається, що у випадках, коли в процесі виконання бюджету зміна обставин вимагає менших бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів, Міністерство фінансів України (місцевий фінансовий орган) готує пропозиції про зменшення відповідного бюджетного призначення Державного бюджету України (місцевого бюджету). Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної місцевої ради) у двотижневий термін подає до Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної

місцевої ради) у встановленому порядку пропозиції про зменшення відповідних бюджетних призначень Державного бюджету України (місцевого бюджету).

У межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів перерозподіл видатків за бюджетними програмами, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

На кінець бюджетного періоду Державне казначейство України зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду державного бюджету для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення. У разі відсутності відповідних бюджетних призначень на наступний бюджетний період залишки коштів спеціального фонду перераховуються до загального фонду бюджету.

Однак, у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів перерозподіл видатків за бюджетними програмами, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради).

У статті 23 Бюджетного кодексу України передбачено можливість зміни обсягів, мети та обмежень у часі бюджетних призначень лише за наявності у законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет) відповідного положення.

Бюджетним кодексом забороняється без внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) збільшення бюджетних призначень за загальним та спеціальним фондами державного бюджету (місцевого бюджету) на: оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків; видатки за бюджетними програмами, пов'язаними з функціонуванням органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування), за рахунок зменшення видатків за іншими бюджетними програмами.

Для реалізації принципу рівноваги в ЄС передбачено, що дефіцит бюджету переноситься в бюджет наступного року як платіжне асигнування, спрямоване на його погашення. Інформація про характер бюджетного балансу включається Комісією до проекту нового бюджету і подається Раді

та Парламенту в рамках чинної бюджетної процедури (до 1 липня фінансового року, що передує тому, для якого формується проект бюджету).

Враховуючи неможливість коригування витрат, передбачених бюджетом, при зміні обсягів фактичного надходження доходів, обсяги доходів і витрат вносяться до бюджету в процесі його прийняття в повному обсязі шляхом дотримання встановленої в ЄС бюджетної процедури. Незважаючи на неприпустимість прив'язки конкретних статей витрат до конкретних джерел їх фінансування, бюджетний механізм ЄС передбачає застосування цільових асигнувань (assigned revenue), перелік яких чітко регламентований (ст. 18 Регламенту Ради) та містить такі види доходів, що пов'язані з певним напрямом їх використання:

- фінансові внески держав-членів на певні науково-дослідні програми, що започатковані відповідно до регламентів Ради ЄС на виконання рішення Ради щодо системи власних ресурсів спільнот;

- фінансові внески держав-членів та інших донорських країн чи міжнародних організацій на певні проекти зовнішньої допомоги, які фінансуються Спільнотою й адмініструються Комісією;

- відсотки за депозитами та штрафи відповідно до Регламенту щодо надмірного дефіциту;

- доходи, які заповідаються на спеціальні цілі, наприклад доходи фондаций, дотації, подарунки й пожертви, включаючи відповідні доходи інституцій Спільноти тощо.

Бюджетним кодексом України передбачена наявність оборотного залишку бюджетних коштів обсягом не більше 2 % від планових видатків загального фонду відповідного бюджету, який формується для покриття тимчасових касових розривів і затверджується законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет). Тимчасовий касовий розрив визначається на рівні місцевих бюджетів як недостатня його платоспроможність на конкретну дату для погашення бюджетних фінансових зобов'язань за рахунок наявних та очікуваних грошових активів загального фонду місцевого бюджету, за винятком міжбюджетних трансфертів цільового характеру (субвенцій з інших бюджетів, додаткових дотацій і трансфертів іншим бюджетам) та коштів резервного фонду. До числа бюджетних фінансових зобов'язань відносять: оплата праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання медикаментів і перев'язувальних матеріалів; забезпечення продуктами харчування; оплата комунальних послуг та енергоносіїв; окремі заходи з реалізації державних (регіональних) програм, що не належать до заходів розвитку; виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями; субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям) у частині видатків комунальних підприємств; поточні трансферти органам державного управління інших рівнів; стипендії. На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережено у встановленому обсязі.

Перевищення залишку коштів загального фонду бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду становить вільний залишок бюджетних коштів, який використовується для здійснення витрат бюджету згідно із законом про Державний бюджет України та/або змінами до нього (змінами до рішення про місцевий бюджет). Вільний залишок, на відміну від оборотного залишку, використовується на фінансування дефіциту бюджету наступних бюджетних періодів.

Слід зазначити, що, як правило, обсяг коштів за цільовими асигнуваннями на час прийняття бюджету не може бути визначений остаточно, тому попередня ймовірна оцінка відповідних державних видатків з переліком заходів, на які вони мають бути спрямовані, зазначається в примітках до бюджету (ст. 10 Регламенту Ради).

Для забезпечення гнучкості управління бюджетними коштами та оперативного реагування на зміни стратегічних пріоритетів розвитку бюджетний процес ЄС передбачає можливість коригування спрямованості окремих асигнувань між статтями та пунктами бюджету за умови збереження сталості загального обсягу передбачених видатків за підсумка глав та розділів. Рішення про таке коригування приймається в межах секції бюджету відповідною інституцією ЄС самостійно без погодження з бюджетним керівництвом. Зазначений процес називається перерахунок (трансфер) асигнувань. Проте критерії самостійного трансферу асигнувань на рівні Комісії ЄС та інших інституцій відрізняються: Комісія зобов'язана попередньо погоджувати можливість такого трансферу з Радою ЄС та Парламентом, оскільки вона, як основний виконавчий орган співтовариства, в повному обсязі несе відповідальність за бюджетне фінансування всіх напрямів діяльності ЄС.

Для реалізації принципу розумного фінансового менеджменту система цільових індикаторів оцінювання ефективності бюджетних видатків розробляється самостійно інституціями ЄС і надсилається бюджетному керівництву в пакеті з попереднім проектом бюджету або раніше. Інституції Спільноти повинні проводити попередню (*ex ante*) та фактичну (*ex post*) оцінку своєї діяльності, а також окремо для всіх програм і заходів, які фінансуються з бюджету, відповідно до інструкцій, що прописані в Регламенті Комісії 2342/2002. Програми та заходи, обсяги фінансування яких перевищують 5 млн. євро, повинні проходити проміжну (*interim*) та/або фактичну оцінку з метою встановлення їх відповідності поставленим цілям.

Опублікування бюджету здійснюється протягом трьох місяців із дати проголошення його прийнятим Головою Європейського парламенту у Офіційному віснику ЄС, де також оприлюднюються зведені бухгалтерські звіти та звіти з бюджетного й фінансового менеджменту кожної з інституцій ЄС. Не пізніше ніж через чотири тижні з дати прийняття бюджету кінцеві й деталізовані бюджетні показники, перекладені мовами всіх держав-членів ЄС, повинні бути розміщені на Інтернет-сторінці ЄС.

У Бюджетному кодексі України визначається 10 основних принципів, на яких ґрунтується вітчизняна бюджетна система: єдності, збалансованості,

самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності й результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості й неупередженості, публічності і прозорості. Порівняльна характеристика принципів побудови бюджетної системи ЄС та України подана на рис. 2.1.

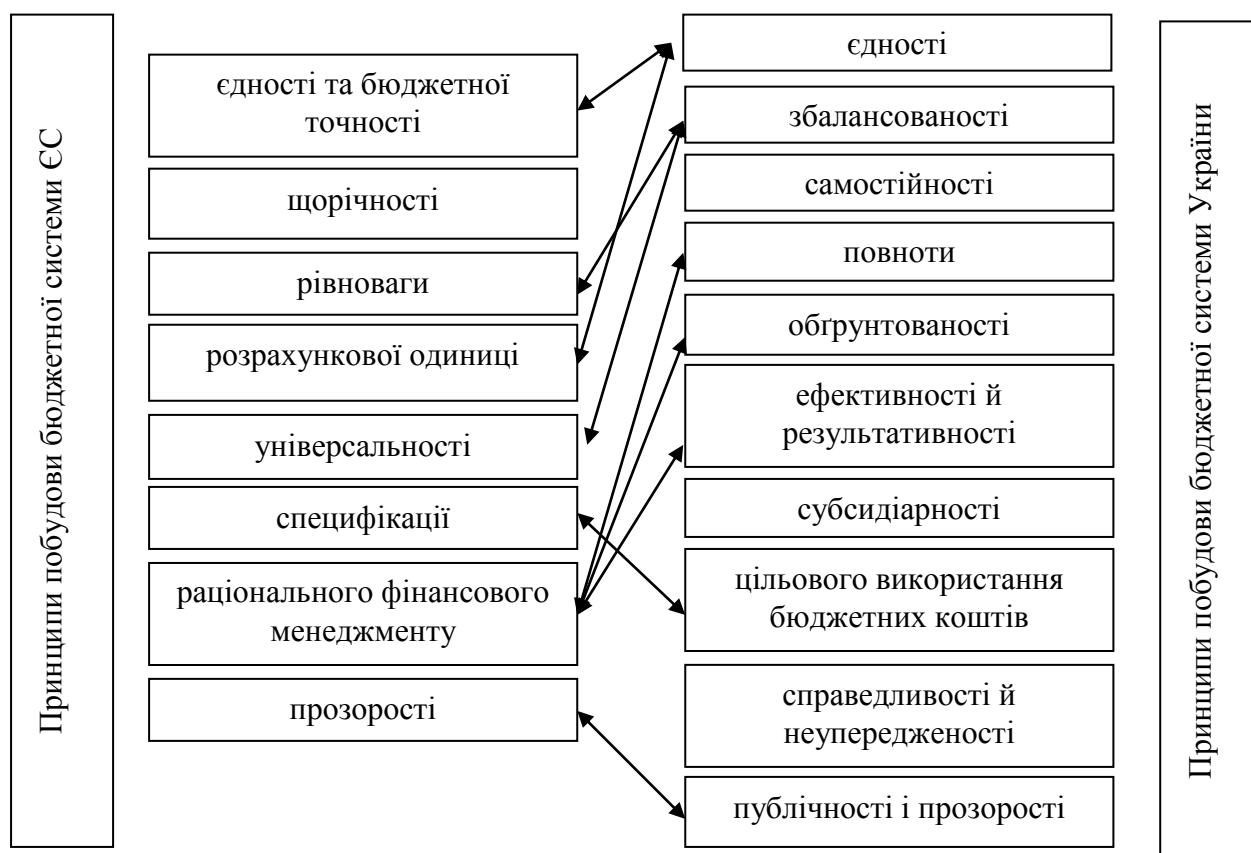

Рисунок 2.1 – Порівняльна характеристика принципів побудови бюджетної системи в країнах ЄС та Україні

Як видно з рисунку 2.1, існує певна невідповідність між принципами функціонування бюджетної системи ЄС та України. При цьому, слід зазначити, що принципи побудови вітчизняної бюджетної системи є більш деталізованими і враховують розподіл суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами, та бюджетами різних рівнів, що враховується в таких принципах як самостійність, субсидіарність, справедливість й неупередженість.

Отже, враховуючи прагнення України до входження в регіональне угруповання європейської спільноті важливим аспектом формування та реалізації ефективної бюджетної політики є її відповідність основним принципам функціонування бюджетної системи Європейського Союзу. Бюджетна політика країн ЄС та України формується під впливом історичних і національних особливостей, соціально-економічної і політичної ситуації, стратегії соціально-економічного розвитку країни і обумовлює різний ступінь та рівень перерозподілу ВВП через бюджет, пріоритетність напрямків

бюджетного фінансування, додержання принципів збалансованості бюджетних доходів і видатків.

2.2. Основні тенденції організації державних видатків та їх вплив на соціально-економічний розвиток України

Стійке економічне зростання є основною умовою підвищення добробуту населення, ефективності підприємницької діяльності та забезпечення фінансової стабільності та стійкості держави. Параметри економічного росту можуть використовуватися в якості цільової функції при моделюванні розвитку країни. Зростання ВВП, при умові що не відбувається зниження частки споживання у ВВП, призводить до збільшення загального рівня доходів населення, забезпечує можливості розвитку підприємств і виробництв, підвищує конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Тому розробка та реалізація економічної політики більшості держав, в тому числі і України, повинна бути спрямована на стимулювання темпів економічного зростання.

Економіка України характеризується наступними основними макроекономічними показниками розвитку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні показники економічного зростання в Україні за період 2002–2012 рр.

Показник	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП у фактичних цінах, млрд. грн.	225,8	264,2	344,8	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9
Реальне зростання ВВП, (у % до відповідного періоду попереднього року)	5,2	9,4	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,2	0,2
ВВП на душу населення, грн.	4685	5591	7273	9372	11630	15496	20495	19832	23600	28488	30901
Темпи зростання ВВП на душу населення, (у % до відповідного періоду попереднього року)	111,7	119,3	130,1	128,9	124,1	133,2	132,3	96,8	119,0	120,7	108,5

Джерело: за даними статистичного довідника «Україна в цифрах» 2002–2012 рр.

Слід зазначити, що роль держави значною мірою залежить від етапу економічного розвитку країни. Так, в період перехідного етапу становлення ринкової економіки в Україні (з часів проголошення незалежності і до 2000 року) аналіз динаміки виробництва товарів, робіт і послуг свідчить про зниження індексу реального ВВП, незважаючи на зростання фактичного обсягу ВВП. З початком формування економіки ринкового типу Україна почала демонструвати позитивні стійкі тенденції до зростання. Так, за період 2002–2007 рр. середньорічні темпи зростання економіки знаходилися на рівні 7,4 %, що характеризувалося високими темпами росту в порівнянні з країнами перехідної економіки. Світова фінансово-економічна криза призвела до скорочення обсягу ВВП та зниження темпів його зростання майже в 4 рази за період 2009–2012 рр. у порівнянні з середньорічним показником за попередній етап. Аналіз економічних процесів в Україні за 2010–2011 роки засвідчує, що пожвавлення стабілізації економіки на певних низьких рівнях макроекономічних показників спричинено, насамперед, зовнішніми чинниками – ознаками пожвавлення у світовій економіці, зростанням цін на металопродукцію і сировинні ресурси, що сприяло збільшенню вартісних обсягів товарного експорту України. Найбільшого приросту промислового виробництва в цей період досягнуто в експортоорієнтованих галузях переробної промисловості: хімічній та нафтохімічній промисловості, металургії, машинобудуванні. При цьому відносно повільна динаміка зростання валового продукту спостерігалася в секторах, пов'язаних із внутрішнім попитом, таких як: харчова та легка промисловість.

Однак загальне уповільнення економічного зростання, порушення нормального функціонування фінансових і ресурсних ринків, зростаюче безробіття, дестабілізація сектору державних фінансів та накопичення соціальних проблем, що спостерігається у національному та світових масштабах, свідчить про подальшу неефективність використання даної моделі соціально-економічного розвитку.

Таким чином наслідки кризи, що проявляються у глобальній нестабільності економік розвинених країн та неможливість запровадити ефективні антикризові заходи для регулювання економіки, справляють значний вплив на економічний та соціальний розвиток України на сучасному етапі. Також слід відмітити, що якщо економічне зростання у 2011 р. забезпечувалося передусім за рахунок збільшення обсягів виробництва у виробничих галузях економіки, то у 2012 р. приріст ВВП сформовано насамперед сферами транспорту й торгівлі, що пов'язано з підготовкою і проведенням Євро–2012, а також задоволенням зростаючого платоспроможного попиту населення. Негативний внесок у формування ВВП пов'язаний з низькою ефективністю діяльності у сільському господарстві, переробній промисловості, будівництві та фінансовій діяльності.

Для порівняння зазначимо, що у 2012 р. економіки розвинених країн світу продовжували балансувати на межі спаду, маючи чітко виражені негативні тренди: зростання суверенних боргових криз, слабкий банківський

сектор, низький сукупний попит (наслідок зростання безробіття та жорстких заходів бюджетної економії), а також неефективна інституційна політика. Основні країни – торговельні партнери України в Європейському Союзі демонстрували негативну динаміку ВВП протягом 2012 р. (Італія, Іспанія, Угорщина) чи сповільнення економічного зростання (Німеччина, Польща). За оцінками Євростату, за підсумками 2012 р. сумарний ВВП країн ЄС в річному вимірі зменшився на 0,3 % [60].

Показник ВВП на душу населення в Україні за виключенням 2009 року постійно зростає, що характеризує стійкі темпи економічного зростання, при відносно стабільній динаміці скорочення чисельності населення. Однак даний показник у порівнянні з розвиненими країнами світу знаходиться на низькому рівні. За сумарними показниками рівня життя Україна посідає 69-те місце у світі, що засвідчують рейтинги країн з рівня життя, оприлюднені Інститутом прикладного системного аналізу й Міжнародною базою даних WDC [62].

Потреба у забезпеченні поживавлення національної економіки в умовах ризиків фінансової дестабілізації зовнішнього і внутрішнього походження вимагає подальшої розробки напрямків макроекономічної стабілізації з позицій їх несуперечливості цілям стимулювання економічного зростання.

Одним із чинників стимулювання макроекономічної динаміки є удосконалення державної бюджетної політики України у сфері видатків як важливого пріоритету реалізації соціально-економічної політики держави.

Видатки є однією з визначальних сторін фінансової діяльності держави. Вони характеризують безперервне та безоплатне використання державою в особі уповноважених органів державної та місцевої влади і управління коштів бюджету й державних цільових позабюджетних фондів і власних фінансових ресурсів суб'єктів державного сектору економіки на потреби, що визначені у відповідних нормативно-правових актах держави.

Слід зазначити, основним принципом державотворення є те, що покладені Конституцією України функції держави повинні виконуватися за рахунок бюджетних чи позабюджетних фінансових ресурсів.

Державні видатки складаються із видатків Державного бюджету (ДБУ), місцевих бюджетів, державних позабюджетних цільових фондів і видатків суб'єктів державного сектору економіки. Оскільки Україна відноситься до країн з унітарним типом державного устрою то країна складає консолідований – зведений бюджет країни (ЗБУ). Відповідно до Бюджетного кодексу України зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя [14].

Бюджет держави відіграє важливу роль у забезпеченні перерозподілу доходів з метою забезпечення державного управління й обороноздатності, підтримання інвестиційної та ділової активності підприємництва, матеріального забезпечення процесу розширеного відтворення, утримання соціальної сфери та здійснення соціального захисту населення. Розглянемо

показники динаміки видатків зведеного, Державного бюджету України і місцевих бюджетів України (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка видатків зведеного, Державного та місцевого бюджетів України за 2002–2012 рр., млрд. грн.

Показник	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Видатки зведеного бюджету України, в т.ч.:	60,3	75,8	101,4	141,7	175,3	226,0	309,2	307,4	377,8	416,9	492,5
- видатки Державного бюджету України, із них:	44,3	56,1	79,5	113,0	137,1	174,2	241,5	242,4	303,6	333,5	395,7
Частка видатків ДБУ у ЗБУ, %	73,47	74,01	78,40	79,75	78,21	77,08	78,10	78,85	80,36	79,99	80,35
- видатки місцевих бюджетів	24,8	31,4	38,7	52,1	72,3	96,5	126,8	127,1	152,0	178,1	221,2
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП, %	26,7	28,7	29,4	32,1	32,2	31,4	32,6	33,7	34,9	32,0	35,0

Джерело: за звітними даними Державної казначейської служби України.

Слід відмітити, що лише за виключенням показника 2009 року обсяг видатків зведеного бюджету має стійку тенденцію до зростання. Найвищі темпи зростання обсягу витрат зведеного бюджету відмічаються у 2005, 2008, 2004, 2007 роках і складають 35 % в середньому за рік, а найнижчі – у 2001 і 2012 роках (14 %). В цілому за аналізований період темпи зростання видатків зведеного бюджету знаходяться на рівні – 27 %. Однак варто відзначити що темпи зростання обсягу державних видатків значно перевищують темпи зростання ВВП.

Обсяг видатків державного і місцевих бюджетів також зростає по роках. У складі видатків зведеного бюджету від 73,5 до 80,4 % займають видатки Державного бюджету. Це свідчить про те що держава має високий рівень централізації видатків на загальнодержавному рівні.

Частка державних видатків зведеного бюджету у ВВП за період з 2002 до 2012 рр. істотно зросла. Так, якщо у 2002 р. вона знаходилась на найнижчому рівні – 26,7 %, то у 2012 році досягла найвищого показника – 35 %. Отже, для економіки України чим нижче є темп економічного зростання країни, тим меншою є питома вага державних витрат у ВВП. Слід вказати на те, що зростання частки державних видатків у ВВП не призводить до збільшення показників економічного зростання, темпи зростання ВВП

суттєво зменшуються, тобто спостерігається негативний вплив нарощення видатків зведеного бюджету на темпи зростання ВВП.

Частка видатків зведеного бюджету у ВВП країни характеризується наступними показниками (рис. 2.2).

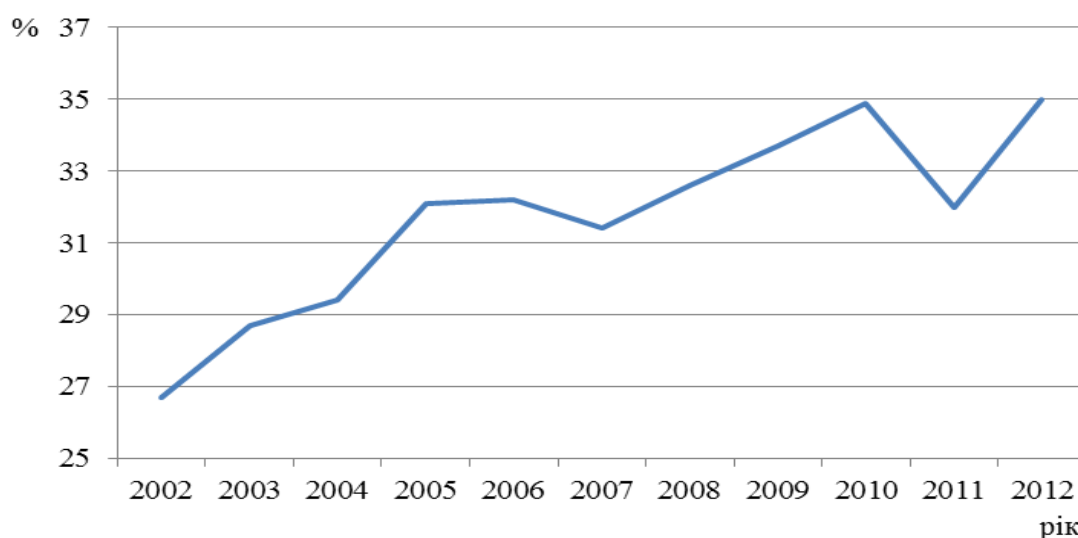

Рисунок 2.2 – Частка видатків зведеного бюджету у ВВП України за 2002-2012 рр.

Дослідження оптимального рівня державних видатків суспільства з огляду на необхідність забезпечення економічного зростання, засвідчили, що протягом XIX ст. частка державних витрат у ВВП у всіх розвинених країнах була стабільно низькою і перебувала на рівні 7–11 %. Перевищення зазначеної частки перерозподілу коштів через бюджет держави характеризувалося непомірно високим рівнем, що перешкоджає економічному зростанню. У XX ст. країни з метою досягнення економічного рівня держав – економічних лідерів та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародних ринках нарощували обсяг державних витрат, що призвело до зростання рівня державних витрат у ВВП. Так, у 1937 р. у середньому частка державних витрат у ВВП найрозвиненіших країн майже вдвічі перевищувала рівень 1913 р. та зросла до 22,8 %. Подальше посилення участі держави в економічному регулюванні та зростання соціальної функції держави призвело у 1980 р. у країнах ОЕСР до збільшення даного показника до 43 %, а в таких країнах, як Бельгія, Нідерланди і Швеція рівень зазначеного показника перевищив 50 % ВВП [46].

Тому вкрай важливим залишається питання визначення оптимального рівня участі держави в економіці з огляду на необхідність забезпечення економічного зростання, зокрема, оптимальної частки ВВП, що перерозподіляється через зведений бюджет, структури видатків бюджету, а також встановлення принципів формування фінансової політики реалізації стратегії економічного зростання.

Склад та структура видатків зведеного бюджету визначає ефективність впливу держави на економічний та соціальний розвиток і є індикатором пріоритетності виконання відповідних функцій держави. Розглянемо обсяг та структуру видатків зведеного бюджету України за 2002–2012 рр. (табл. 2.4, 2.5).

Таблиця 2.4 – Обсяг видатків зведеного бюджету України за функціональною ознакою за період 2002–2012 рр., млрд. грн.

Стаття видатків	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загально-державні функції	8,7	10,0	12,3	15,5	19,9	24,3	30,8	33,2	44,9	49,9	54,6
Оборона	3,5	5,3	6,2	6,0	6,4	9,4	11,7	9,7	11,4	13,2	14,5
Громадський порядок	5,0	5,8	7,9	10,2	12,7	18,5	27,1	24,3	28,8	32,6	36,7
Економічна діяльність	7,2	12,2	18,7	19,1	27,4	40,5	51,3	39,8	43,8	57,1	62,4
Охорона навколишнього середовища	0,7	0,9	1,2	1,3	1,6	2,2	2,8	2,5	2,8	3,9	5,3
Житлово-комунальне господарство	1,4	1,8	2,7	3,9	8,0	5,9	9,0	7,5	5,4	8,7	20,0
Охорона здоров'я	7,5	9,7	12,1	15,5	19,7	26,7	33,6	36,6	44,7	49,0	58,4
Духовний та фізичний розвиток	1,4	2,1	2,7	3,5	4,4	5,7	7,9	8,3	11,5	10,8	13,6
Освіта	12,3	15,0	18,3	26,8	33,8	44,3	61,0	66,8	79,8	86,3	101,6
Соціальний захист	12,6	13,0	19,3	39,9	41,4	48,5	74,0	78,8	104,5	105,4	125,4
Разом	60,3	75,8	101,4	141,7	175,3	226,0	309,2	307,4	377,8	416,9	492,5

Обсяг видатків зведеного бюджету в 2012 році у порівнянні з 2002 роком зріс у 8,2 рази. Значно зросли суми державних видатків у 2012 році в порівнянні з 2002 роком за такими статтями як: житлово-комунальне господарство – 14,3 рази; соціальний захист – 10,0; духовний та фізичний розвиток – 9,7; економічна діяльність – 8,7; освіта – 8,3 рази. Найменше зростання відбулося по статтях оборона та загальнодержавні функції.

Структурні зміни у складі видатків зведеного бюджету України, що відбулися за період 2002–2012 рр. подані в табл. 2.5.

Аналіз структури видатків зведеного бюджету дає можливість стверджувати, що в Україні політика у сфері державних видатків протягом останніх років була сконцентрована навколо заходів щодо збільшення видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту, економічну діяльність, охорону здоров'я та загальнодержавні функції. На їх

фінансування витрачається більше 81 % коштів зведеного бюджету. Видатки на охорону навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство та духовний і фізичний розвиток становлять найменшу частку в загальній сумі видатків зведеного бюджету.

Таблиця 2.5 – Структура видатків зведеного бюджету України за період 2002–2012 рр., млрд. грн.

Стаття видатків	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загально-державні функції	14,4	13,2	12,1	10,9	11,4	10,8	10,0	10,8	11,9	12,0	11,1
Оборона	5,8	7,0	6,1	4,2	3,7	4,2	3,8	3,2	3,0	3,2	2,9
Громадський порядок	8,3	7,7	7,8	7,2	7,2	8,2	8,9	7,9	7,6	7,8	7,5
Економічна діяльність	11,9	16,1	18,4	13,5	15,6	17,9	16,6	12,9	11,6	13,7	12,7
Охорона навколишнього середовища	1,2	1,2	1,2	0,9	0,9	1,0	0,9	0,8	0,7	0,9	1,1
Житлово-комунальне господарство	2,3	2,4	2,7	2,8	4,6	2,6	2,9	2,4	1,4	2,1	4,1
Охорона здоров'я	12,4	12,7	11,9	10,9	11,2	11,8	10,9	11,9	11,8	11,8	11,9
Духовний та фізичний розвиток	2,3	2,8	2,7	2,5	2,5	2,5	2,6	2,7	3,0	2,6	2,8
Освіта	20,4	19,7	18,0	18,9	19,3	19,6	19,6	21,7	21,2	20,6	20,5
Соціальний захист	21,0	17,2	19,1	28,2	23,6	21,4	23,8	25,7	27,8	25,3	25,4
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Як свідчать дані таблиці починаючи з 2004 року головним пріоритетним напрямом держави є соціальний захист і соціальне забезпечення населення. Внаслідок довгострокового нарощення соціальних видатків з урахуванням з урахуванням загальної спрямованості бюджетної політики середня питома вага видатків на цей напрям за період з 2002 р. по 2012 р. становить 23,5 %. Середні показники за 2002–2012 роки по відповідних статтях видатків у порядку їх зниження становлять: на освіту становлять – 20,0 %, на розвиток економіки – 14,6 %, охорону здоров'я – 11,7 %, державне управління – 11,7 %, громадський порядок – 4,3 %, оборону – 4,3 %, ЖКГ – 2,8 %, духовний і фізичний розвиток – 2,6 %, охорону навколишнього середовища – 1,0 %.

Державний бюджет і державні цільові позабюджетні фонди виступають основними методами державного фінансового регулювання. Через Державний бюджет здійснюється забезпечення поділу й перерозподілу ВВП

між регіонами держави, видами економічної діяльності, окремими верстами населення виходячи зі стратегії її економічного розвитку, фінансової політики та потреб ринкового механізму. Державні цільові позабюджетні фонди мають конкретне цільове призначення та визначену законодавством самостійність. Характерною рисою централізованих фондів є чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів. Створення таких фондів визначається конкретними потребами, що стоять перед державою, тому їх склад є різним. Кошти, що надходять до цільових фондів, переважно спрямовані на проведення соціальної політики держави – фінансування забезпечення зайнятості населення, державного страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, виплату державних пенсій тощо.

Основним призначенням державних цільових фондів в Україні є забезпечення соціального захисту населення шляхом виплат пенсій, субсидій, допомоги і фінансування інфраструктури. Кошти, що мобілізуються до цільових фондів, необхідні державі як гарантія постійного та реального фінансового забезпечення фінансування певних її потреб та завдань, що мають особливе значення і гарантуються законодавством, в першу чергу Конституцією України.

Показники динаміки державних видатків що мобілізуються у Державному бюджеті та державних цільових позабюджетних фондах України подані в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Склад та обсяг видатків Державного бюджету України та державних цільових позабюджетних фондів за період 2002–2012 рр., млрд. грн.

Показник	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Видатки Державного бюджету України, всього	44,3	56,1	79,5	113,0	137,1	174,2	241,5	242,4	303,6	333,5	395,7
Видатки Державного бюджету України (без урахування міжбюджетних трансфертів)	35,6	44,5	62,6	89,6	103,0	129,6	182,4	180,2	225,8	238,5	271,2
Міжбюджетні трансферти	8,8	11,7	16,8	23,4	34,2	44,7	59,1	62,1	77,8	94,9	124,5
Видатки державних цільових позабюджетних фондів, в тому числі:											
Пенсійний фонд України	27,4	30,3	46,4	73,6	82,9	107,5	169,5	182,6	211,4	231,1	255,6
	22,8	24,5	39,0	64,0	70,2	95,6	153,8	165,7	192,3	210,7	233,7

Продовження табл. 2.6

Показник	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Фонд соціального страхування на випадок безробіття	1,5	1,9	2,4	2,5	3,0	3,6	4,8	5,9	6,9	8,2	6,9
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України	1,1	1,3	1,6	2,0	2,3	3,0	3,7	3,5	4,0	4,6	5,7
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	2,0	2,6	3,4	5,1	7,4	5,3	7,2	7,5	8,2	7,6	9,3
Разом державних видатків (без урахування міжбюджетних трансфертів)	63,0	74,8	109,0	163,2	185,9	237,1	351,9	362,8	437,2	469,6	526,8
Частка видатків ДБУ та ДЦФ у ВВП, %	27,9	28,3	31,6	37,0	34,2	32,9	37,1	39,7	40,4	36,1	37,4
Частка видатків ДЦФ у сумі державних видатків, %	43	41	43	45	45	45	48	50	48	49	49

Аналізуючи показники динаміки державних видатків за 2002-2012 рр. слід відмітити позитивну тенденцію до їх зростання як в цілому по групі, так і в розрізі видатків Державного бюджету та видатків державних цільових фондів (Пенсійного фонду та фондів загальнообов'язкового соціального страхування). Видатки Державного бюджету України у 2012 р. зросли у 8,9 рази в порівнянні з 2002 р., тобто на 651,4 млрд. грн., а обсяг видатків на здійснення делегованих повноважень у складі місцевих бюджетів збільшилася у 14 раз і становить в середньому за 2002–2012 рр. 25 % від загального обсягу видатків Державного бюджету.

Видатки державних соціальних фондів складають більше 2/3 (65 %) від розміру видатків державного бюджету, а прямі перерахування з бюджету до соціальних фондів - майже 1/5 державного бюджету. У складі державних

цільових позабюджетних фондів найбільшу частку займають видатки Пенсійного фонду України від 80 до 91 %. Отже, сумарні державні видатки (без врахування міжбюджетних трансфертів) у 2012 році склали 526,8 млрд. грн., а частка перерозподілу ВВП через Державний бюджет та соціальні фонди у 2002 р. становила 27,9 % ВВП та у 2012 р. зросла до 37,4 % ВВП.

У ринковій економіці державний бюджет відіграє роль особливого регулятора соціально-економічних процесів у державі, є головним інструментом державної політики управління суспільно-економічним розвитком країни. Він, з одного боку, впливає на формування ВВП і розвиток національної економіки, з іншого боку – макроекономічна ситуація і динаміка ВВП прямо впливає на бюджет, як фонд державних фінансових ресурсів і, зокрема, формування доходів бюджету [13].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що державні витрати є одним з факторів стимулювання економічного зростання за умови оптимізації структури видатків за окремими напрямками з врахуванням поділу їх на продуктивні і непродуктивні, а також використання дієвих механізмів формування доходів держави як джерела покриття відповідних витрат.

2.3. Аналіз бюджетної політики країн Європейського Союзу та України в сфері формування та використання державних видатків за функціональною ознакою

Відповідно до теоретичних засад міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору (МСБОДС), що містять окремі вимоги щодо фінансової звітності, бухгалтерського обліку та аудиту в державному секторі, Комітет з питань державного сектору Міжнародної федерації бухгалтерів (КДС) розробив 26 стандартів (МСБОДС – IPSAS), які застосовують усі суб'єкти державного сектору країн світу, крім державних комерційних підприємств. Слід зазначити, що МСБОДС ґрунтуються на вивченні світової практики та мають на меті надання рекомендацій з найбільш ефективних методів вирішення питань з організації фінансової звітності, бухгалтерського обліку та аудиту в державному секторі. МСБОДС носять рекомендаційний характер і розробляються шляхом адаптації в державному секторі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IAS), опублікованих Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB).

Відповідно до МСБОДС витрати у державному секторі поділяють:

– у розрізі функцій на: загальнодержавні послуги; оборону; суспільний порядок та безпеку; освіту; охорону здоров'я; соціальний захист; житлово-комунальні підприємства; відпочинок і розваги; культуру та релігію; економічні зв'язки; захист довкілля;

– за характером витрат на: зарплату за тарифами та окладами; виплату працівникам; платежі за грантами та іншими трансферами; використані

канцелярські товари та витратні матеріали; амортизацію; інші операційні витрати.

Основними стандартами у сфері витрат є: МСБОДС 5 «Витрати на позики» (установлює порядок обліку витрат на позиками, які можна відносити одразу на видатки або, капіталізувати ті витрати, що пов'язані безпосередньо з придбанням, будівництвом чи виробництвом відповідного активу); МСБОДС 11 «Будівельні контракти» (висвітлює порядок обліку доходів і витрат, пов'язаних з будівельними контрактами); МСБОДС 25 «Винагорода працівникам» (визначає порядок «короткострокової» винагороди працівників (заробітна плата, відрахування за соціальним страхуванням тощо), винагороду після припинення трудової діяльності (пенсію), «довгострокові» винагороди працівників, винагороду працівників після їх звільнення).

У межах Плану дій «Україна – Європейський Союз: Європейська політика», схваленого Кабінетом Міністрів України 12.02.2005, Плану дій України – ЄС, закріпленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.04.2007 № 238-р (р. 7, ст. 68), Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 рр., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34 в Україні здійснюється модернізація державних фінансів, метою якої є розробка та запровадження єдиних національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку та виконання зобов'язань з імплементації законодавства Європейського Союзу, закріплених відповідними міжнародними та вітчизняними нормативними актами.

Соціально-економічний розвиток країн ЄС та України останніми роками кардинально змінив як систему бюджетних відносин, так і склад та структуру державних видатків. При цьому існує співвідношення між окремими групами видатків визначається стратегічною спрямованістю бюджетної політики з урахуванням таких факторів її формування, як: рівень соціально-економічного розвитку країни, її соціально-культурні та виробничо-технологічні зв'язки з іншими державами, історичні традиції, діюча модель регулювання економіки та інші. Так, якщо в період становлення ринкових відносин бюджети країн спрямовували значну частину бюджетних коштів на здійснення економічної діяльності держави, із яких до 70 % бюджетних асигнувань зосереджувалися у сфері матеріального виробництва, то з посиленням соціальної функції держави, орієнтованої на безпосереднє забезпечення потреб громадян, була здійснена переорієнтація грошових потоків держави на соціальний захист та соціальні послуги для населення. На сьогоднішній день в структурі державних видатків країн світу соціальні видатки складають більше 50 %. Посилення державного інтересу до проблем фінансування соціально-культурних заходів та соціального забезпечення населення обумовлено необхідністю покращення стану соціального захисту громадян з низьким рівнем доходів, що особливо гостро проявляється в умовах фінансово-економічної кризи.

Крім того, зазначимо, що роль держави в формуванні та розподілі ВВП базується на двох факторах: виконанні державою притаманних їй суспільних функцій і участі держави у формуванні ВВП на правах виробника, як суб'єкта підприємницької діяльності. Основним показником, що характеризує використання державою цих чинників формування сукупного національного продукту, є рівень централізації ВВП у бюджеті країни. Він визначається, насамперед, економічною моделлю суспільства у певному періоді розвитку держави.

Сучасні провідні науковці за рівнем централізації ВВП виділяють три моделі фінансових відносин у суспільстві:

- американська – заснована на максимальному рівні самофінансування юридичних осіб і самозабезпечення фізичних осіб та характеризується незначним рівнем бюджетної централізації в межах 25–30 % ВВП;

- західноєвропейська – пов'язана з паралельним функціонуванням державних і комерційних установ у соціальній сфері. Державна соціальна сфера є більш розгалуженою, ніж у країнах з американською моделлю. Рівень централізації визначено на рівні 35–40 % ВВП, що свідчить про помірний її рівень;

- скандинавська – представлена розгалуженою державною соціальною сферою, що створює передумови найбільшій соціальній стабільності та забезпечення. Характеризується високим рівнем централізації ВВП – 50–60 %.

Слід зазначити, що враховуючи середній рівень централізації ВВП (рис. 2.3), у більшості країн ЄС використовується західноєвропейська модель фінансових відносин.

При цьому такі країни, як Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Швеція, Угорщина, та Словенія мають вищий рівень централізації ВВП ніж середній показник за сукупністю країн ЄС, який становить 44,54 %. У свою чергу в Україні рівень централізації ВВП є нижчим, ніж у середньому в країнах ЄС та складає лише 18,11 %, що свідчить про формування фінансових відносин за американською моделлю.

З метою забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівнянності даних статистики державних фінансів країн ЄС та України, нами було виділено чотири групи бюджетних видатків:

- підприємницька діяльність держави, до якої ввійшли видатки на фінансування економічної діяльності та житлово-комунальних підприємств;

- освіта – витрати на здійснення державної освітньої діяльності;

- загальнодержавні функції та підтримка безпеки – витрати на загальнодержавні послуги, оборону, суспільний порядок та безпеку, захист довкілля;

- соціальні функції – витрати на охорону здоров'я, соціальний захист, відпочинок і розваги, культуру та релігію.

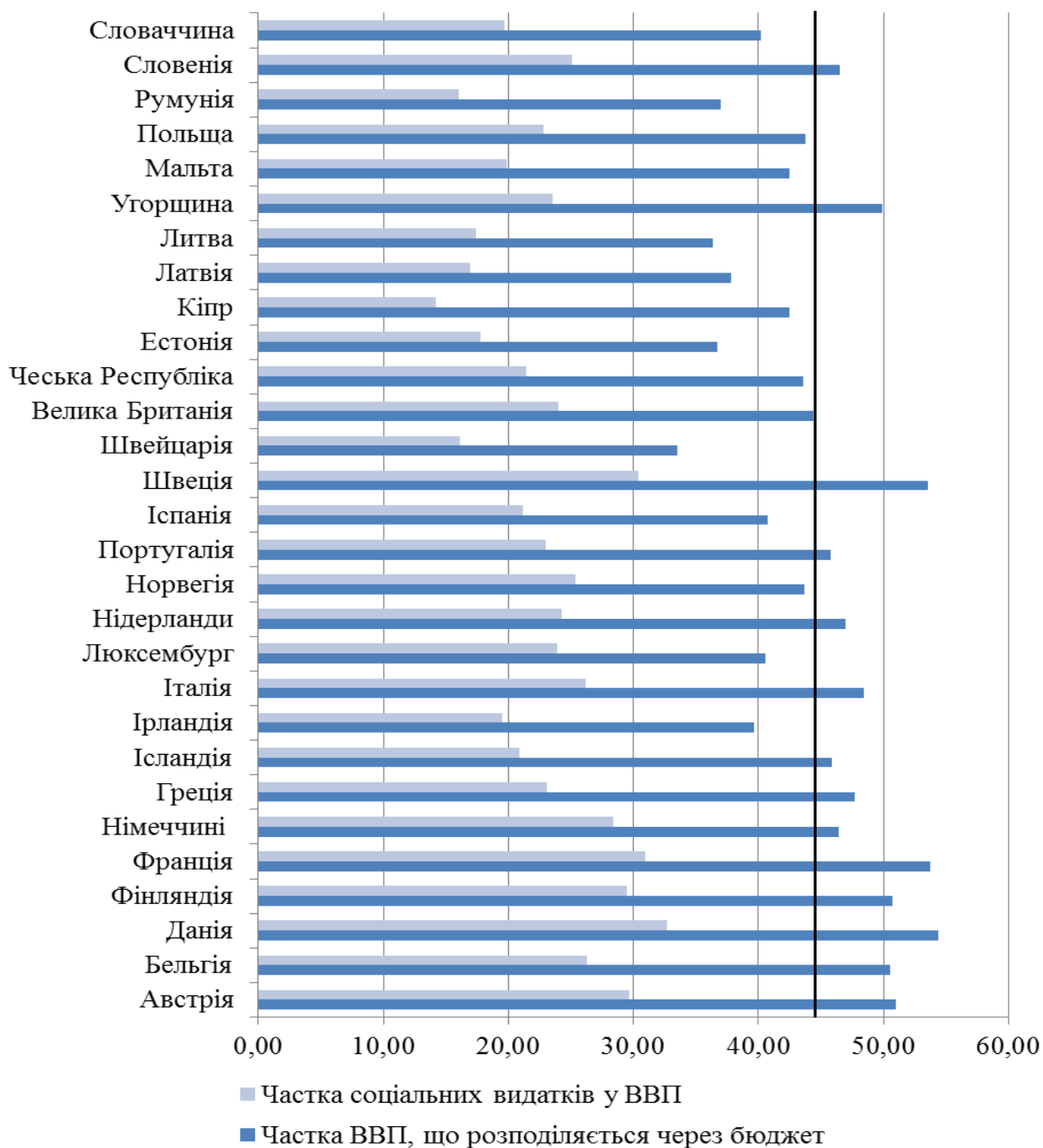

Рисунок 2.3 – Рівень централізації ВВП та роль соціальних видатків у формуванні ВВП країн ЄС в середньому за період 2000–2011 рр.

Джерело: розраховано на основі даних [95].

Слід зазначити, що обсяг видатків на підприємницьку діяльність держави пов'язаний з реалізацією державної політики в частині формування міжсекторальних взаємозв'язків у національній економіці. Відповідно, зростання частки державного сектору економіки буде обумовлювати зростання витрат на здійснення підприємницької діяльності державою у складі державних видатків. Зазначені видатки спрямовуються на забезпечення виробництва загальносуспільних благ, що можуть бути надані виключно суб'єктами господарювання державної форми власності, а саме:

фінансування стратегічних об'єктів в різних сферах економічної діяльності, зокрема, у промисловості, енергетиці, транспорті та зв'язку, сільському господарстві, житлово-комунальному господарстві та у сфері надання інших послуг, пов'язаних з економічною діяльністю держави.

Результати порівняння частки видатків на здійснення підприємницької діяльності держави у країнах ЄС в середньому за 2000–2011 рр. подано на рис. 2.4.

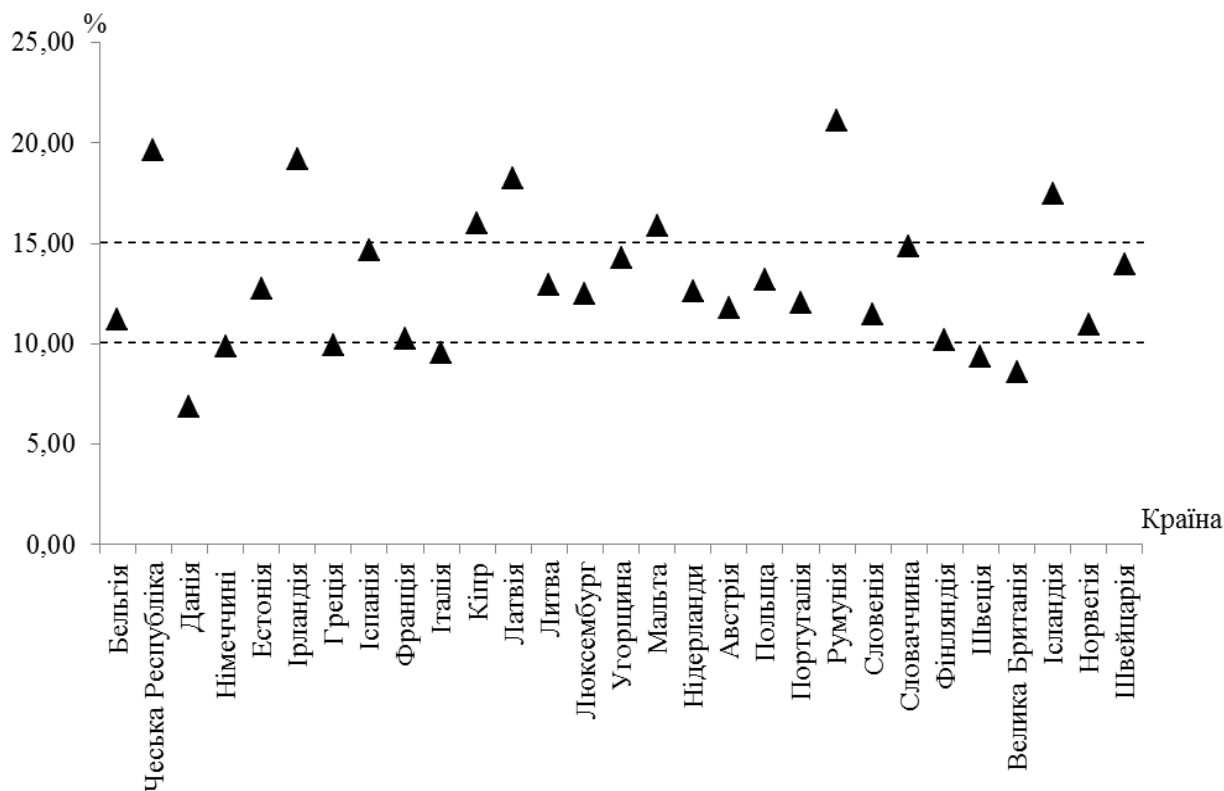

Рисунок 2.4 – Групування країн ЄС за рівнем державних видатків на розвиток підприємницької діяльності в середньому за період 2000–2011 рр.

Джерело: розраховано на основі даних [95].

Зіставлення фактичних даних у розрізі окремих країн з середньою часткою державних видатків на розвиток підприємницької діяльності в цілому за сукупністю країн ЄС дозволяє виділити три групи за рівнем підприємницької активності держави:

– перша група – низький рівень активності, при якому частка державних видатків на розвиток підприємницької діяльності складає менше 10 % (Данія (6,86), Велика Британія (8,57), Швеція (9,33), Італія (9,56), Німеччина (9,84), Греція (9,93));

– друга група – середній рівень активності – від 10 до 15 % (Фінляндія (10,15), Франція (10,22), Норвегія (10,93), Бельгія (11,19), Словенія (11,43), Австрія (11,81), Португалія (12,03), Люксембург (12,48), Нідерланди (12,62), Естонія (12,75), Литва (12,93), Польща (13,21), Швейцарія (13,93), Угорщина (14,26), Іспанія (14,64) Словаччина (14,85));

– третя група – високий рівень активності – більше 15 % (Мальта (15,86), Кіпр (15,97), Ісландія (17,47), Латвія (18,26), Ірландія (19,21), Чеська Республіка (19,67), Румунія (21,09)).

Переважає кількість країн ЄС демонструє структуру витрат у частині фінансування підприємницької діяльності державного сектору в межах наближених до середнього показника за країнами ЄС, який протягом 2000–2011 рр. становив 13,14 %.

Слід зазначити, що за аналогічний період у структурі державних витрат України середня частка витрат на здійснення підприємницької діяльності становила 19,07 %, що свідчить про високий рівень підприємницької активності держави відповідно до вище наведених критеріїв групування країн ЄС.

Світова економіка характеризується розвиненістю інформаційних технологій та глобальною комп'ютеризацією виробництва, що вимагає формування інтелектуально-розвинутої особистості, провідну роль у якому відіграє якісна освіта. Це зумовлює зростання обсягів державного фінансування освіти з метою створення умов для подальшого розвитку національного суспільства як високоосвіченого та високоінтелектуального співтовариства, здатного забезпечувати підвищення конкурентоздатності економіки країни на світовому ринку. Слід зазначити, що у більшості країн світу державний сектор безпосередньо надає послуги у сфері початкової і середньої школи, що зумовлює фінансування відповідних потреб на рівні близько 90 % від загальної суми витрат на освітні послуги. Крім того, традиційно державний сектор також впливає на формування попиту на ринку освітніх послуг за допомогою таких фінансових інструментів, як надання студентам стипендій, субсидій, кредитів, а також через загальну структуру регулювання приватної освіти. Отже, в цілому витрати на освіту є різновидом витрат на споживання, але у довгостроковому періоді з врахуванням їх впливу на формування людського капіталу їх можна розглядати як інвестиційні вкладення, що будуть не лише компенсовані за рахунок доходів в майбутньому, а й забезпечать можливість інтенсивного економічного зростання.

Групування країн – членів ЄС за середньою часткою державних витрат на освіту зображено на рис. 2.5.

За рівнем фінансування державних витратів на освіту країни ЄС можна поділити на три групи:

– перша група – з низьким рівнем, який не перевищує 10 % від загальної суми державних витратів (Греція (7,78), Німеччина (8,92), Італія (9,43), Словаччина (9,8));

– друга група – з середнім рівнем – від 10 до 15 % (Румунія (10,38), Австрія (10,70), Чеська Республіка (10,73), Франція (10,97), Іспанія (11,06), Угорщина (11,14), Нідерланди (11,69), Бельгія (11,70), Люксембург (11,71), Фінляндія (12,17), Ірландія (12,61), Швеція (13,05), Мальта (13,06), Польща (13,28), Норвегія (13,30), Велика Британія (13,65), Данія (13,73), Словенія (13,79), Португалія (14,41));

– третя група – з високим рівнем – понад 15 % (Кіпр (15,31), Латвія (15,69), Литва (16,02), Швейцарія (17,58), Естонія (17,78), Ісландія (17,98)).

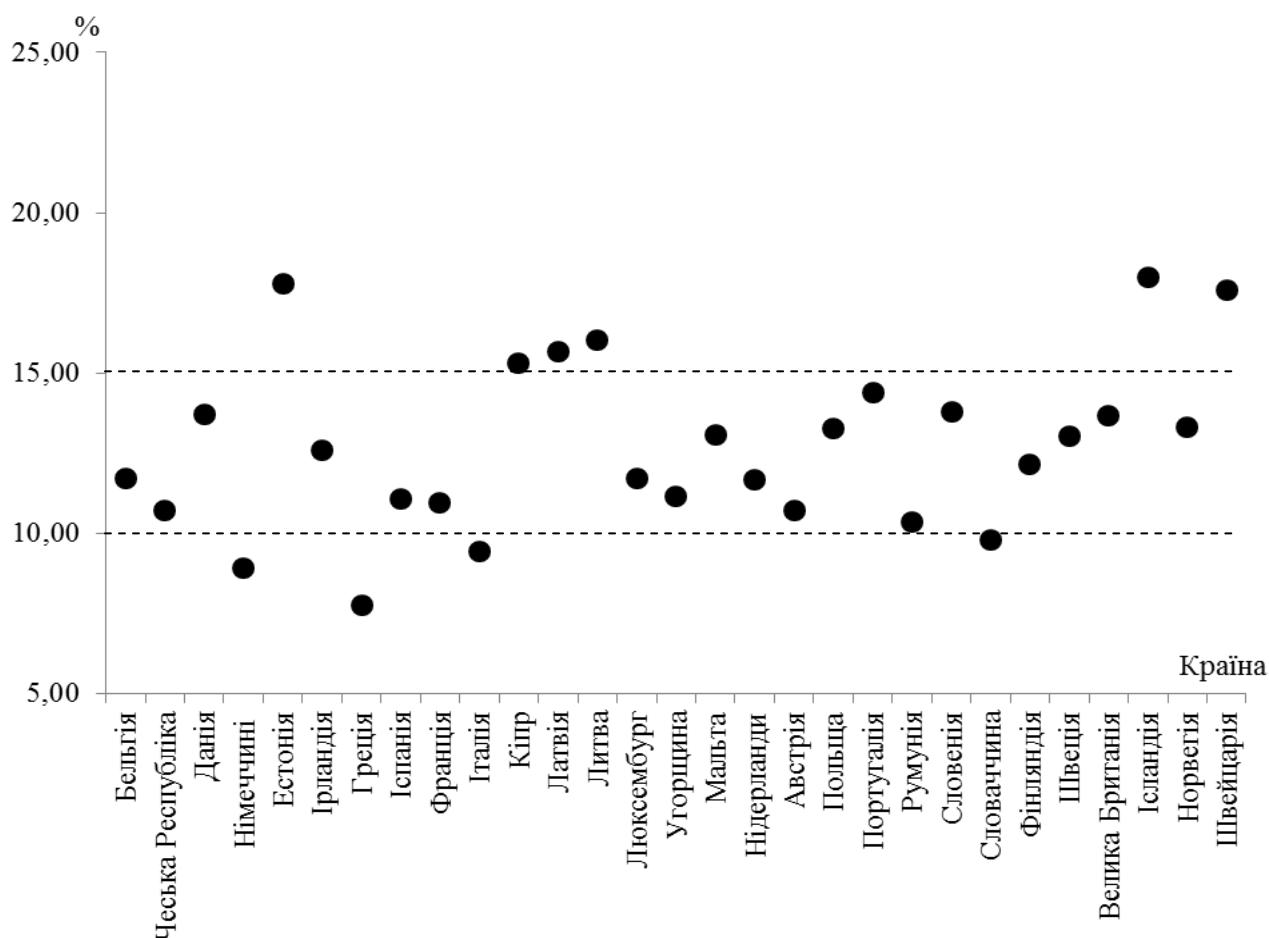

Рисунок 2.5 – Групування країн ЄС за рівнем державних видатків на освіту в середньому за період 2000–2011 рр.
Джерело: розраховано на основі даних [95].

У свою чергу, необхідно відмітити, що Україна має частку державних видатків на освіту, яка в середньому за аналізований період становить 12,12 %, що майже відповідає середньому рівню для країн ЄС (12,74 %).

Видатки на управління, оборону та безпеку держави зумовлені самою природою і функціями держави, необхідністю ефективної організації діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, захисту прав та свобод громадян, потребами забезпечення громадського порядку та захисту національних інтересів у міжнародному співтоваристві. Формування обсягів даних видатків має здійснюватися за умови обґрунтованого упорядкування функціональних обов'язків держави, посилення рівня консолідації суспільства, формування та збереження довіри до дій владних структур. Слід зазначити, що видатки на управління мають бути узгодженими із завданнями адміністративних реформ, що здійснюються в кожній країні відповідно до поточних завдань державної соціально-економічної політики; видатки на

оборону – з основними напрямками реформування військової сфери та стану глобальної безпеки у світі, оскільки вони включають кошти на утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, воєнні дослідження, а також видатки на ліквідацію їхніх наслідків, та є запорукою міжнародної стабільності і необхідною умовою для формування та підтримки добросусідських відносин.

За рівнем державних видатків на загальнодержавні функції та підтримку безпеки (рис. 2.6) країни ЄС можна згрупувати у такий спосіб:

– перша група – з низьким рівнем, який не перевищує 20 % від загальної суми державних видатків (Люксембург (17,05), Ірландія (17,90), Норвегія (18,01), Ісландія (18,84), Данія (19,36), Австрія (19,52), Фінляндія (19,64));

– друга група – з середнім рівнем – від 20 до 25 % (Німеччина (20,23), Чеська Республіка (20,37), Словенія (20,91), Швейцарія (20,77), Швеція (21,01), Естонія (21,09), Франція (21,14), Латвія (21,60), Польща (21,70), Іспанія (22,32), Литва (23,07), Португалія (23,34), Велика Британія (23,41), Нідерланди (23,85), Мальта (24,19), Бельгія (24,85), Румунія (24,97));

– третя група – з високим рівнем – понад 25 % (Словаччина (26,41), Італія (26,90), Угорщина (27,32), Греція (33,84), Кіпр (35,43).

Питома вага державних видатків України на загальнодержавні функції та підтримку безпеки у структурі державних видатків становить 34,13 %, що дозволяє її віднести до країн третьої групи. Слід зауважити, що цей показник в порівнянні з даними країн ЄС є одним з найвищим, оскільки вищий рівень фінансування державною потреб управління, оборони та безпеки держави має лише Кіпр. В середньому за країнами ЄС відповідні витрати складають 22,72 % від загального обсягу державних видатків.

У свою чергу, реалізація соціальної функції держави направлена на задоволення суспільних потреб у охороні здоров'я, підтримку малозабезпечених верств населення, здійснення соціального захисту та соціального забезпечення громадян. Її ефективне виконання потребує розробки відповідної соціальної політики як важливої складової внутрішньої політики держави, що втілюється в життя на основі соціальних програм, спрямованих на паритетну реалізацію основних соціально-економічних інтересів різних груп населення, стабілізацію і розвиток соціальних відносин у суспільстві та реалізацію соціальних потреб людини. Фінансування відповідних потреб ґрунтується на оптимізації соціальних видатків держави на основі критеріїв підвищення показників ефективності функціонування організацій соціальної сфери та додержання цільового характеру надання соціальної допомоги. При цьому видатки на соціальний захист формуються в розрізі таких напрямів, як: державна підтримка верств населення, яке може зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення належного рівня життя, а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення; комплекс законодавчо закріплених гарантій, що протидіють дестабілізуючим життєвим факторам (інфляція, спад виробництва, економічна криза, безробіття тощо). Враховуючи

соціальну спрямованість моделей розвитку ринкової економіки, обсяги соціальних видатків держави в країнах світу постійно зростають та на сьогоднішній день займають домінуючі позиції в загальній структурі державних видатків.

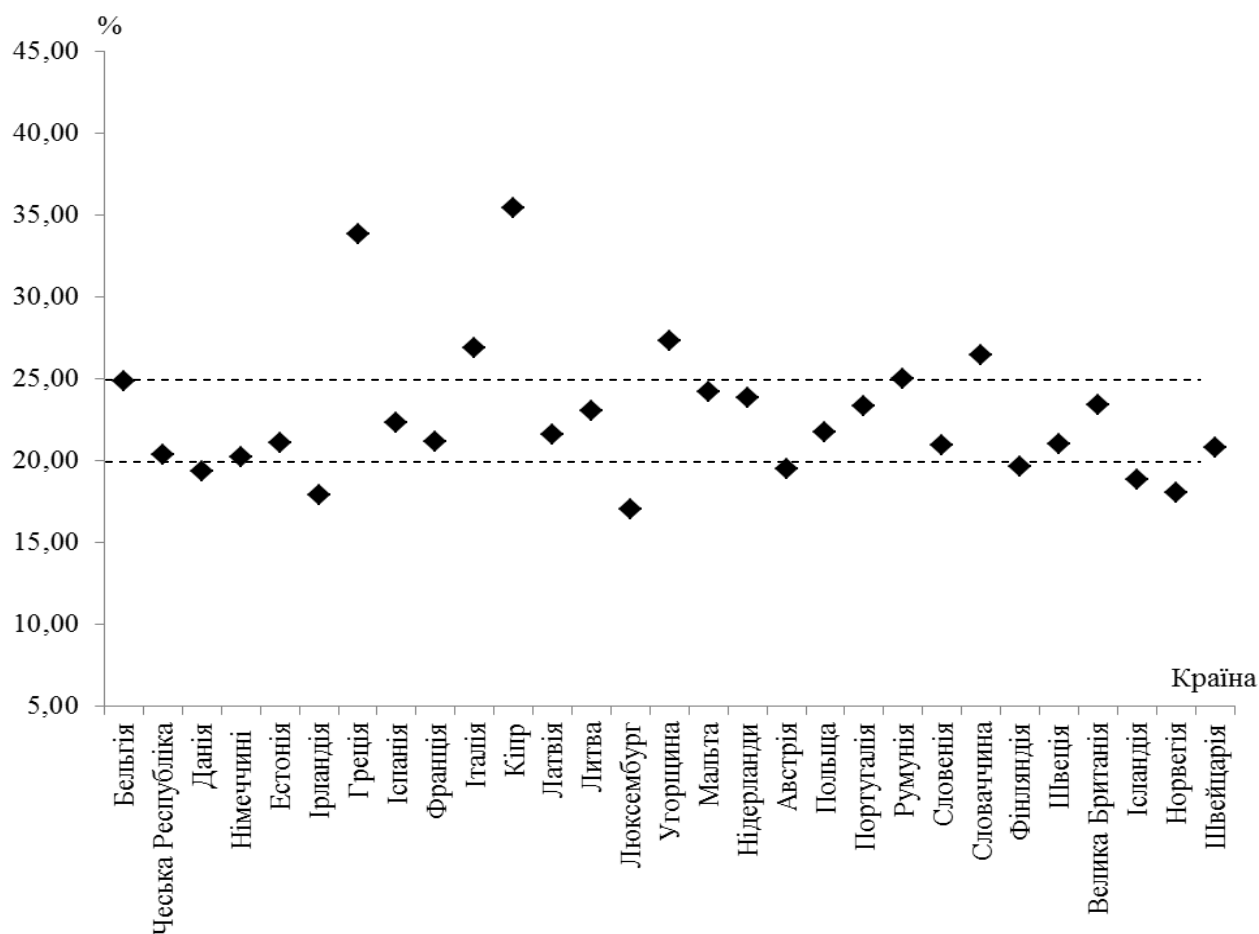

Рисунок 2.6 – Групування країн ЄС за рівнем державних видатків на загальнодержавні функції та підтримку безпеки в середньому за період 2000–2011 рр.

Джерело: розраховано на основі даних [95].

З врахуванням відсутності значної варіації в показниках середньої питомої ваги соціальних видатків у країнах ЄС (рис. 2.7), нами було виділено дві групи:

– перша група – з помірною соціальною орієнтацією державних фінансів – частка соціальних видатків у структурі державних видатків становить менше 50 % (Кіпр (33,28), Румунія (43,56), Латвія (44,46), Ісландія (45,70), Мальта (46,89), Угорщина (47,28), Швейцарія (47,72), Литва (47,97), Естонія (48,39), Греція (48,46), Словаччина (48,94), Чеська Республіка (49,23));

– друга група – з високою соціальною орієнтацією державних фінансів – понад 50 % (Ірландія (50,28), Португалія (50,22), Польща (51,81),

Нідерланди (51,84), Іспанія (51,98), (Бельгія (52,26), Словенія (53,87), Велика Британія (54,37), Італія (54,10), Швеція (56,61), Франція (57,68), Норвегія (57,76), Австрія (57,97), Фінляндія (58,04), Люксембург (58,77), Данія (60,05), Німеччина (61,01)).

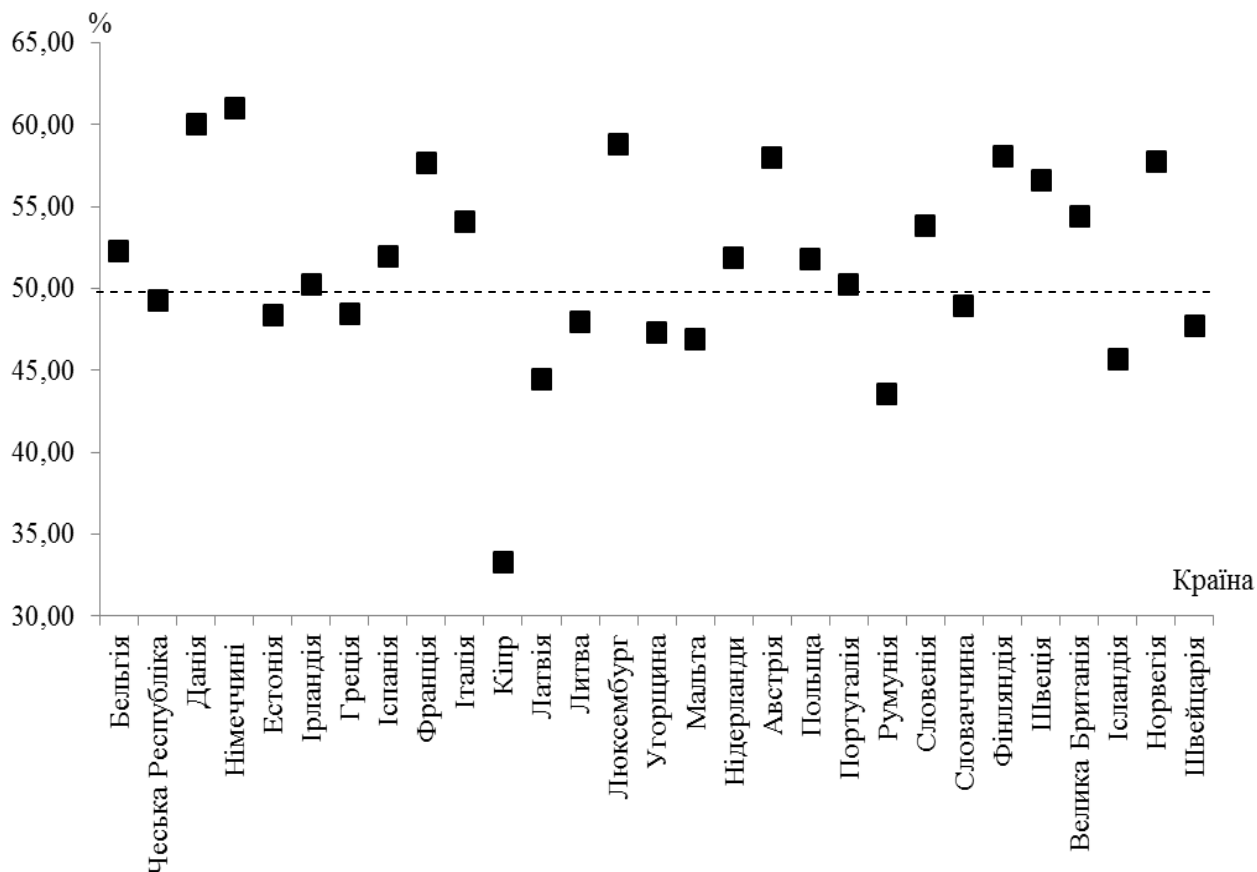

Рисунок 2.7 – Групування країн ЄС за рівнем соціальних видатків в середньому за період 2000–2011 рр.

Джерело: розраховано на основі даних [95].

Слід зауважити, що Україна має значно нижчий показник соціальних видатків, ніж країни-члени ЄС, так частка державного фінансування соціальної сфери становить лише 34,69 %, що на 16,71 % нижче середньоєвропейського рівня.

Узагальнення проведеного аналізу відповідності структури державних витрат країн ЄС середнім за співдружністю показникам подано в табл. 2.7.

Як свідчать результати проведеного аналізу можна умовно виділити 2 типи державної політики в сфері формування бюджетних видатків:

– перша – з підтримкою структури державних видатків на середньому для співдружності рівні із визначенням одного або декількох пріоритетних напрямків державного фінансування (країни з умовним позначенням типу бюджетної політики СЗВ, ЗСВ, 2С2В);

– друга – з фінансуванням пріоритетних напрямів бюджетних видатків за рахунок істотного скорочення асигнувань за іншими напрямами витратання коштів (Н2СВ, НС2В, 2Н2В).

Таблиця 2.7 – Відповідність структури державних витрат країн ЄС середнім за співдружністю показникам в середньому за період 2000–2011 рр.

Країна	Рівень витрат на:				Умове позначення типу бюджетної політики
	розвиток підприємницької діяльності	освіту	загально-державні функції та підтримку безпеки	соціальні функції	
Австрія	С	С	Н	В	Н2СВ
Бельгія	С	С	С	В	3СВ
Данія	Н	С	Н	В	2НСВ
Фінляндія	С	С	Н	В	Н2СВ
Франція	С	С	С	В	3СВ
Німеччина	Н	Н	С	В	2НСВ
Греція	Н	Н	В	С	2НСВ
Ісландія	В	В	Н	С	НС2В
Ірландія	В	С	Н	В	НС2В
Італія	Н	Н	В	В	2Н2В
Люксембург	С	С	Н	В	Н2СВ
Нідерланди	С	С	С	В	3СВ
Норвегія	С	С	Н	В	Н2СВ
Португалія	С	С	С	В	3СВ
Іспанія	С	С	С	В	3СВ
Швеція	Н	С	С	В	Н2СВ
Швейцарія	С	В	С	С	3СВ
Велика Британія	Н	С	С	В	Н2СВ
Чеська Республіка	В	С	С	С	3СВ
Естонія	С	В	С	С	3СВ
Кіпр	В	В	В	С	С3В
Латвія	В	В	С	С	2С2В
Литва	С	В	С	С	3СВ
Угорщина	С	С	В	С	3СВ
Мальта	В	С	С	С	3СВ
Польща	С	С	С	В	3СВ
Румунія	В	С	С	С	3СВ
Словенія	С	С	С	В	3СВ
Словаччина	С	Н	В	С	Н2СВ

В – вище середнього; С – середній, Н – нижче середнього.

Отже, забезпечення виконання державою покладених на неї завдань та функцій відноситься до пріоритетних напрямів реалізації бюджетної

політики у сфері держаних видатків. Бюджетна політика країн ЄС та України формується під впливом історичних і національних особливостей, соціально-економічної і політичної ситуації, стратегії соціально-економічного розвитку країни і обумовлює різний ступінь та рівень перерозподілу ВВП через бюджет, пріоритетність напрямків бюджетного фінансування, додержання принципів збалансованості бюджетних доходів і видатків. Результати проведеного дослідження засвідчують, що у більшості країн ЄС рівень централізації ВВП у середньому становить 44,54 %, що є характерним для західноєвропейської моделі фінансових відносин. Відповідно до рівня бюджетної централізації ВВП в Україні переважає американська модель фінансових відносин.

Дослідження структури державних видатків країн ЄС демонструє пріоритетність їх функціональності спрямованості на забезпечення належного рівня соціальних гарантій та соціального захисту.

Враховуючи прагнення України до входження в регіональне угруповання європейської спільності важливим аспектом формування та реалізації ефективної бюджетної політики є її відповідність основним принципам функціонування бюджетної системи Європейського Союзу. Проведений порівняльний аналіз бюджетної політики країн членів ЄС та України дозволяє стверджувати, що сформована в Україні бюджетна система в цілому відповідає загальним принципам побудови та правилам формування державних видатків, що використовуються в межах європейського співтовариства. Проте потребує подальшого дослідження можливість соціальної переорієнтації державних видатків у розрізі функціональної класифікації.

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

3.1. Загальна методологія аналізу впливу державних видатків на економічне зростання

На сучасному етапі економічних досліджень є і залишається дискусійним питання щодо впливу державних видатків на темпи економічного зростання. Погляди вітчизняних та зарубіжних науковців, що відображені в теоретичних роботах, на дану проблему можна поєднати у дві групи. Так, перша група науковців-економістів, вважає що високий рівень державних витрат призводить до збільшення податкового тягара, зниження рівня заощаджень. І як результат, знижуються темпи зростання економіки країни та скорочується добробут населення. З іншого боку, державні інвестиції у розвиток інфраструктури, а також витрати на утримання державних інститутів та органів влади підвищують продуктивність ресурсів, які у приватному секторі, стимулюють інвестиційний процес і призводять до збільшення темпів зростання. Причина настільки полярних поглядів полягає в тому, що автори звертають увагу лише на одну сторону державної діяльності: або негативну, пов'язану зі збором податків, або позитивну, що виникає при проведенні державних закупівель. Це обумовлює існування суперечливих результатів, що, в свою чергу, спотворює формулювання висновків про адекватність тих чи інших теоретичних розробок щодо проведення аналізу впливу державних видатків на соціально-економічний розвиток держави.

Вплив зміни державних витратах на темпи економічного зростання розглядався у рамках моделей екзогенного зростання в роботах Джадда К., Турновского С., Карбоні О., Медді Дж., Бахо-Рубіо О. Повідною науковою працею при вивченні впливу державних витрат на темпи економічного зростання в ендогенних моделях є стаття Барро Р. Згодом його ідеї розвинули Істерлі У., Ребел С., Кашин П., Деваражан Ш.

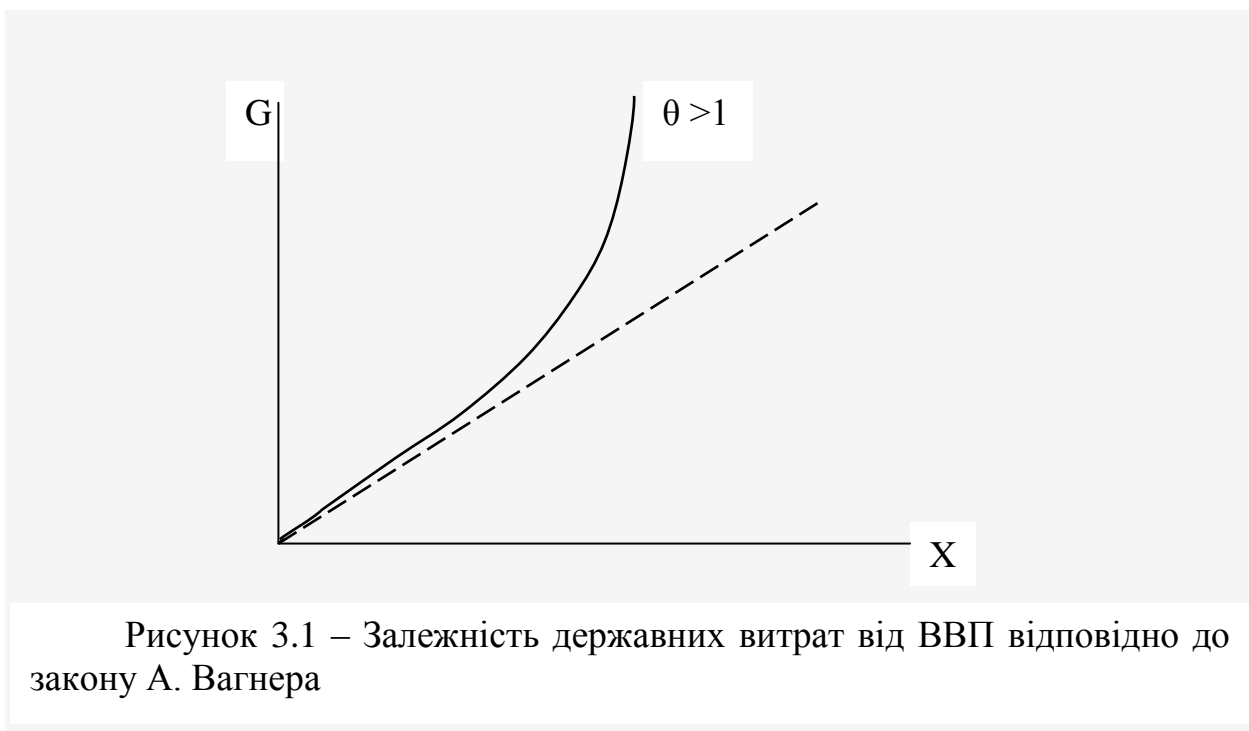
Серед численних емпіричних досліджень, присвячених даній темі, необхідно відзначити також роботи Ашауера А., Ісламу Р., Рема Р., Ландау Д. Серед російських авторів варто виділити досягнення Балацького Е., Гайдара Є., Ілларіонов А., Зельднер А., Нігматуліна Р., Пивоварова Н., Полтеровича В., Столбова М., в яких обговорюються наслідки державного втручання в російську економіку.

Проблема щодо визначення оптимальних обсягів державних витрат та їх впливу на економічне зростання досліджується і вітчизняними науковцями, а саме: Гальчинським А., Геєцем В., Кравченком В., Павлишенком М., Полозенком Д., Суторміною В., Федосовим В., Слухаєм С., Філіпенком А., Черняком В., Швець С. та ін.

Однак, при всій значущості наукових розробок на сьогоднішній день недостатньо дослідженими залишаються питання методології проведення

аналізу взаємозв'язку між державними видатками та рівнем економічного зростання.

Для визначення напряму впливу державних видатків на економічне зростання в економічній теорії досить давно фігурує закон Вагнера, який довгий час вважався чи не найбільш непорушним економічним законом. У сучасному трактуванні закон Вагнера набуває такого змісту: зростання валового внутрішнього продукту супроводжується прискореним зростанням державних витрат (рис. 3.1).

Проте, як засвідчили результати перевірки дії закон Вагнера, він не завжди підтверджується, що обумовлено із внутрішньою суперечністю закону, яка пов'язана з домінуванням частки державних фінансів, що призводить до формування односекторальної економічної системи за рахунок поступового поглинання приватного сектору державним. Перевірка даного постулату засвідчила, що країни світу можна поділити на дві групи - відносно бідні країни, де підтверджується дія закону Вагнера, і відносно багаті країни, де закон Вагнера вже не спрацьовує.

Слід зазначити, що відповідно до закону Вагнера зростання ВВП впливає на зростання державних витрат, встановлюючи тим самим прямий зв'язок в підсистемах «економіка-держава». Однак, як виявляється, між названими підсистемами існує також і зворотній зв'язок, який має важливе значення при формуванні макроекономічних залежностей. Економістами Армі Р. (R. Armeu) та Рана Р. (R. Rahn) запропоновано врахування так званого ефекту Армі-Рана, відповідно до якого позитивний вплив нарощення державних витрат на зростання ВВП спостерігається до моменту досягнення деякого оптимального значення частки державних витрат, а подальше їх нарощення знижує обсяги виробництва в економічній системі (рис. 3.2) [12].

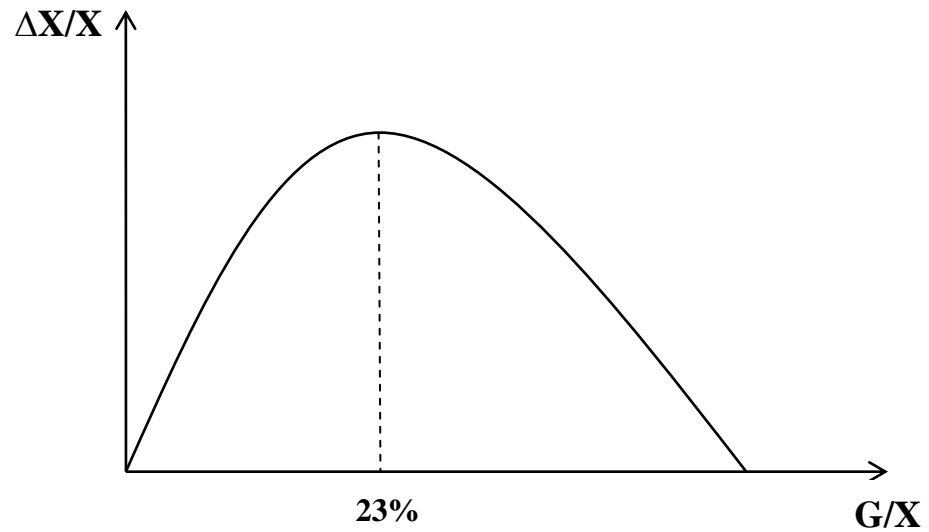

Рисунок 3.2 – Крива Армі-Рана і точка Скаллі

Як видно з наведеного рисунку 3.2 параболічна форма кривої Армі-Рана має подвійне значення:

по-перше, вона фіксує наявність зворотного впливу бюджетної (державної) активності на економічне зростання;

по-друге, цей зв'язок виявляється негативним, тобто стабілізуючим.

Отже, якщо відповідно до закону Вагнера зростання ВВП прискорює ріст державних витрат, то відповідно до кривої Армі-Рана зростання частки державних витрат у ВВП на певному етапі веде до гальмування зростання ВВП. Тим самим наявність ефекту Армі-Рана перетворює систему «економіка-держава» в саморегулюючу ринкову систему, в якій неприпустимо односпрямоване розвиток подій.

Точка максимуму на цій параболі називається точкою Скаллі і вказує на те, що частка державних витрат у ВВП в розмірі до 23 % позитивно впливає на темпи зростання ВВП, а понад 23 % – призводить до скорочення економічного зростання.

Скаллі Д. (Sculli G.) розробив модель, яка оцінює частку державних витрат і максимізує реальне економічне зростання. Модель спирається на функцію Коба-Дугласа:

$$x = a (Y)^b [(1 - g) X]^c \quad (3.1)$$

де x – обсяг валового внутрішнього продукту звітного періоду;

Y – величина державних витрат;

g – частка державних витрат у ВВП;

X – обсяг валового внутрішнього продукту попереднього періоду.

Відзначимо, що для більшості країн значення точки Скаллі значно відхиляється від вказаної оптимальної величини, що зумовлено низькою ефективністю систем

и державного регулювання економіки, зокрема, в частині формування бюджетної політики. Так, для США середня частка державних витрат у ВВП становить близько 36 %, а для країн ЄС – 47 %. Враховуючи те, що темпи зростання ВВП і його рівень у розрахунку на одну особу в США є вищими, ніж в країнах Європи, можна стверджувати, що саме сильні позиції держави в країнах ЄС зумовлюють значно нижчі рівні їх рухливості та достатку [4].

Слід зазначити, що політика державних витрат є одним із основних інструментів механізму державного регулювання економічного зростання, що в економічній теорії пов'язується з виникненням так званого «мультиплікативного ефекту». Він вимірюється за допомогою мультиплікатора державних витрат, який показує абсолютну зміну обсягу ВВП країни при зростанні цих витрат на одну грошову одиницю (рис. 3.3).

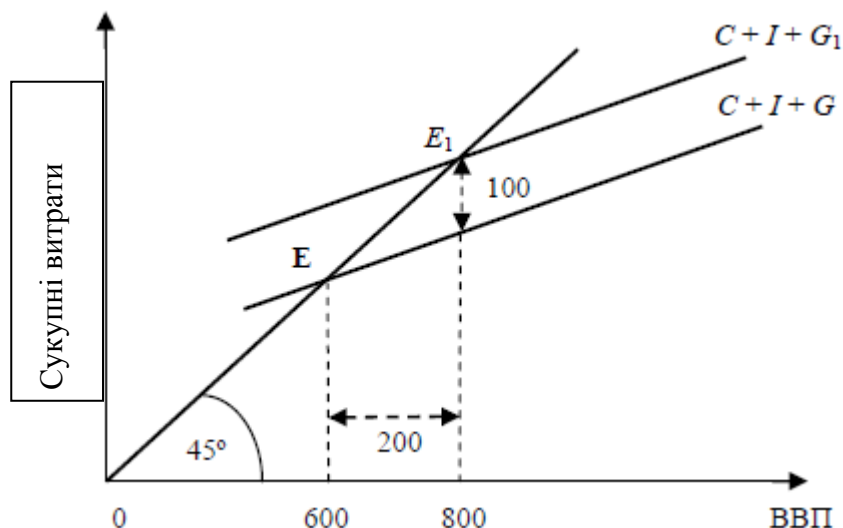

Рисунок 3.3 – Мультиплікатор державних витрат

Основними факторами, що визначають відповідні зміни є гранична схильність до споживання, податкове навантаження, гранична схильність суб'єктів господарювання та населення до імпортування. Формалізовано величину мультиплікатора можна подати у вигляді наступного алгоритму (формула 3.2):

$$M_{дв} = \frac{1}{1 - ГСС * (1-t) + ГСІ} \quad (3.2)$$

де $M_{дв}$ – величина мультиплікатора державних витрат;

ГСС – гранична схильність до споживання в частках одиниці до ВВП;

t – рівень податкового навантаження в частках одиниці до ВВП;

ГСІ – гранична схильність до імпортування в частках одиниці до ВВП.

Для розрахунку мультиплікатора державних видатків необхідні такі показники розвитку економіки, як: ВВП, споживчі витрати, видатки бюджету, імпорт товарів і послуг, обсяг податкових надходжень.

Необхідно зазначити, що вітчизняні автори для проведення дослідження впливу державних видатків на економічне зростання української економіки, в основному, використовують загальноприйняті методи статистичного аналізу економічних процесів, а саме: кореляційно-регресійний аналіз. Побудова регресійних залежностей здійснюється на основі використання прикладних економетричних пакетів, вибір яких обумовлено наявністю дієвої інструментальної бази пошуку регресійних рівнянь та ефективної системи оцінки їхніх економетричних властивостей.

Враховуючи зарубіжний досвід та здобутки вітчизняних науковців, на нашу думку, виявлення впливу державних витрат на соціально-економічний розвиток країни повинно здійснюватися у послідовності поданій на рис. 3.4.

Рисунок 3.4 – Послідовність виявлення впливу державних видатків на економічне зростання

На першому етапі проведення аналізу впливу державних видатків на економічне зростання здійснюється визначення темпів зростання державних видатків та темпів зростання ВВП. Інструментарієм визначення зміни даних критеріїв є темпові показники рядів динаміки, а саме темп зростання.

Темп зростання (Тз) – це показник ряду динаміки, який показує скільки відсотків становить поточний рівень показника, що аналізується порівняно з рівнем попереднього, або базового періоду. У процесі виявлення впливу державних видатків на економічне зростання використовують ланцюговий метод розрахунку темпу зростання зазначених економічних показників.

Ланцюговими називаються показники, що характеризують інтенсивність зміни значень від періоду до періоду або від дати до дати в межах аналізованого періоду. Ланцюговий темп зростання (Тз) розраховується за формулою (3.3):

$$Тз = \frac{Пн}{Пб} 100 \% \quad (3.3)$$

де $Пн$ – значення економічного показника в поточному періоду;

$Пб$ – значення економічного показника в попередньому періоді.

Темп приросту (Тп) – це показник ряду динаміки, який показує у скільки відсотків змінився поточний рівень показника, що аналізується порівняно з рівнем попереднього, або базового періоду.

$$Тп = \frac{Пн}{Пб} 100 \% - 100\% \quad (3.4)$$

На основі розрахунку темпових показників зміни обсягу державних витрат та ВВП здійснюється оцінка рівня розвитку економічної системи країни.

Другий етап аналізу спрямований на визначення частки державних видатків у ВВП і передбачає:

- 1) дослідження частки державних видатків у ВВП протягом аналізованого періоду;
- 2) оцінка обсягу державних видатків, що забезпечує зростання макроекономічних параметрів.

Вивчення впливу зміни державних видатків на ВВП, що передбачено третім кроком, спрямовано на виявлення існування та характеру взаємозв'язку між зазначеними параметрами. Шляхом порівняння темпових показників зміни обсягів державних видатків та ВВП встановлюється наявність взаємозв'язку та/або напрям їх взаємодії.

Визначення оптимальної структури державних видатків може здійснюватися на основі розрахунку таких відносних показників, а саме: частка державних видатків за напрямами фінансування у загальній сумі видатків, частка державних видатків за напрямами фінансування у ВВП і абсолютне значення державних видатків за напрямами на душу населення. Однак, слід зазначити, що досить висока частка державних видатків у ВВП в

розрізі напрямів фінансування не завжди свідчить про належне виконання державною покладених на неї соціально-економічних функцій, оскільки велике значення при цьому належить абсолютній величині витрат. Більш об'єктивним є визначення частки державних видатків у ВВП розрахованої на душу населення в розрізі окремих напрямів фінансування.

В той же час, зазначимо, що позитивний взаємозв'язок зростання окремих напрямів державного фінансування та ВВП не завжди обумовлює максимальні темпи зростання економіки, що пов'язано із специфікою функціонування економічних систем та особливостями у сфері бюджетної політики у розвинених країнах і країнах сильно розрізняється.

Тому побудова складних моделей взаємозалежності результатів суспільного розвитку від різних державних видатків не завжди дозволяє сформулювати оптимальну структуру державних видатків. Наявність низки варіантів оптимальних структур залежить від ефективності використання державних коштів, конкретних заходів і цілей їх використання, рівномірності розподілу витрат і т.д.

На нашу думку, позитивний вплив на збільшення ВВП можуть справляти витрати, що впливають на результати розвитку суспільства у сфері охорони здоров'я, впливу на людину негативних факторів навколишнього середовища, рівень освіти, фінансування НТП.

Метою п'ятого етапу дослідження є визначення оптимальної частки державних видатків у ВВП. Визначення оптимальної частки державних видатків у ВВП може бути здійснено на основі емпіричної оцінки точки Скаллі. Так, оптимальна частка державних видатків у ВВП (g), яка забезпечить його максимальне значення, встановлюється на основі перетворення формули 3.1 (формула 3.5):

$$g = \frac{b}{b+c} \quad (3.5)$$

Значення коефіцієнтів b та c встановлюється на основі методу найменших квадратів.

Метод найменших квадратів – це статистичний метод, який дозволяє розраховувати елементи функції витрат b і c таким чином, що сума квадратів відстані від усіх точок сукупності, що вивчається, до лінії регресії є найменшою.

Таким чином, запропонована послідовність проведення аналізу впливу державних видатків на економічне зростання дозволить оптимізувати склад та структуру державних видатків, визначити пріоритетні напрями вкладення державних фінансових ресурсів в економіку країни, покращити добробут громадян та підвищити ефективність фінансування соціально-економічного розвитку.

3.2. Оцінка впливу зміни обсягу державних видатків на економічне зростання країн-членів Європейського Союзу та України

Основними критеріями виявлення взаємозв'язку між зміною обсягу державних видатків та макроекономічними показниками є темпові показники зміни даних параметрів. Відповідно до обґрунтованої в пп. 3.1 монографії послідовності проведення аналізу впливу державних видатків на економічне зростання проведемо дослідження характеру взаємодії визначених критеріїв в розрізі країн ЄС та України.

Початковим етапом даного аналізу є порівняння темпів приросту державних видатків з темпами приросту ВВП. На підставі усереднення темпових показників приросту державних видатків і ВВП країн ЄС за період 2004–2011 рр. проаналізуємо відповідність їх зміни (рис. 3.5).

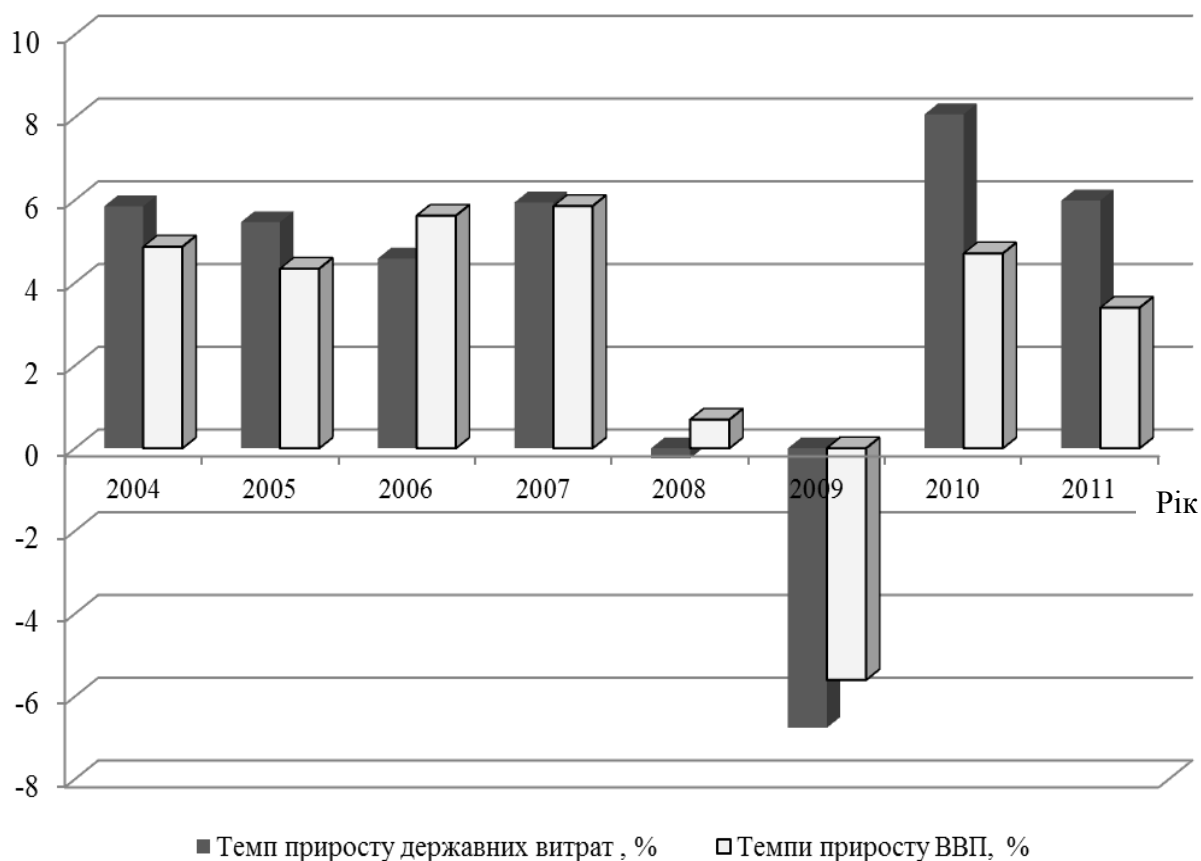

Рисунок 3.5 – Динаміка темпів приросту державних видатків та ВВП у середньому в країнах ЄС за 2004–2011 рр.

Порівняння динаміки державних видатків та рівня економічного зростання країн ЄС свідчить про відсутність чіткої залежності між темпами економічного зростання в країні та темпами нарощення обсягів державного фінансування. Як свідчить рис. 3.5 в 2004–2005 рр. зростання державних видатків обумовлювало зростанням економічних показників, однак темпи зростання державних видатків перевищували темпи зростання ВВП. В 2006 р

на підвищення рівня ВВП окрім державного фінансування мали вплив і інші показники функціонування економічної системи. Кризовий та посткризовий періоди характеризуються значним падінням розвитку економіки та посиленням рівня державного регулювання у сфері державних витратків.

Проаналізуємо показники приросту ВВП і державних витратків в розрізі окремих країн європейської співдружності та проведемо перевірку дії закону Вагнера в зазначених країнах. Відповідно до сучасного трактування закону Вагнера передбачається що темпи зростання державних витратків повинні перевищувати темпи зростання ВВП (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Перевірка дотримання закону Вагнера в країнах ЄС за 2004–2011 рр. *

Країна	Темп приросту, %	Рік							
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	ВВП	4,32	4,49	5,62	5,79	3,18	-2,30	3,24	4,32
	державних витрат	3,24	4,01	11,07	-1,71	1,82	-2,49	2,74	3,24
Бельгія	ВВП	5,48	4,17	5,07	5,33	3,14	-1,65	4,42	5,48
	державних витрат	6,82	6,41	1,63	11,24	-3,62	-1,36	6,94	6,82
Данія	ВВП	4,55	5,23	5,49	4,02	3,34	-4,92	5,77	4,55
	державних витрат	2,98	11,92	13,16	8,02	6,26	6,43	0,98	2,98
Фінляндія	ВВП	4,63	3,39	5,30	8,48	3,25	-7,19	3,72	4,63
	державних витрат	16,22	20,14	14,79	18,38	15,22	1,81	11,18	16,22
Франція	ВВП	4,26	3,77	4,66	4,93	2,46	-2,45	2,70	4,26
	державних витрат	10,05	8,79	8,39	8,37	3,02	-2,20	1,34	10,05
Німеччина	ВВП	2,24	1,31	4,02	4,95	1,87	-4,03	5,09	2,24
	державних витрат	4,63	6,01	3,13	3,20	-2,21	-5,54	3,42	4,63
Греція	ВВП	7,44	4,20	8,07	6,97	4,50	-0,91	-3,86	7,44
	державних витрат	7,23	6,69	10,48	6,79	-0,41	-4,34	1,54	7,23
Ісландія	ВВП	9,91	22,84	1,56	12,14	-31,07	-15,71	9,36	9,91
	державних витрат	0,28	9,94	0,44	1,80	-1,86	-16,87	23,35	0,28
Ірландія	ВВП	6,68	8,58	9,01	6,80	-4,96	-9,97	-2,58	6,68
	державних витрат	11,98	12,69	18,18	17,97	9,13	-3,63	18,39	11,98
Італія	ВВП	4,16	2,77	3,94	4,10	1,35	-3,52	2,12	4,16
	державних витрат	3,28	5,73	3,12	5,35	3,79	-2,11	4,10	3,28
Люксембург	ВВП	6,28	10,29	12,04	10,56	-0,33	-4,81	10,48	6,28
	державних витрат	16,17	11,30	17,15	14,05	3,94	-12,10	-0,17	16,17
Нідерланди	ВВП	2,99	4,52	5,22	5,84	3,97	-3,57	2,36	2,99
	державних витрат	-0,46	8,34	1,00	4,88	10,03	-2,17	15,64	-0,46
Португалія	ВВП	4,07	3,32	4,27	5,26	1,57	-2,01	2,57	4,07
	державних витрат	-7,71	8,54	25,21	14,66	9,33	12,60	-11,77	-7,71
Іспанія	ВВП	7,43	8,08	8,39	6,86	3,29	-3,76	-0,12	7,43
	державних витрат	9,02	3,94	8,93	4,24	3,38	3,43	5,00	9,02
Швеція	ВВП	4,56	2,30	6,64	6,21	-1,39	-12,24	19,65	4,56
	державних витрат	5,50	3,60	2,07	5,64	1,69	-9,20	6,85	5,50
Швейцарія	ВВП	1,77	2,65	4,38	1,93	8,66	2,63	13,01	1,77
	державних витрат	2,36	3,63	13,00	10,34	1,23	-7,28	-4,06	2,36
Велика Британія	ВВП	7,69	4,47	6,02	5,41	-12,00	-13,36	8,86	7,69
	державних витрат	8,89	6,00	5,64	8,34	2,41	-6,55	6,26	8,89
Чеська Республіка	ВВП	8,81	13,91	13,06	11,51	16,95	-7,83	5,44	8,81
	державних витрат	13,41	21,22	-1,08	12,99	13,25	0,05	4,72	13,41
Естонія	ВВП	11,08	15,45	19,76	20,00	1,03	-13,95	2,87	11,08
	державних витрат	5,21	-1,09	1,95	2,38	2,73	-3,26	21,88	5,21
Кіпр	ВВП	8,08	7,96	7,89	8,39	7,90	-1,77	3,28	8,08
	державних витрат	10,42	15,23	-1,08	5,13	0,02	-5,62	5,66	10,42
Литва	ВВП	10,07	14,93	14,95	19,23	12,79	-17,77	3,96	10,07
	державних витрат	-3,20	8,25	17,54	22,35	17,49	-5,01	5,24	-3,20

Продовження табл. 3.1

Країна	Темп приросту, %	Рік							
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Угорщина	ВВП	11,14	8,10	0,93	10,98	6,15	-13,38	5,28	11,14
	державних витрат	19,27	3,58	8,49	16,11	8,60	-3,98	-0,04	19,27
Мальта	ВВП	5,81	10,26	8,03	-2,74	11,84	-1,94	-5,91	5,81
	державних витрат	6,31	20,87	4,56	-4,03	11,09	-5,49	-3,05	6,31
Польща	ВВП	6,57	19,68	11,32	14,30	16,78	-14,45	14,14	6,57
	державних витрат	4,95	5,06	0,81	7,64	4,62	-5,90	5,83	4,95
Румунія	ВВП	4,61	3,24	3,98	5,24	3,17	-0,96	1,94	4,61
	державних витрат	1,14	-1,18	4,29	5,24	9,01	6,57	4,88	1,14
Словенія	ВВП	5,45	5,52	8,07	11,41	7,66	-4,90	0,18	5,45
	державних витрат	8,90	11,50	33,89	19,67	26,85	-7,07	-7,63	8,90
Словаччина	ВВП	15,28	13,22	15,62	23,17	17,52	-2,51	4,94	15,28
	державних витрат	7,90	-6,59	0,96	9,98	3,63	-10,25	6,52	7,90

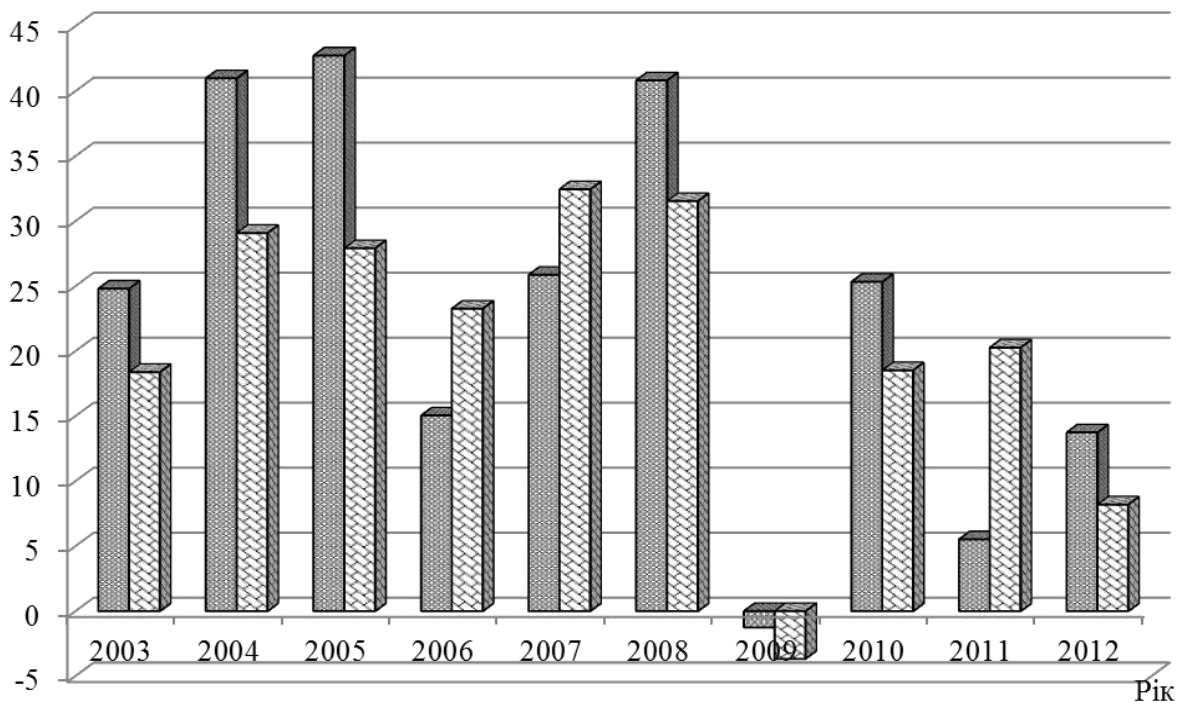
* В таблиці виділено періоди порушення закону Вагнера.

Джерело: [95].

Як видно з даних табл. 3.1, в більшості країн ЄС спостерігається зростаюча залежність між державними видатками і ВВП, що є підтвердженням дії закону Вагнера, а саме: забезпечення економічного зростання не повинно супроводжуватися обмеженням обсягів державного сектора. Однак, слід зазначити, що закон Вагнер діє лише за визначених умов та на відповідному етапі розвитку економіки. Основними умовами недотримання закону Вагнера є скорочення державних видатків з метою утримання відповідного рівня інфляції, що супроводжується відсутністю реагування на ці зміни макроекономічних параметрів. Особливо це набуває актуальності в період проведення трансформаційних економічних змін та в кризовий період.

Аналогічна ситуація щодо співвідношення темпових показників державних видатків і ВВП спостерігалася і в Україні до початку світової фінансової кризи, про що свідчать дані, подані на рис. 3.6.

На нашу думку, вірогідним поясненням такого результату емпіричних досліджень може бути недосконалість механізмів державного фінансування України, зокрема в частині використання способу покриття цих видатків. Навіть якщо видатки самі по собі здатні сприяти зростанню, то спосіб їх покриття може мати негативний вплив залежно від сформованих умов державної фінансової політики (бюджетної, податкової та боргової). Зокрема, підвищення податків створює негативний стимул для пропозиції праці і заощаджень, а збільшені розміри державних позик витісняють приватні капіталовкладення.

■ Темпи приросту видатків Державного бюджету України, % ▨ Темпи приросту ВВП, %

Рисунок 3.6 – Динаміка темпів приросту видатків Державного бюджету України та ВВП у 2003–2012 рр.

Однак, слід зазначити, що в посткризовий період в Україні темпи економічного зростання значно перевищували середні показники економічного розвитку країн ЄС. Парадоксальні темпи економічного зростання України в порівнянні з країнами ЄС обумовлені обмеженістю державної політики урядів окремих членів європейської спільноти щодо стимулювання економічного зростання та фінансовою нестабільністю таких країн як Греція, Португалія, Іспанія, Італія, Ірландія. Така ситуація є наслідком неузгодженості між країнами членами ЄС в частині розробки антикризових заходів та неефективністю створених антикризових інституцій.

Отже, державні видатки поки що не можна розглядати в числі основних чинників, що здійснюють найбільший вплив на темпи економічного зростання. Вони до певної міри сприяють зростанню економіки, але у процесі управління державними видатками важливо більше уваги приділяти не нарощенню їх обсягу, а формуванню ефективної структури на основі поділу витрат на продуктивні та непродуктивні з точки зору забезпечення реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку та загальнодержавних функцій.

Той факт, що частка державних видатків у ВВП і структура цих видатків у різних країнах значно відрізняється (див. пп. 2.3), відбиває ступінь важливості виконання функцій покладених на державу. Проаналізуємо показники динаміки обсягів видатків Державного бюджету України у розрізі

основних напрямків їх використання за функціональною ознакою за період 2002–2012 рр. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Функціональний склад видатків Державного бюджету України за період 2002–2012 рр., млрд. грн.

Стаття видатків	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загально-державні функції	6,9	7,9	9,7	12,0	14,2	16,9	21,8	24,9	34,7	40,0	44,0
Оборона	3,5	5,3	6,2	6,0	6,4	9,4	11,7	9,7	11,4	13,2	14,5
Громадський порядок	4,7	5,7	7,7	10,1	12,6	18,3	24,9	24,2	28,6	32,4	36,5
Економічна діяльність	5,8	9,2	14,3	14,0	20,4	29,8	38,7	33,3	36,0	44,8	49,4
Охорона навколишнього середовища	0,5	0,7	0,9	1,0	1,3	1,8	2,2	1,8	2,3	3,0	4,1
Житлово-комунальне господарство	0,04	0,08	0,11	0,11	0,18	0,72	0,44	0,27	0,84	0,32	0,38
Охорона здоров'я	1,6	2,4	3,4	3,5	4,1	6,3	7,4	7,5	8,8	10,2	11,4
Духовний та фізичний розвиток	0,4	0,7	1,0	1,3	1,4	2,0	2,9	3,2	5,2	3,8	5,5
Освіта	5,0	5,7	7,2	9,9	12,1	15,2	21,6	23,9	28,8	27,2	30,2
Соціальний захист	7,2	6,8	12,2	31,6	30,3	29,2	50,9	51,5	69,3	63,5	75,3
Разом	35,6	44,5	62,7	89,5	103,0	129,6	182,5	180,3	225,9	238,4	271,2

Як свідчать наведені в табл. 3.2 дані, обсяг видатків Державного бюджету України за аналізований період має стійку тенденцію до зростання і в порівнянні з 2002 р. зріс більше ніж у 6 разів, що обумовлено позитивними змінами в соціально-економічному розвитку країни.

Найбільше зростання за період 2002–2012 рр. спостерігається за статтями: духовний та фізичний розвиток – майже у 14 разів, соціальний захист – у 11 разів, житлово-комунальне господарство – в 9,5 разів. Найменші темпи зростання прослідковуються за статтями оборона, освіта та загальнодержавні функції і коливаються в межах 4–6 рази.

Протягом 2002–2012 рр. відбувалися трансформаційні процеси в національній економіці, що супроводжувалося змінами в моделях ринкового управління економікою. Слід зазначити, що при цьому пріоритетними напрямками державної політики стали збереження та підтримка ринкових механізмів, забезпечення високої ефективності суспільного виробництва з одночасним домінуванням суспільних інтересів, гарантування високого рівня

соціальних стандартів життя. Це призвело до структурних змін видаткової частини Державного бюджету України (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Структура видатків Державного бюджету України за період 2002–2012 рр., %

Стаття видатків	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загально-державні функції	19,36	17,76	15,47	13,41	13,79	13,04	11,94	13,81	15,36	16,78	16,22
Оборона	9,82	11,92	9,89	6,70	6,21	7,25	6,41	5,38	5,05	5,54	5,35
Громадський порядок	13,19	12,81	12,28	11,28	12,24	14,12	13,64	13,42	12,66	13,59	13,45
Економічна діяльність	16,27	20,68	22,80	15,64	19,81	22,99	21,20	18,47	15,93	18,79	18,21
Охорона навколишнього середовища	1,40	1,57	1,44	1,12	1,26	1,39	1,21	1,00	1,02	1,26	1,51
Житлово-комунальне господарство	0,11	0,18	0,18	0,12	0,17	0,56	0,24	0,15	0,37	0,13	0,14
Охорона здоров'я	4,49	5,40	5,42	3,91	3,98	4,86	4,05	4,16	3,89	4,28	4,20
Духовний та фізичний розвиток	1,12	1,57	1,59	1,45	1,36	1,54	1,59	1,78	2,30	1,59	2,03
Освіта	14,03	12,81	11,48	11,06	11,75	11,73	11,83	13,26	12,75	11,41	11,13
Соціальний захист	20,20	15,29	19,45	35,30	29,42	22,53	27,88	28,57	30,67	26,63	27,76

Підтвердженням даної тези є те, що в період з 2002 по 2004 рр., який можна охарактеризувати як період завершення впровадження діючих ринкових механізмів в Україні, у структурі видатків Державного бюджету України відмічалася така закономірність: стратегічними напрямками державного фінансування були сприяння розвитку економіки (в середньому на рік 21 % від загального обсягу державних витрат), забезпечення виконання загальнодержавних функцій з управління (20 %), а соціальні витрати складали 16 %. Перехід до основ соціально орієнтованої ринкової економіки обумовив певні зміни в структурі державних видатків. У 2005–2008 рр. при виконанні Державного бюджету, з метою дотримання соціальних стандартів та принципів гідного життя для всіх громадян за допомогою розподілу та перерозподілу ВВП, відбулася переорієнтація державних видатків на фінансове забезпечення соціального захисту населення. Так, витрати на соціальний захист, які в попередні роки посідали третє місце у структурі видатків, змістилися на перше і становили в середньому за рік близько 30 %. При цьому збереглася пріоритетність фінансування розвитку окремих галузей економіки в порівнянні з виконанням загальнодержавних функцій, середньорічні частки зазначених

видатків у загальній структурі становили 20 % і 14 % відповідно. Фінансова криза та її негативний вплив на розвиток економіки зумовили необхідність посилення державного регулювання соціально-економічних процесів в країні, що призвело до зростання обсяг та питомої ваги загальнодержавних видатків відносно витрат на економічну діяльність. При цьому, навіть в посткризовий період, враховуючи стратегічні завдання розвитку країни на засадах соціально-орієнтованої економіки, видатки на соціальний захист займали домінуючі позиції і становили в середньому протягом 2009–2012 рр. 28 %.

Проблеми бюджетної системи України, що знижують ефективність бюджетної політики, продукують серйозні ризики для макроекономічної динаміки. Власне, через це її реформа визначена Президентом України як один із пріоритетів економічної політики. У Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки зазначається, що метою реформи бюджетної системи є «створення системи управління державними фінансами, спрямованої на забезпечення сталого економічного зростання й гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань».

Отже, необхідно відмітити, що в Україні, як і в європейських державах в цілому, пріоритетними напрямками фінансування державних видатків є соціальний захист, економічна діяльність, освіта, виконання загальнодержавних функцій.

Основним показником, який відображає значущість державних видатків як фактора економічного зростання, є частка відповідних видатків у ВВП. Для проведення аналізу було виділено три групи державних видатків: соціальні, на розвиток підприємницької діяльності, на загальнодержавні функції та підтримку безпеки (видатки на освіту було включено в групу соціальних видатків).

Динаміка темпів приросту ВВП та питомої ваги окремих груп державних видатків в середньому за країнами ЄС у 2002–2012 рр. наведено на рис. 3.7.

Як свідчать дані, наведені на рис. 3.7, питома вага усередненого показника державних видатків у ВВП країн європейського співтовариства коливається в межах від 44,02 до 50,98 %, що свідчить про високий рівень централізації державних видатків. Слід зазначити, що домінуюче положення займають соціальні видатки, що є наслідком соціальної переорієнтації економічної систем країн даного угруповання. Рівень загальнодержавних видатків у ВВП країн ЄС протягом аналізованого періоду майже не змінюється і в середньому становить 10,33 %. Найменшу питому вагу у складі ВВП займають видатки на розвиток підприємницької діяльності, що відповідає особливостям секторального розподілу національних економік європейських країн-учасників.

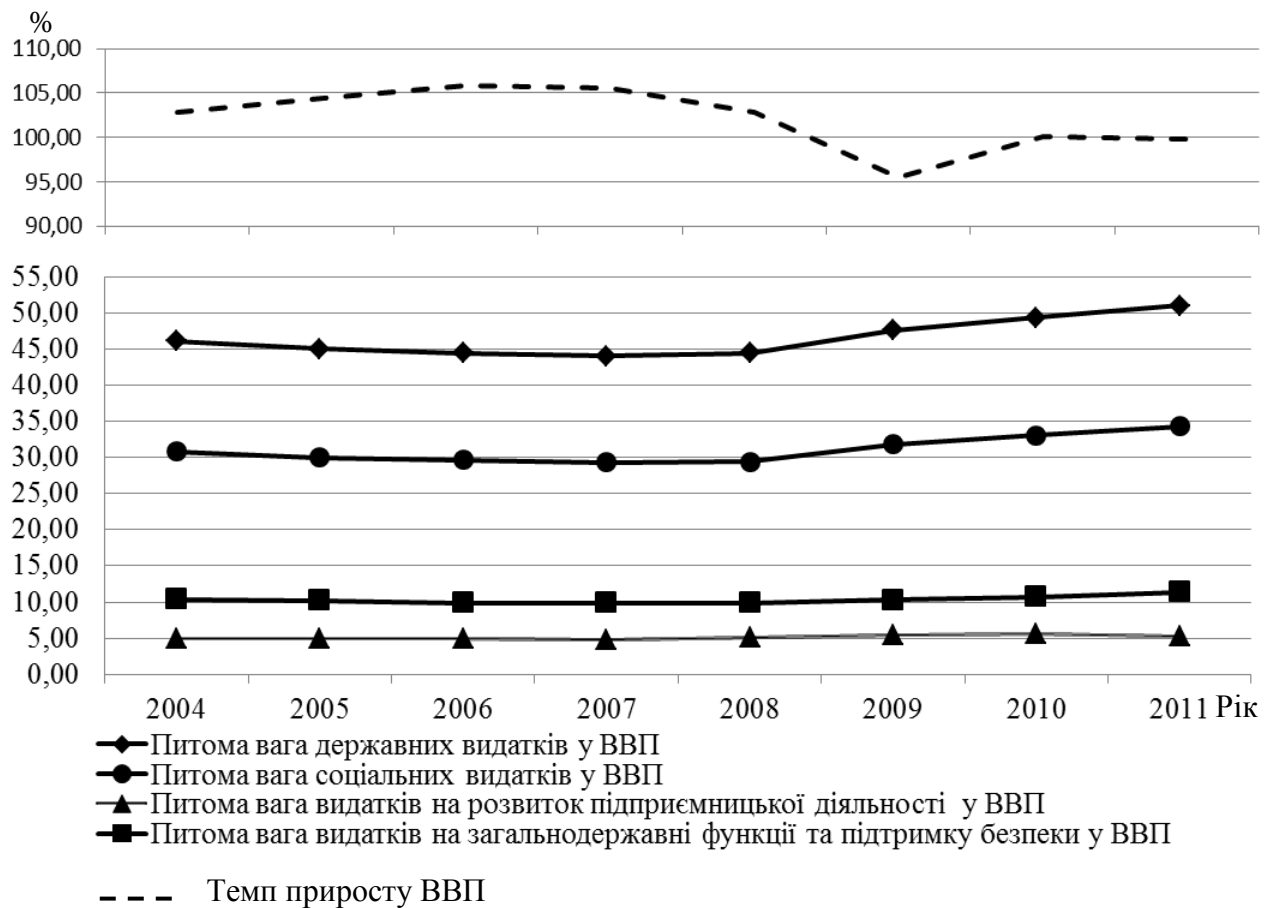

Рисунок 3.7 – Динаміка питомої ваги окремих видів державних витратків у ВВП країн ЄС у порівнянні з темпами приросту ВВП у 2004–2011 рр.

Показники темпів приросту ВВП та питомої ваги окремих складових витаткової частини Державного бюджету України протягом 2002–2012 рр. наведено на рис. 3.8.

Відображені на рис. 3.8 тенденції, на нашу думку, в цілому не характеризують структуру витатків України у 2002–2012 рр. як таку, що орієнтована на економічне зростання. Наведений статистичний ряд демонструє обернену залежність між зростанням частки державних витатків у ВВП України та темпами приросту національної економіки. У розрізі порівняння динаміки окремих видів державних витатків із зміною частки їх у ВВП країни слід відмітити, що питома вага витатків на соціальний захист має аналогічну тенденцію в часі як і динаміка державних витатків в цілому. Це може бути зумовлено соціальною спрямованістю витатків державного бюджету та встановленням довгострокового стратегічного нормативу частки відповідних витрат згідно з рекомендаціями щорічних Декларацій цілей та завдань бюджету України.

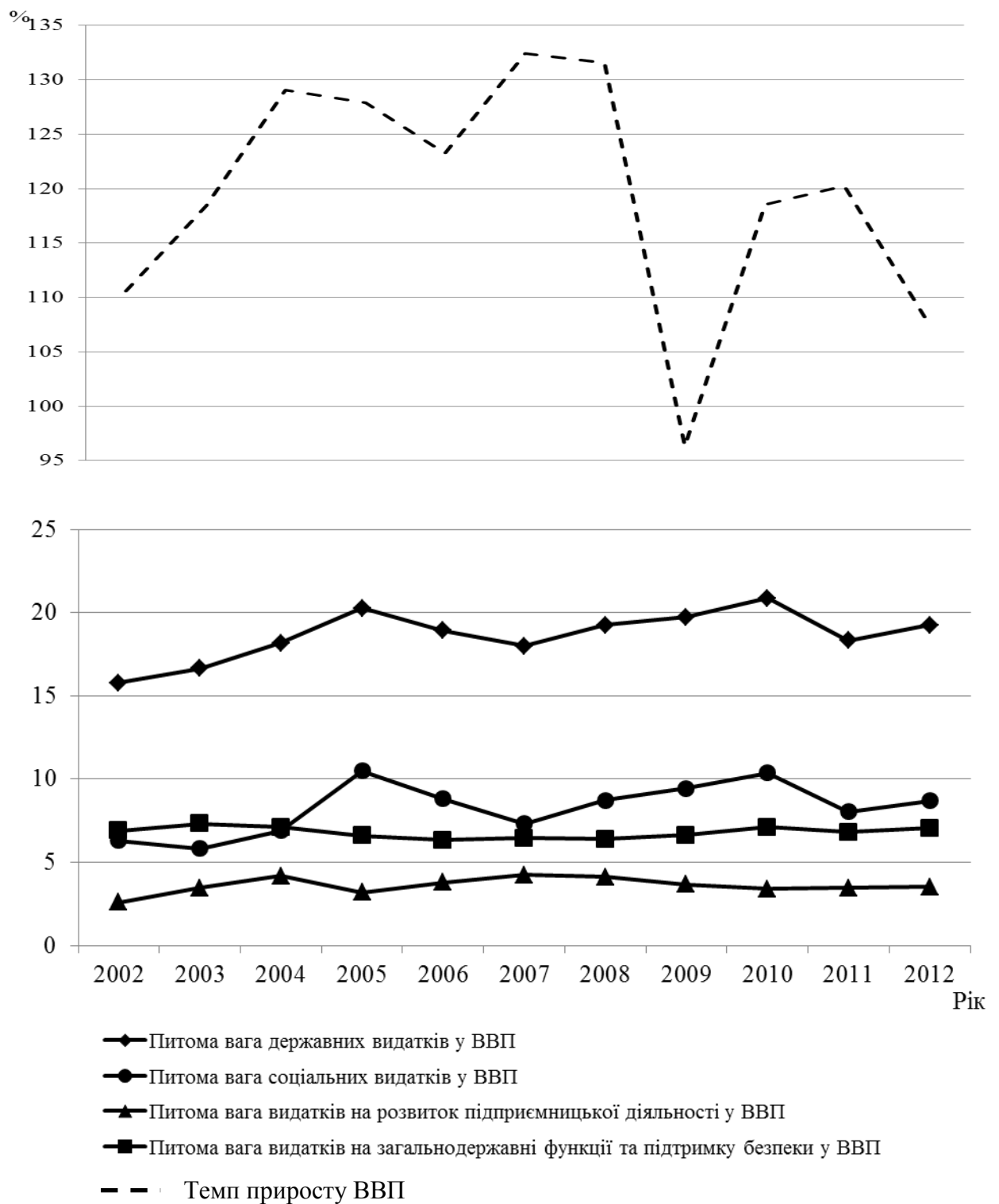

Рисунок 3.8 – Динаміка питомої ваги окремих видів державних видатків у ВВП України у порівнянні з темпами приросту ВВП у 2002–2012 рр.

Джерело: складено авторами за даними Комітету з питань бюджету та Державної служби статистики України.

Проблема оптимізації рівня державних видатків є однією з основних для сучасної економічної теорії та практики, оскільки зміна обсягів і структури державних видатків спричиняє зміну сукупного попиту в економіці та

істотно впливає на змістовні характеристики економічної системи (конкуренція, ефективність, ступінь впровадження ринкових механізмів та інші).

Для оцінки впливу зміни державних видатків на економічне зростання проведемо розрахунок коефіцієнтів еластичності реагування динаміки ВВП на зміну обсягів державних видатків в розрізі країн ЄС та України. Загальна методологія розрахунку показників еластичності передбачає знаходження співвідношень між темпами приросту результативного (ВВП) та факторного (обсяг державних видатків) показників. Результати оцінки показників еластичності подано в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Вплив зміни обсягу державних видатків на економічне зростання країн ЄС та України в середньому за період 2004–2011 рр.

Країна	Темп приросту, %		Коефіцієнт еластичності
	державних видатків	ВВП	
Група країн з високим рівнем еластичності ВВП до зміни обсягу державних видатків			
Австрія	3,11	3,22	1,04
Німеччина	1,56	2,19	1,41
Швеція	3,01	3,66	1,22
Чеська Республіка	6,84	7,02	1,03
Мальта	3,80	4,04	1,06
Польща	7,51	7,61	1,01
Словаччина	8,07	9,90	1,23
Група країн з низьким рівнем еластичності ВВП до зміни обсягу державних видатків			
Бельгія	4,24	3,28	0,77
Данія	3,45	2,74	0,80
Фінляндія	4,55	2,93	0,64
Франція	3,50	2,60	0,74
Греція	3,67	2,13	0,58
Ісландія	1,62	0,43	0,26
Ірландія	5,72	1,63	0,28
Італія	2,34	1,83	0,78
Люксембург	6,86	5,48	0,80
Нідерланди	3,69	2,56	0,70
Португалія	3,68	1,98	0,54
Іспанія	5,25	3,27	0,62
Велика Британія	2,71	0,72	0,27
Естонія	8,09	7,14	0,88
Кіпр	7,22	4,87	0,67
Литва	7,39	7,19	0,97
Угорщина	3,83	3,30	0,86
Румунія	11,74	10,71	0,91
Словенія	4,63	3,81	0,82
Група країн з нееластичним ВВП до зміни обсягу державних видатків			
Швейцарія	-0,03	5,38	-154,50
Україна	-2,00	0,18	-0,09

Аналіз наведених даних дозволяє виділити три групи країн за рівнем еластичності ВВП по відношенню до державних витрат. Так, країни з високою еластичністю ВВП демонструють зростання ВВП за умови нарощення обсягів державних витрат. Серед них найвищий рівень залежності між економічним зростанням та державними витратками демонструє Німеччина, в якій ВВП зростає на 1,4 % при зростанні державних витрат на 1 %. Друга група країн характеризується низьким рівнем еластичності ВВП та державних витратків, в якій зростання державних витрат на 1 % супроводжується збільшення ВВП, але його рівень становить менше 1 %. Третя група країн характеризується негативним впливом нарощення державних витратків на динаміку економічного зростання: для цієї країни зростання державних витрат на 1 % супроводжується скороченням ВВП на 1,37 %. України входить саме до даної групи: при зростанні обсягу державних витрат на 1 % спостерігається зниження ВВП на 0,09 %. Найбільший негативний вплив зростання державних витратків на ВВП спостерігається у Швейцарії, де зростання державних витратків на 1 % супроводжується зниженням економічного зростання на 154,5 %

Одним із індикаторів, що дозволяє виявити вплив зміни державних витратків на ВВП є мультиплікатор державних витратків. Результати оцінки величини мультиплікатора державних витратків в розрізі країн-членів ЄС за період 2004 - 2012 рр. подано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Мультиплікатор державних витратків країн ЄС за період 2004–2012 рр.

Країна	Рік									Середнє значення
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Австрія	1,211	1,183	1,156	1,113	1,116	1,265	1,193	1,129	1,097	1,177
Бельгія	0,946	0,916	0,894	0,880	0,854	0,992	0,922	0,878	0,859	0,915
Данія	1,306	1,234	1,161	1,151	1,137	1,316	1,277	1,217	1,146	1,226
Фінляндія	1,456	1,377	1,320	1,298	1,291	1,533	1,467	1,397	1,438	1,392
Франція	1,781	1,743	1,700	1,679	1,679	1,878	1,799	1,701	1,774	1,751
Німеччині	1,578	1,518	1,411	1,354	1,334	1,493	1,387	1,311	1,206	1,439
Греція	1,861	1,861	1,736	1,654	1,717	2,124	2,001	1,938	2,182	1,850
Ісландія	1,414	1,346	1,212	1,293	1,253	1,314	1,274	1,200	1,104	1,301
Ірландія	0,880	0,870	0,869	0,869	0,886	0,894	0,834	0,817	0,675	0,872
Італія	1,779	1,752	1,660	1,625	1,662	1,899	1,746	1,691	1,656	1,732
Люксембург	0,554	0,542	0,511	0,495	0,479	0,539	0,508	0,494	0,429	0,518
Нідерланди	1,068	1,032	0,988	0,972	0,953	1,054	0,960	0,920	0,822	1,004
Норвегія	1,568	1,573	1,514	1,423	1,450	1,530	1,492	1,503	1,178	1,507
Португалія	1,607	1,608	1,527	1,511	1,499	1,723	1,639	1,578	1,540	1,588
Іспанія	1,609	1,572	1,519	1,524	1,610	1,863	1,750	1,708	1,655	1,635
Швеція	1,351	1,295	1,239	1,205	1,167	1,289	1,244	1,220	1,164	1,256
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	1,166	н/д
Велика Британія	1,876	1,845	1,766	1,810	1,761	1,901	1,776	1,707	1,811	1,819
Чеська республіка	1,034	1,027	0,993	0,961	1,006	1,124	1,024	0,966	0,880	1,024
Естонія	0,872	0,834	0,833	0,875	0,917	1,076	0,923	0,797	0,776	0,904
Кіпр	1,241	1,232	1,218	1,177	1,187	1,366	1,338	1,395	1,417	1,251

Продовження табл. 3.5

Країна	Рік									Середнє значення
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Латвія	1,163	1,101	1,067	1,095	1,222	1,400	1,236	1,071	1,101	1,183
Литва	1,213	1,126	1,075	1,069	1,046	1,337	1,057	0,938	0,900	1,132
Угорщина	0,997	0,989	0,894	0,874	0,863	0,936	0,856	0,824	0,762	0,915
Мальта	0,956	0,942	0,818	0,799	0,820	0,897	0,805	0,799	0,759	0,862
Польща	1,486	1,499	1,386	1,322	1,345	1,442	1,358	1,289	1,293	1,405
Румунія	1,466	1,510	1,468	1,437	1,418	1,571	1,463	1,311	1,400	1,476
Словенія	1,046	1,006	0,953	0,907	0,923	1,113	1,038	0,977	0,923	0,998
Словаччина	0,921	0,883	0,835	0,821	0,851	1,030	0,914	0,830	0,788	0,894

Аналіз даних, представлених в табл. 3.5, дозволяє стверджувати, що більшість країн ЄС ефективно використовує систему державних видатків для забезпечення економічного зростання. Так, розрахунок мультиплікатора державних видатків дозволяє диференціювати країни ЄС за характером ефекту державних видатків:

– країни з позитивною ефективністю використання державних коштів для забезпечення економічного зростання, в яких мультиплікатор державних видатків більше 1. Це свідчить про те, що кожна гривня державних видатків відшкодовується в повному обсязі економічною системою та продукує приріст доходів країни;

– країни з відсутністю ефекту від використання державних коштів для забезпечення економічного зростання, в яких отримані доходи, в результаті діяльності суб'єктів економіки, не покривають державні витрати.

Серед країн європейської спільноти найбільший середній рівень ефективності використання державних видатків за період 2004–2012 рр., виходячи з отриманих значень мультиплікатора державних видатків, відмічається в таких країнах, як: Греція (1,850), Велика Британія (1,819), Франція (1,751), Італія (1,732). У свою чергу, найвищий негативний вплив збільшення обсягу державних видатків на економічне зростання має місце в Люксембурзі (0,518), Мальті (0,862) та Ірландії (0,872).

Динаміка чинників формування та фактичне значення мультиплікатора державних видатків для України за період 2002–2012 рр. подано в табл. 3.6.

Оскільки гранична схильність до споживання вимірюється в межах від 0 до 1, то домогосподарства схильні збільшувати споживання при зростанні доходів, але темпи нарощення споживання, як правило, є нижчими за темпи зростання ВВП. Найнижчий рівень споживання відмічається у 2004 році, коли з кожної гривні отриманих доходів 42 коп. використовувалося на споживання, а 58 коп. заощаджувалося, в тому числі у вигляді інвестиційних вкладень. У 2009 р. отримане від'ємне значення показника граничної схильності до споживання, яке вказує на існування в країна ситуації, коли витрати перевищують отримані доходи, тобто утворюється державний борг.

Таблиця 3.6 – Розрахунок мультиплікатора державних видатків України за період 2002–2012 рр.

Показник	Рік										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП у фактичних цінах, млрд. грн.	225,8	264,2	344,8	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП, %	26,7	28,7	29,4	32,1	32,2	31,4	32,6	33,7	34,9	32	35
Видатки зведеного бюджету України, млрд. грн.	60,3	75,8	101,4	141,7	175,3	226	309,2	307,4	377,8	416,9	492,5
Імпорт товарів і послуг, дол. США	18,2	24,5	31,1	39,1	48,8	65,6	92	50,6	66,2	88,8	91,4
Податкові платежі, млрд. грн.	45,4	54,3	63,2	98,1	125,7	161,3	227,2	208,1	234,5	334,7	360,6
Податкові платежі у % до ВВП	20,11	20,55	18,33	22,22	23,10	22,38	23,96	22,79	21,66	25,70	25,59
Ставку податків у доходах	0,20	0,21	0,18	0,22	0,23	0,22	0,24	0,23	0,22	0,26	0,26
Курс гривні до дол. США	5,32	5,33	5,32	5,13	5,05	5,05	5,27	7,79	7,94	7,97	7,99
Споживчі витрати, млрд. грн.	124,6	146,3	180,4	252,6	319,4	423,2	582,5	581,7	686,1	865,9	986,5
Гранична схильність до споживання	x	0,57	0,42	0,75	0,65	0,59	0,70	-0,02	0,62	0,82	1,13
Гранична схильність до імпортування	x	0,88	0,43	0,36	0,45	0,48	0,68	2,61	0,78	0,83	0,21
Мультиплікатор державних видатків	x	0,70	0,92	1,28	1,06	0,98	0,88	0,28	0,77	0,82	2,70

Джерело: складено на основі даних [52, 55]

Посткризовий період характеризується зростанням в Україні граничної схильності до споживання. Проте значне перевищення у 2012 році темпових показників кінцевих споживчих витрат домогосподарств у порівнянні з показником росту ВВП, при незмінних інших факторах призводить до зниження темпів економічного зростання. Отже, випереджувальне нарощення державних видатків по відношенню до збільшення ВВП в сучасних економічних умовах для України не сприяє використанню повною мірою потенціальних можливостей економічного зростання.

Окремим фінансово-податковим елементом механізму стимулювання економічного зростання в Україні є структура державних видатків. Аналіз впливу структури державних видатків за функціональним призначенням на зміну основних макроекономічних показників розвитку України проведено за період 2003-2012 рр. У результаті отримано таку регресійну залежність, яка дозволяє прогнозувати вплив бюджетної політики в частині формування державних видатків на показник економічного зростання – зміну ВВП (формула 3.6):

$$Y = 11876,29 + 1,281761X_1 + 9,351072X_2 - 1,49837X_3 + 8,304833X_4 \quad (3.6)$$

де Y – обсяг ВВП;

X_1 – обсяг соціальних видатків;

X_2 – обсяг державних видатків на загальнодержавні функції та підтримку безпеки;

X_3 – обсяг державних видатків на освіту;

X_4 – обсяг державних видатків на розвиток підприємницької діяльності.

Зауважимо, що зазначена модель характеризується високим рівнем адекватності, про що свідчить отриманий коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,998399$). Тобто за статистичними оцінками динаміка фактичного ВВП України на 99,8 % пояснюється змінами виділених у моделі факторів. При цьому, за умови відсутності державних видатків економіка країни виробляла в середньому 11876,29 млрд. грн. ВВП в рік. Серед існуючих напрямків використання державних фінансових ресурсів можна виділити видатки, які позитивно впливають на динаміку обсягів ВВП та видатків, що справляють негативний вплив на економічне зростання країни.

До числа видатків, зміна яких позитивно впливає на економічне зростання, відносяться:

- соціальні видатки – їх зростання на 1 млрд. грн. призводить до зростання ВВП на 1,28 млрд. грн.;

- видатки на загальнодержавні функції і підтримку безпеки – при їх зростанні на 1 млрд. грн. ВВП збільшується на 9,35 млрд. грн.;

- видатки на розвиток підприємництва - на 1 млрд. грн. їх приросту припадає 8,30 млрд. грн. приросту ВВП.

Негативний вплив на динаміку обсягів ВВП, згідно проведених розрахунків, справляє зростання витрат на освіту (ВВП скорочується на 1,50 млрд. грн. при зростанні цієї групи витрат на 1 млрд. грн.), що може бути пояснено приналежністю освіти до невиробничої сфери. Але такий вплив не свідчить про необхідність скорочення витрат на освіту, тому що вони спрямовані на формування інтелектуального потенціалу країни, створення трудових ресурсів для економіки, що стимулює зростання ВВП в майбутніх періодах, тобто їх стимулюючу дію на ВВП має певний лаг запізнювання. Скорочення витрат на освіту може застосовуватися для підвищення обсягів ВВП лише як короткостроковий інструмент бюджетної політики.

Виявлення взаємозалежності між державними видатками та ВВП можна здійснити на основі темпових показників їх змін. У результаті використання пакету «Аналіз даних» програми Excel взаємозв'язок між темпами зміни державних видатків та темпами зміни економічного зростання можна описати наступною моделлю (формула 3.7):

$$Y = 41,50 + 0,079718X_1 + 0,094093X_2 + 0,220299X_3 + 0,241948 X_4 \quad (3.7)$$

де Y – темпи приросту ВВП;

X_1 – темпи приросту соціальних видатків;

X_2 – темпи приросту державних видатків на загальнодержавні функції та підтримку безпеки;

X_3 – темпи приросту державних видатків на освіту;

X_4 – темпи приросту державних видатків на розвиток підприємницької діяльності.

Побудована модель має достатній рівень адекватності, що підтверджується значенням коефіцієнта детермінації на рівня 71,8 %. При цьому, найбільший вплив на зростання ВВП має збільшення видатків на розвиток економічної діяльності, зміна яких на 1 % спричиняє зростання ВВП на 0,24 % та фінансування освіти – на 0,22 %. Водночас зростання видатків на соціальну сферу та соціальний захист призводить до збільшення ВВП лише на 0,08 %, а видатків на загальнодержавні функції – збільшення ВВП на 0,09 %.

Отже, зростання видаткової частини державного бюджету сприяє зростанню економічної активності, оскільки є фінансовим джерелом їхнього обслуговування, однак лише до певної міри. Економічно необґрунтовані високі обсяги державних видатків є занадто переобтяжливими для економіки України. Тому, необхідно встановити оптимальну межу частки державних видатків у ВВП. Одним із показників, на основі якого визначається граничний рівень державних видатків у ВВП є точка Скаллі. Зазначений індикатор дозволяє встановити максимально можливу частку державних видатків у ВВП, що позитивно впливатиме на економічний розвиток країни.

Графічну інтерпретація визначення точки Скаллі подано на рис. 3.9.

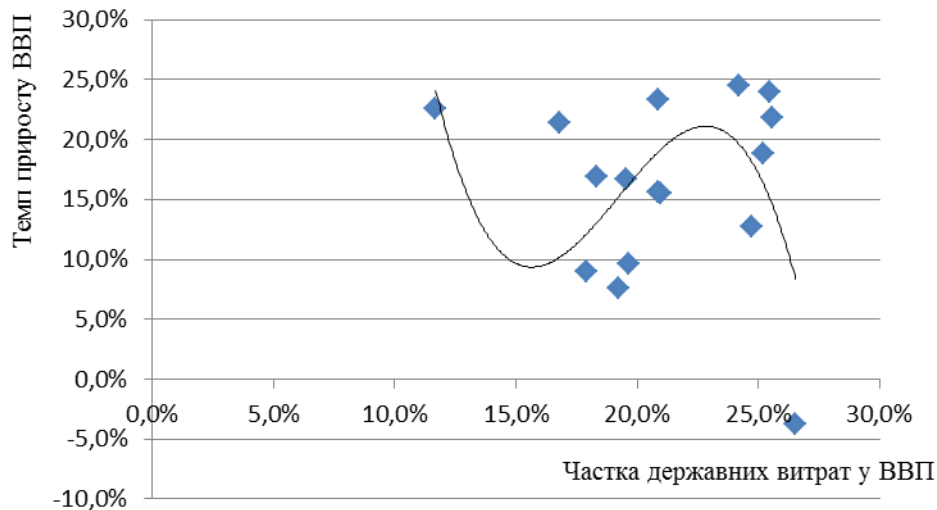

Рисунок 3.9 – Побудова точки Скаллі для України за період 1997–2012 рр.

Дані, наведені на рис. 3.9, щодо взаємозв'язку темпів приросту ВВП України та частки державних витратків у його структурі за період 1997–2012 рр., свідчать що отримана парабола ефекту Армі-Рана вказує на відсутність стійкої залежності між вказаними економічними параметрами функціонування національної економічної системи. При цьому, можна зробити висновок, що максимальне зростання ВВП для України досягається за умови частки державних витратків у ВВП на рівні 24,2 %, тобто не значно відхиляється від класичної точки Скаллі – 23 %.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що державні витрати є одним з факторів стимулювання економічного зростання за умови оптимізації їх структури, а також використання дієвих механізмів формування доходів держави як джерела покриття відповідних витрат. Існує взаємний вплив економічного розвитку країни та бюджетної політики у сфері державних витратків: з одного боку, темпи економічного зростання та відповідні зміни ВВП країни зумовлюють коригування підходів щодо формування обсягу та структури державних витратків, з іншого – державне фінансування впливає на соціально-економічний розвиток країни та динаміку макроекономічних показників.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах важливе місце в системі механізмів розподілу й перерозподілу ВВП та використання державних фінансових ресурсів займають державні видатки. Слід зазначити, що в ринковій економіці державні видатки використовуються як один із основних інструментів регулювання соціально-економічних процесів, оскільки: сприяють вирішенню проблеми дисбалансу між зростанням виробництва та споживання; спрямовані на зняття соціальної напруги через підтримку малозабезпечених верств населення; здійснюють фінансування органів державної влади та управління; забезпечують поточні потреби базових і стратегічно важливих сфер національної економіки.

Аналіз різних літературних джерел щодо трактування сутності поняття «державні видатки» дозволив виділити три підходи економістів, а саме: державні видатки як система грошових відносин; державні видатки як система державних відносин; державні видатки як сукупність грошових коштів (ресурсів), що засвідчило існування тісного взаємозв'язку між державними видатками та державними доходами в системі розподільчих і перерозподільчих фінансових відносин.

Узагальнення науково-методичних підходів щодо визначення сутності даного поняття, дозволило сформулювати авторське бачення поняття «державні видатки», під якими слід розуміти систему фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій.

Для забезпечення ефективного управління процесами розподілу і використання бюджетних коштів державні видатки підлягають систематизації, групуванню та класифікації за такими ознаками: за рівнем централізації, за рівнем формування фондів державних видатків, за функціональною складовою, за відомчою ознакою, за економічною ознакою, за програмною ознакою, за соціальним призначенням, за роллю у суспільному виробництві, за характером використання, за формою фінансування, з позиції використання централізованих у бюджеті коштів.

Дослідження еволюції поглядів представників економічних шкіл на вплив держави на економічні процеси дозволило зробити висновок, що державні видатки є одним із вагомих фіскальних інструментів впливу на рівень макроекономічних показників розвитку країни. Одним із основних питань даної проблематики є встановлення напрямку та характеру впливу державних видатків на динаміку економічного зростання. Слід зазначити, що на думку більшості науковців, не існує однонаправленого вектору їх взаємозв'язку. Так, темпи економічного зростання країни можуть впливати на визначення обсягів і структури державних видатків, а соціально-економічний розвиток країни, в свою чергу, залежить від рівня ефективності формування та використання державних коштів. Статистичний аналіз

показників формування державних видатків України показав, що при реалізації фінансової політики країни в сучасних умовах даний інструмент, поки що, не використовується в повній мірі для покращення параметрів соціально-економічного розвитку.

Забезпечення виконання державою покладених на неї завдань та функцій відноситься до пріоритетних напрямів реалізації бюджетної політики у сфері державних видатків. Враховуючи прагнення України до входження в регіональне угруповання європейської спільноти, важливим аспектом формування та реалізації ефективної бюджетної політики є її відповідність основним принципам функціонування бюджетної системи Європейського Союзу. Слід зазначити, що бюджетна політика країн ЄС та України формується під впливом історичних і національних особливостей, соціально-економічної і політичної ситуації, стратегії соціально-економічного розвитку країни і обумовлює різний ступінь та рівень перерозподілу ВВП через бюджет, пріоритетність напрямків бюджетного фінансування, додержання принципів збалансованості бюджетних доходів і видатків.

Аналітичне порівняння критеріїв та принципів реалізації бюджетної політики країн членів ЄС та України в частині державних видатків засвідчило існування можливості щодо євроінтеграції України, оскільки при формуванні бюджетної політики України у сфері державних видатків враховуються основні вимоги щодо економічної конвергенції.

Слід зазначити, що кожна країна, залежно від зовнішніх та внутрішніх факторів соціально-економічного розвитку, формує достатній обсяг державних видатків, використання якого позитивно впливало б на динаміку макроекономічних показників. Дослідження рівня зміни економічного зростання під впливом зміни обсягу державних витрат в економічній теорії здійснювалося на основі теоретичних концепцій А. Вагнера, Д. Скаллі та за допомогою статистичного інструментарію.

На основі дослідження напрацювань зарубіжних та вітчизняних науковців, було розроблено та обґрунтовано поетапність проведення аналізу взаємозв'язку динамічних показників зміни державних видатків та рівня економічного розвитку країни. Так, на нашу думку, з метою ґрунтованого дослідження впливу даних параметрів доцільно проводити аналіз в такій послідовності: порівняння темпів зростання державних видатків з темпами зростання ВВП; оцінка частки державних видатків у ВВП; вивчення впливу зміни державних видатків на ВВП; визначення характеру впливу окремих статей видатків бюджету на темпи економічного зростання; встановлення оптимальної частки державних видатків у ВВП.

Як свідчать проведені аналітичні дослідження пряму залежність між рівнем державних видатків та темпами економічного зростання чітко встановити проблематично, оскільки остання формується під впливом багатьох чинників. У той же час, здійснені розрахунки показників, що характеризують абсолютний та відносний вплив державних видатків на темпи зростання ВВП у розрізі країн ЄС та України, вказують на позитивний

вплив збільшення державних видатків у структурі національного продукту на динаміку економічного зростання, що дозволяє використовувати їх як дієвий важіль управління соціально-економічним розвитком країни.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження теоретичних та практичних аспектів ролі та місця державних видатків в економіці країни, слід зазначити, що державні витрати є одним з чинників забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни, за умови дотримання оптимальних параметрів щодо їх складу та структури та рівня централізації ВВП у державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В.Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.
2. Аткинсон Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектору / Э. Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц. – М. : Аспект Пресс, 1995. – 832 с. – (Обновление гуманитарного образования в России).
3. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик ; ред. В. Д. Базилевич. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
4. Балацкий Е. Закон Вагнера, кривая Арми–Рана и парадокс богатства / Е. Балацкий // Общество и экономика. – 2010. – № 9. – С.80–97.
5. Балацкий Е. Роль государственного сектора в национальной экономике: общемировые тенденции / Е. Балацкий, В. Коньшев // Общество и экономика. – 2003. – № 7/8. – С. 5–28.
6. Бережная Е. В. Математические методы моделирования экономических систем : учебное пособие / Е. В. Бережная, В. И. Бережной. - М. : Финансы и статистика, 2001. - 368 с.
7. Берлин С. И. Теория финансов : учебное пособие / С. И. Берлин. – М. : Приор, 2000. – 256 с.
8. Біла О. Г. Фінанси : навчальний посібник/ О. Г. Біла, І. Р. Чуй; Мін-во освіти і науки України. – Львів: Магнолія 2006, 2010. – 390 с. – ISBN 978-617-574-005-7.
9. Біль Д. Закон Вагнера: до останньої версії статті Адольфа Вагнера, опублікованої 1911 р., та її переклад / Д. Біль // Журнал Європейської економіки. – 2003. – Том 3 (1). – С. 5–15.
10. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки : підручник / Шарль Бланкарт : за наук. ред. та перед. В.М. Федосова; пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка. – К.: Либідь, 2000. – 653 с. – ISBN 966-06-0137-9.
11. Бояр А. О. Принципи функціонування бюджетної системи Європейського Союзу / А. О. Бояр // Науковий вісник ВНУ. Економічні науки. – 2009. – № 7. – С. 199–203.
12. Боярко І. М. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України: монографія / Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В.. – Суми : Університетська книга, 2011. – 165 с.
13. Бюджетна система України : навчальний посібник для вузів / Під ред. Юрія С. І. – К. : НІОС, 2000. – 400 с. – ISBN 966-95321-3-2.
14. Бюджетний кодекс України. від 08 липня 2010 р. № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.44.22&nobreak=1>. – Назва з екрану.
15. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик; КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – 4-е вид., доп. – К. : Ніос, 2003. – 416 с. – ISBN 966-95321-5-9.

16. Віхров О. П. Фінансове право : конспект лекцій / О. П. Віхров, С. О. Ніщима. – Чернігів: ЧДІЕУ. 2002. – 280 с.
17. Головінов О.М. Державний сектор сучасної економіки: теоретико-методологічний аспект : монографія / О.М. Головінов. – Донецьк, 2010. – 396 с.
18. Государственный сектор промышленности в системе экономического регулирования : монография / [Н. Г. Чумаченко, Л. Г. Червова, Л. М. Кузьменко, Л. П. Метлова и др.] – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2003. – 330 с.
19. Дейнека О. В. Взаємозв'язок масштабів та ефективності функціонування державного сектору економіки // Актуальні проблеми економіки, 2009. – № 9(99). – С. 58–64.
20. Дехтяр Н. А. Ефективність фінансів державного сектора економіки: сутність, значення та фактори формування / Н. А. Дехтяр, І. М. Боярко, О. В. Дейнека // Інноваційна економіка. – 2011. – № 1. – С. 194–201.
21. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003. – 1008 с.
22. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій. – 2007. – 528 с.
23. Засади формування бюджетної політики держави : монографія / Нац. академія управління ; ред. М. М. Єрмошенко. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
24. Илларионов А. Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. – 2002. – №9. – С. 18–45.
25. Історія економічних учень: у 2 - х ч. : підручник. Ч. 2 / В. Д. Базилевич, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай [та ін] ; за ред. В. Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2006. – 576 с. – ISBN 966-346-150-0.
26. Кабаці Б.І. Впливу структури державних видатків на динаміку економічного зростання в Україні / Б.І Кабаці // Університетські наукові записки. – 2006. - № 2 (18) – С. 363-366.
27. Карлін М. І. Державні фінанси України : навчальний посібник / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2008. – 348 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
28. Карпінський Б. А. Фінансова система : навчальний посібник / Б. А. Карпінський, О. В. Герасименко ; Мін-во освіти і науки України, Львівський держ. фінансово-економ. ін-т. – К. : ЦНЛ, 2003. – 184 с.
29. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег (The General Theory of Employment, Interest and Money). Серия: Классики экономической науки – XX век / Джон Мейнард Кейнс. – Издательство: Гелиос, 2002. – 352 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socioline.ru/category/biblioteka/uchebniki-po-sotsiologii/ekonomika-ekonomicheskaya-sotsiologiya?page=1>. – Назва з екрану.
30. Ковальчук А. Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку : монографія / А. Т. Ковальчук. - К. : Парламентське вид-во, 2007. - 488 с.

31. Ковальчук С. В. Фінанси : навчальний посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : Новий Світ – 2006. – 568 с. – (Вища освіта в Україні).
32. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / О. І. Ковтун. – Львів : Новий Світ – 2007. – 432 с. – (Вища освіта в Україні).
33. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : монографія / М. І. Крупка ; Мін-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
34. Кудряшов В. П. Фінанси : навчальний посібник / В. П. Кудряшов. – Херсон : Олді-плюс, 2002. – 352 с.
35. Кудряшов В.П. Фінансування бюджету та економічне зростання / В. П. Кудряшов // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 98-111.
36. Кухар О. В. Державний сектор в умовах ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис. канд. екон. наук : 08.01.01 / О.В. Кухар; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2004. – 20 с.
37. Лаврентьев М.М. Державний бюджет як інструмент впливу на економічний розвиток регіонів України / М.М. Лаврентьев // Наукові праці НДФІ. – 2008. – №4. – С.48-56.
38. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Л. В. Лисяк . – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
39. Лондар С. Л. Фінанси : навчальний посібник / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384с. – ISBN 5-7763-1304-X.
40. Лопушняк Г. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України – [Електронний ресурс] – Електронні текстові дані – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/+Lopushnjak.pdf>. – Назва з екрану.
41. Лук`яненко І. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти : монографія / І. Г. Лук`яненко. – К. : КМ Академія, 2004. – 542 с.
42. Луніна І. Державні видатки: тенденції і фактори зростання / І. Луніна // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 104–110.
43. Луніна І. О. Державні фінанси України в перехідний період: монографія / І. О. Луніна. – Харків: Форт, 2000. – 296 с.
44. Любімов В.І. Бюджетна політика регулювання економіки та її вплив на рівень іноземного інвестування / В.І. Любімов // Інвестиції: практика і досвід. – 2009. – №6.– С.4-7.
45. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни : монографія / І. Г. Манцуров ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2006. – 392 с.

46. Медведєв Д. М. Розвиток державного сектора економіки в Україні : Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / Д. М. Медведєв; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2006. – 20 с.
47. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / за ред. д.е.н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка». – 2009 – 528 с.
48. Небава М. І. Теорія макроекономіки : навчальний посібник / М. І. Небава. - К. : Слово, 2003. – 535 с. – ISBN 966-8407-15-6.
49. Нигматулин Р. Об оптимальной доле государственных расходов в ВВП и темпах экономического роста / Р. Нигматулин // Вопросы экономики. – 2003. – №3. – С. 125-131.
50. Опарін В. М. Фінанси. (Загальна теорія): навчальний посібник/ В. М. Опарін; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: [Б. В.], 2002. – 240 с. – ISBN 966-574-285-X.
51. Основні напрями бюджетної політики. Офіційний сайт Комітету з питань бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45077>.
52. Офіційний сайт Державної служби статистики України / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
53. Офіційний сайт Комітету з питань бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/index>. – Назва з екрану.
54. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
55. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/index>. – Назва з екрану.
56. Павлюк К. В. Концептуальні підходи до аналізу державних видатків / К.В.Павлюк, Т.В. Ахмед // Фінанси України. – 2007. –№ 8. – С. 73-90.
57. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посібник / Ю. В. Пасічник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання – Прес, 2003. – 523 с. – ISBN 966-311-007-4.
58. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: навч. посіб./ Ю.В. Пасічник. –К. : Знання. – 2008. – 608 с.
59. Пасічник Ю.В. Вплив чинників бюджетної системи на економічне зростання в Україні / Ю.В. Пасічник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №6. – С. 65-70.
60. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, А. П. Павлюк [та ін.]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>. – Назва з екрану.
61. Про внесення змін до Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету // Наказ міністерства фінансів України №

- 754 від 21.06.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1199-12/page>. – Назва з екрану.
62. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslannya2012-993d0.pdf>. – Назва з екрану.
63. Розпутенко І. В. Державні видатки в перехідних економіках : монографія / Розпутенко І. В. – К. : УАДУ, 1998. – 244 с.
64. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні : монографія / за редакцією д. е. н. Б. Є. Кваснюка. – К. : Ін-т екон. прогноз. – Х. : Форт, 2003. – 424 с.
65. Романенко О. Р. Фінанси: підручник/ О. Р. Романенко; Мін-во освіти і науки України. – 4-те вид., стер. – К.: ЦУЛ, 2009. – 312 с. – ISBN 978-966-364-788-3.
66. Сацік В. І. Циклічність економічного розвитку України / В. І. Сацік // Економіст. – 2005. – № 5. – С. 80–83.
67. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 566 с.
68. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектору : пер. с англ / Дж. Е. Стігліц. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
69. Теория статистики : учебник / Р. А. Шмойлова ; ред. Р. А. Шмойлова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 464 с.
70. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; ред. В. М. Федосов ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
71. Финансы : учебник / В. В. Ковалев. – 2-е перераб. и доп. – М. : ТК Велби : Проспект, 2004. – 634 с.
72. Финансы : учебник / В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др. ; под ред. В.М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 432 с.
73. Финансы : учебник / О. В. Врублевская ; ред. М. В. Романовский ; СПбГУ экономики и финансов. – М. : Перспектива, 2000. – 520 с.
74. Финансы : учебник для вузов / ред. Л. А. Дробозина. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 527 с.
75. Финансы : учебное пособие / А. М. Ковалева. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 334 с.
76. Финансы : ученик / Грязнова А. Г., Маркина Е. В., Седова М. Л. и др. ; под. ред. Грязновой А. Г., Маркиной Е. В. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 504 с.
77. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учебник для вузов / ред. Г. Б. Поляк. – 2-е изд. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 512 с.
78. Фінанси (теоретичні основи) : підручник / МАУП ; кер. роботи М. В. Грідчіна. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : МАУП, 2004. – 312 с.

79. Фінанси : навчальний посібник / ред. В. І. Оспіщев. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
80. Фінанси: підручник/ ред.: С. І. Юрій, В. М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с. – ISBN 978-966-346-477-0.
81. Фінансове право [Текст] : підручник / Є. О. Алісов [та ін.] ; відп. ред. Л. К. Воронова. – Х. : Консум, 1998. – 496 с. – ISBN 966-7124-28-2.
82. Фінансове право України : навчальний посібник / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, УАБС НБУ. – Суми : Університетська книга, 2004. – 320 с.
83. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: у 3 т. / за ред. А.І. Даниленка. Т 1. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – Київ: Фенікс, 2008.
84. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання : навчальний посібник / І.Я. Чугунов. – К. : НДФІ. – 2005. – 488 с.
85. Швець С. М. Оцінка впливу сукупних бюджетних витрат на темпи економічного зростання України / С. М. Швець // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 2. – С. 35-47.
86. Юсифов Ф.Г. оглы. Политика правительственных расходов в стабилизации экономики / Ф.Г. оглы Юсифов. – Калининград: Изд-во Балтийского института экономики и финансов, 2001. – 38 с.
87. Якобсон Л. И. Экономика общественного сектора. Основы теории государственных финансов : учебник для вузов / Л. И. Якобсон. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 319 с.
88. Adam Smith. Wealth of Nations / Adam Smith. – London: Methuen& Co., Ltd, 1904 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>. – Назва з екрану.
89. Afonso A. Quality of Public Finances and Growth / A. Afonso, W. Ebert, L. Schuknecht, M. Then // European Central Bank. – Working Paper Series. – 2005. – № 438. – 45 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp438.pdf>. – Назва з екрану.
90. Aisa R. Government health spending in a model of endogenous longevity / R. Aisa, F. Pueyo // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eui.eu/Personal/Licandro/VintagePapers/rosaaisa.pdf>. – Назва з екрану.
91. Barro R. Economic growth in a cross section of countries / Robert Barro // Quarterly Journal of Economics. – 1991. – № 106. – P. 407-443 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hec.unil.ch/ocadot/ECODEVdocs/barro-robert.pdf>. – Назва з екрану.
92. Bassanini A. The Driving Forces of Economic Growth: Panel Data Evidence For the OECD Countries / A.Bassanini, S.Scarpetta // OECD Economic Studies. – 2001. – № 33(11). – P. 9–56.
93. Colombier C. Does the Composition of Public Expenditure Affect Economic Growth / C. Colombier [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://editorialexpress.com/cgi->

- bin/conference/download.cgi?db_name=IIPF63&paper_id=292. – Назва з екрану.
94. Devarajan S. The composition of public expenditure and economic growth / S. Devarajan, V. Swaroop, H.Zou // *Journal of Monetary Economics*. – 1996. – № 37. – P. 313-344 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699862~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>. – Назва з екрану.
 95. Eurostat / European Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>. – 04.11.2011. – Назва з екрану.
 96. Herrera S. Public Expenditure and Growth / S.Herrera // *Policy Research Working Paper*. – The World Bank. – 2007. – № 4372. – 66 p.
 97. Kelly T. Public Expenditures and Growth / T.Kelly // *Journal of Development Studies*. – 1997. – № 34. – P. 60–84.
 98. Kormendi R. Macroeconomic Determinants of Growth Cross-Country Evidence / R.Kormendi, P.Meguire // *Journal of Monetary Economics*. – 1985. – № 16. – P. 141–163.
 99. Lamartina S. Increasing Public Expenditures: Wagner’s Law in OECD countries / S. Lamartina, A. Zaghini ; Universitadada d’Salamanca [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://campus.usal.es/~XVEEP/PAPERS/J1S6/XVEEP-29%20LAMARTINA-ZAGHINI.pdf>. – 10.10.2011. – Назва з екрану.
 100. Landau D. Government Expenditure and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-80 / D. Landau // *Economic Development & Cultural Change*. – 1986. – P. 36-75 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.econ.uconn.edu/Faculty/landau/landau.htm>. – Назва з екрану.
 101. Mitchell D. The Impact of Government Spending on Economic Growth / D. Mitchell ; Heritage Foundation [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.heritage.org/Research/Reports/2005/03/The-Impact-of-Government-Spending-on-Economic-Growth>. – 03.10.2011. – Назва з екрану.
 102. Nelson M. Deficit-Growth Connection: Some Recent Evidence from Developing Countries / M.Nelson, R.Singh // *Economic Development and Cultural Change*. – 1994. – № 43(1). – P. 167–191.
 103. Ram R. Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data / R.Ram // *The American Economic Review*. – 1986. – № 76(1). – P. 191–203.
 104. Saez M. Government Spending and Economic Growth in the European Union Countries: An Empirical Approach / M.Saez, S.Garcia / University of Cantabria and University of Oviedo (Department of Economics). – 2006. – 11 p.
 105. Welfens P. Privatization and foreign direct investment in transforming economies / P. Welfens, P. Jasinski. – Dartmouth, 1994. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.lib.muohio.edu/multifacet/record/mu3ugb2283609>. – 02.09.2011. –
Назва 3 екрану.

Додаток А – Динаміка обсягу ВВП в розрізі країн-членів ЄС за період 2003-2011 рр., млн.євро

Країна	Рік								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	224996,0	234707,8	245243,4	259034,5	274019,8	282744,2	276228,0	285165,3	299240,4
Бельгія	276156,5	291287,3	303435,1	318829,3	335814,5	346374,5	340668,8	355739,6	369258,7
Велика Британія	1659740,7	1787298,5	1867129,3	1979497,7	2086519,9	1836125,5	1590858,0	1731809,0	1770909,6
Греція	172431,8	185265,7	193049,7	208622,3	223160,1	233197,7	231081,2	222151,5	208531,7
Данія	188500,3	197069,9	207366,9	218747,4	227533,9	235133,0	223575,8	236477,1	240452,8
Естонія	8718,9	9685,3	11181,7	13390,8	16069,4	16235,1	13969,7	14371,1	16216,4
Ірландія	140635,1	150024,4	162896,8	177573,5	189654,7	180249,5	162283,5	158096,7	162599,7
Ісландія	9711,4	10674,1	13111,9	13315,9	14932,4	10292,3	8675,3	9487,5	10089,4
Іспанія	783082,0	841294,0	909298,0	985547,0	1053161,0	1087788,0	1046894,0	1045620,0	1046327,0
Італія	1341850,1	1397728,3	1436379,5	1493031,3	1554198,9	1575143,9	1519695,1	1551885,6	1580410,1
Кіпр	11654,2	12596,0	13598,2	14670,5	15901,5	17157,1	16853,5	17406,0	17878,0
Литва	16576,1	18244,8	20969,1	24104,2	28738,8	32414,3	26654,4	27709,7	30958,5
Люксембург	25822,1	27444,5	30269,5	33914,1	37496,8	37371,5	35575,2	39302,6	41729,7
Мальта	4639,9	4669,9	4930,9	5206,7	5575,4	5963,5	5956,0	6376,8	6626,2
Нідерланди	476945,0	491184,0	513407,0	540216,0	571773,0	594481,0	573235,0	586789,0	599047,0
Німеччина	2147500,0	2195700,0	2224400,0	2313900,0	2428500,0	2473800,0	2374200,0	2495000,0	2609900,0
Польща	191643,8	204236,5	244420,1	272088,9	311001,7	363175,3	310681,4	354616,1	370850,6
Португалія	143471,7	149312,5	154268,7	160855,4	169319,2	171983,1	168529,2	172859,5	171126,2
Румунія	52576,5	61063,9	79801,9	97751,0	124728,5	139765,4	118196,0	124327,7	131327,0
Словаччина	29489,2	33994,6	38489,1	44501,7	54810,8	64413,5	62794,4	65897,0	68974,2
Словенія	25819,2	27227,5	28730,9	31050,7	34593,6	37244,4	35420,2	35484,6	36150,0
Угорщина	73883,0	82114,8	88765,5	89589,9	99422,8	105535,8	91415,4	96243,0	98920,6
Фінляндія	145531,0	152266,0	157429,0	165765,0	179830,0	185670,0	172318,0	178724,0	188679,0
Франція	1587902,4	1655571,1	1718046,8	1798115,3	1886793,1	1933195,0	1885761,9	1936719,7	2001398,0
Чеська Республіка	84409,6	91849,5	104628,8	118290,8	131908,6	154269,7	142197,0	149932,0	155486,0
Швейцарія	296195,1	301430,1	309428,4	322993,1	329214,4	357724,8	367133,5	414884,1	474689,2
Швеція	278914,0	291634,1	298353,3	318170,8	337944,2	333255,7	292472,1	349945,1	385450,7

Додаток Б – Динаміка державних видатків в розрізі країн-членів ЄС за період 2000-2011 рр., млн.євро

Країна	Рік											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	108287,0	109874,3	111750,8	115470,2	126173,1	122585,3	127293,3	133180,4	139493,9	145332,9	150592,9	151994,4
Бельгія	123942,6	127601,1	133703,9	140953,5	143228,2	157398,9	154553,9	161999,9	172483,7	182962,4	187051,7	197071,9
Велика Британія	588865,9	659848,5	702868,8	693249,9	761136,7	808764,3	860805,6	901768,1	862432,8	807155,4	860997,4	848556,3
Греція	64472,6	66431,0	70614,0	77143,0	84333,0	86097,0	94407,0	106009,0	117992,0	124669,0	114302,0	108003,0
Данія	93171,1	97121,9	100805,5	103800,9	107505,7	109465,8	112841,5	115599,8	121145,8	129877,8	136354,4	138581,5
Естонія	2225,1	2426,1	2781,4	3035,6	3291,4	3757,1	4499,7	5460,2	6440,8	6258,5	5827,5	6108,8
Ірландія	33010,3	39010,5	43805,9	46715,4	50430,9	55177,4	61087,6	69539,4	77008,7	78499,8	103426,6	76536,3
Ісландія	3944,0	3761,2	4192,5	4429,1	4695,9	5539,4	5544,8	6311,7	5935,7	4420,8	4891,5	н/д
Іспанія	246890,0	263036,0	283741,0	300783,0	327161,0	349501,0	377958,0	412963,0	450948,0	484759,0	485467,0	480111,0
Італія	549577,0	599118,0	613403,0	645124,0	664298,0	688251,0	723375,0	740269,0	765537,0	788361,0	782101,0	788137,0
Кіпр	3687,6	4069,1	4432,8	5192,9	5342,6	5863,7	6245,9	6572,1	7228,0	7794,3	8035,9	8291,4
Литва	4838,9	4999,7	5232,2	5476,4	6060,3	6968,4	8064,8	9953,5	12073,4	11650,0	11269,7	11521,0
Люксембург	8270,1	8606,5	9963,6	10793,7	11683,6	12573,2	13084,9	13596,5	14623,8	16083,7	17097,8	17882,2
Мальта	1727,1	1852,6	1938,7	2117,0	2036,1	2148,2	2246,7	2328,7	2567,8	2534,0	2650,3	2751,5
Нідерланди	184612,0	203063,0	214960,0	224621,0	226403,0	229965,0	246028,0	258843,0	274781,0	294782,0	301213,0	299928,0
Німеччина	923360,0	1000780,0	1022330,0	1040720,0	1033600,0	1043450,0	1049290,0	1056760,0	1090460,0	1144740,0	1190970,0	1174540,0
Польща	н/д	н/д	92771,8	85621,0	87053,2	106176,3	119350,3	131201,7	157000,9	138607,3	161079,7	161082,6
Португалія	52983,1	58031,7	60526,7	64105,0	67822,5	71830,3	72735,7	75112,7	77055,3	83842,3	88987,0	84422,5
Румунія	15674,1	16424,7	17020,0	17588,7	20489,7	26808,0	34743,9	47690,7	54907,0	48587,0	49891,9	51692,1
Словаччина	11495,0	10481,2	11702,8	11834,8	12807,2	14618,6	16252,8	18750,9	22491,4	26078,9	26328,9	26381,1
Словенія	10016,2	10800,3	11364,5	11937,6	12450,3	13015,3	13841,3	14680,8	16511,1	17455,5	17893,8	18349,5
Угорщина	24041,1	28157,9	36297,9	36690,2	40282,9	44475,1	46755,6	50400,3	51968,1	47013,3	48108,5	49521,5
Фінляндія	63903,0	66790,0	70367,0	73199,0	76475,0	79262,0	81548,0	85219,0	91372,0	96708,0	99707,0	104259,0
Франція	744119,0	772649,0	815807,0	847957,0	881769,0	920351,0	952566,0	992619,0	1030025,0	1070585,0	1095602,0	1118728,0
Чеська республіка	26552,9	31552,2	38006,3	42203,0	39751,7	44997,8	49643,4	54135,0	63478,2	63535,1	65724,3	67232,4
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	108947,8	107363,9	105582,9	114775,2	125340,4	140519,3	160921,1
Швеція	147779,7	138352,2	148297,1	155275,9	158000,1	160671,2	167717,7	172193,3	172423,8	160688,0	183134,0	198576,3

Додаток В – Динаміка державних видатків на освіту в розрізі країн-членів ЄС за період 2000-2011 рр., млн.євро

Країна	Рік											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	11578,6	11825,3	12124,6	12624,3	12328,2	12825,3	13573,9	14154,8	15189,4	15853,7	16331,5	16726,8
Бельгія	14207,3	14998,7	15871,0	16487,4	16758,2	17855,9	18557,6	19249,9	20444,4	21267,2	21752,1	22860,6
Велика Британія	80019,0	86355,7	96606,4	95300,5	104510,4	113468,9	119636,8	126454,7	115531,0	108752,6	117997,5	113755,4
Греція	3935,6	4017,0	4585,0	6919,0	7195,0	7573,0	8098,0	8634,0	9607,0	9832,0	8908,0	8513,0
Данія	12778,9	13259,9	14136,1	14503,9	15036,6	15167,7	15418,6	15352,7	16283,1	17816,3	18924,2	18737,1
Естонія	410,2	460,9	529,2	570,8	613,2	670,3	799,9	944,4	1090,2	995,3	977,5	1033,3
Ірландія	4524,8	5263,2	5840,2	6404,6	6819,2	7415,4	8114,1	9032,8	9585,3	9537,4	8656,3	8346,9
Ісландія	706,1	683,7	785,2	802,1	873,7	1094,4	1104,9	1210,7	859,5	741,8	790,9	н/д
Іспанія	27530,0	29220,0	31772,0	34015,0	36978,0	38910,0	42311,0	46109,0	50150,0	52935,0	51651,0	50440,0
Італія	54543,0	58408,0	60716,0	64321,0	63722,0	66922,0	68132,0	70821,0	69279,0	70540,0	69165,0	66925,0
Кіпр	555,4	600,6	659,8	788,9	816,8	868,8	934,5	1005,7	1166,5	1220,4	1297,1	1290,6
Литва	740,7	812,0	912,1	942,4	1049,5	1130,3	1285,7	1486,2	1875,1	1820,4	1686,7	1793,8
Люксембург	951,3	1032,9	1144,4	1263,6	1345,6	1430,3	1486,0	1590,4	1733,5	1894,4	2062,7	2168,0
Мальта	221,3	251,7	270,6	275,9	262,3	272,2	287,0	295,9	311,5	320,4	362,8	381,4
Нідерланди	20936,0	23194,0	25193,0	26570,0	27261,0	27982,0	28895,0	30470,0	32404,0	33828,0	34319,0	34734,0
Німеччина	83170,0	87370,0	89190,0	89870,0	90430,0	91210,0	93540,0	95600,0	98270,0	104350,0	107000,0	110360,0
Польща	н/д	н/д	12759,6	11604,9	11695,3	14911,0	16190,1	17642,3	20842,5	17337,1	20026,8	20541,9
Португалія	8119,1	8745,5	9376,4	9449,2	10071,5	10558,0	10623,4	10405,6	10743,0	11464,2	12237,7	10859,8
Румунія	1293,4	1752,5	1950,1	1864,4	2208,1	2869,5	4027,1	4915,0	6252,9	4830,9	4160,3	5428,5
Словаччина	793,5	763,6	945,6	1271,2	1341,3	1525,4	1665,2	2116,2	2240,5	2722,9	2943,5	2789,0
Словенія	1338,0	1488,0	1592,9	1661,3	1759,1	1910,2	1974,4	2051,4	2275,5	2317,0	2356,5	2412,4
Угорщина	2633,2	3115,5	3997,3	4608,3	4735,0	5188,9	5213,8	5418,8	5545,3	4864,8	5428,1	5174,9
Фінляндія	7798,0	8365,0	8819,0	9288,0	9565,0	9700,0	9932,0	10335,0	10945,0	11338,0	11735,0	12091,0
Франція	85290,0	88453,0	93119,0	95374,0	96565,0	99375,0	102896,0	104502,0	108856,0	115485,0	118333,0	120787,0
Чеська республіка	2728,9	3114,8	4214,0	4205,0	4242,4	4792,3	5596,1	5923,1	6898,5	6843,9	7230,7	7634,0
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	18568,6	18531,4	18313,8	20217,7	22455,6	25218,8	28855,5
Швеція	18109,6	18163,0	19440,7	20168,0	20642,5	20964,9	21952,5	22559,5	22808,2	21133,1	24136,1	26324,3

Додаток Г – Динаміка державних видатків на розвиток підприємницької діяльності в розрізі країн-членів ЄС
за період 2000-2011 рр., млн.євро

Країна	Рік											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	10869,30	12855,50	12162,00	12838,70	21455,40	13827,00	14246,00	15099,80	16489,90	16758,10	18149,50	17801,10
Бельгія	12494,70	12059,30	12580,10	14710,10	13417,00	22957,80	17080,50	18456,30	20008,50	21125,90	23187,30	25524,90
Велика Британія	5844,40	54072,40	59310,10	65031,30	65383,30	73398,60	79200,00	83058,10	111075,20	90968,00	73146,50	60426,50
Греція	7901,50	7222,00	6786,00	8057,00	10108,00	7601,00	9416,00	9737,00	13316,00	12290,00	9409,00	7112,00
Данія	7244,60	6989,70	7134,90	7136,60	7314,50	7530,50	7565,60	7757,40	7893,90	8616,50	8839,20	9241,60
Естонія	267,90	298,10	332,80	353,40	412,60	465,40	620,60	824,00	884,70	737,90	710,20	825,50
Ірландія	5855,00	7417,50	7854,70	7770,70	7841,00	8725,50	10240,50	12216,70	14442,00	13789,10	40762,20	13578,70
Ісландія	670,20	649,80	675,50	681,80	718,70	807,00	872,00	940,20	2056,10	565,60	901,50	н/д
Іспанія	37248,00	38095,00	41768,00	43046,00	50381,00	51600,00	54896,00	63077,00	68838,00	72499,00	67431,00	62247,00
Італія	41902,00	64213,00	55248,00	63846,00	64236,00	64707,00	82707,00	73646,00	72408,00	80612,00	69453,00	67064,00
Кіпр	663,20	744,80	783,60	917,30	877,30	891,50	951,90	970,90	1070,40	1169,70	1163,50	1164,40
Литва	804,60	643,90	705,20	700,60	824,90	871,50	1072,40	1297,40	1638,10	1193,30	1329,50	1309,90
Люксембург	1075,00	806,30	1442,50	1432,80	1546,70	1546,10	1805,70	1698,00	1736,20	1975,90	2027,30	2103,70
Мальта	322,30	331,70	317,10	459,80	300,10	340,30	347,50	353,00	475,00	303,50	315,80	333,20
Нідерланди	21053,00	28323,00	29195,00	30512,00	28271,00	27191,00	28064,00	30447,00	33940,00	40790,00	39754,00	36225,00
Німеччині	58510,00	113770,00	111190,00	110370,00	106560,00	103960,00	100730,00	99010,00	106420,00	108840,00	134620,00	106110,00
Польща	н/д	н/д	10800,60	9457,10	9876,40	13093,20	15708,00	18246,40	22306,00	20617,70	23582,00	24132,00
Португалія	7691,50	8863,10	8251,90	8357,40	8516,90	8698,90	7942,60	7886,40	8659,00	8715,40	9565,10	8011,80
Румунія	2859,80	2873,30	3073,70	3657,70	4695,40	5496,70	8195,70	12338,70	12778,70	10725,80	10090,90	10373,40
Словаччина	2710,20	1763,20	2003,60	1617,40	1743,30	1742,20	2047,70	2675,10	3676,00	3760,00	3009,10	3279,60
Словенія	1247,40	1160,30	1232,30	1372,30	1323,90	1292,30	1460,40	1623,30	2098,80	2118,20	2130,60	2334,80
Угорщина	3749,80	4026,20	6001,10	4762,60	5214,20	5723,90	6682,10	7487,50	7129,80	6488,30	6378,30	7931,70
Фінляндія	6860,00	6986,00	7610,00	7431,00	7692,00	7898,00	8198,00	8516,00	9410,00	9535,00	9644,00	10167,00
Франція	79418,00	79835,00	87391,00	86979,00	88730,00	94593,00	97794,00	98695,00	102445,00	110960,00	111088,00	107829,00
Чеська Республіка	5194,40	7232,40	7648,70	10670,20	8040,60	8452,70	9644,50	10056,20	12163,40	12002,30	11291,90	10652,40
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	15373,20	14644,10	14483,50	15760,00	17390,90	19901,30	22962,90
Швеція	12474,60	12346,50	13427,60	14238,40	14351,30	15296,70	15311,30	16077,80	16901,20	15970,50	18273,60	19099,60

Додаток Д – Динаміка державних видатків на загальнодержавні функції та підтримку безпеки в розрізі країн-членів ЄС за період 2000-2011 рр., млн.євро

Країна	Рік											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	22534,90	23315,50	22929,30	22741,10	23234,20	24348,50	25173,50	26147,00	26486,80	26970,30	27666,70	27947,70
Бельгія	36019,30	36391,00	37036,70	37257,80	36481,50	37114,30	36554,20	38682,80	40222,70	42076,20	41153,70	42614,00
Велика Британія	158999,50	156182,00	161464,90	154964,60	176453,50	185988,50	203851,90	210646,80	192020,40	175346,30	203718,60	203635,20
Греція	23392,90	22956,00	24368,00	26497,00	29498,00	29286,00	30738,00	36335,00	37367,00	41182,00	36925,00	36181,00
Данія	19850,70	20640,00	20659,90	20234,90	20315,20	20337,80	21271,60	21941,80	22996,90	23820,50	25060,50	26000,30
Естонія	510,30	538,20	656,80	712,00	679,40	817,70	974,20	1173,60	1361,40	1253,20	990,40	1046,50
Ірландія	7363,20	7936,30	8335,00	8671,80	9300,40	9851,60	10740,00	11973,40	12820,10	12788,40	12950,50	13783,90
Ісландія	786,20	768,90	780,90	793,90	804,10	950,00	931,50	1150,80	898,20	1088,30	1041,10	н/д
Іспанія	58285,00	64483,00	68066,00	70654,00	72739,00	77394,00	83603,00	89355,00	94956,00	99076,00	101034,00	104479,00
Італія	162341,00	169884,00	173853,00	179142,00	179070,00	185651,00	185858,00	195018,00	202728,00	197975,00	196341,00	205902,00
Кіпр	1328,70	1463,40	1566,90	1857,50	1865,60	2079,50	2220,10	2420,40	2572,60	2772,00	2740,00	2826,50
Литва	1113,20	1207,20	1207,30	1283,90	1430,00	1670,30	2001,00	2418,90	2594,80	2360,10	2492,70	2606,30
Люксембург	1539,50	1591,00	1702,60	1803,90	1971,20	2082,80	2080,90	2247,70	2450,80	2625,40	2926,50	3149,20
Мальта	416,90	431,00	442,80	458,50	523,80	519,40	543,00	559,80	613,20	674,40	672,10	670,10
Нідерланди	49661,00	51380,00	52997,00	54256,00	55140,00	56637,00	58611,00	61410,00	64368,00	64648,00	65996,00	64115,00
Німеччині	197360,00	198540,00	203550,00	206000,00	205050,00	206500,00	209680,00	214420,00	224820,00	233510,00	238670,00	245980,00
Польща	н/д	н/д	19416,50	18435,50	19105,00	23359,90	25842,20	29102,40	34147,80	29513,10	35128,30	35256,40
Португалія	12400,80	13238,80	13526,60	14687,80	15346,00	16361,80	16880,70	18027,70	17437,70	19392,10	22570,10	20995,70
Румунія	5094,60	4625,10	4768,10	4591,50	4918,90	6924,70	8149,80	11219,70	12426,00	9965,80	11285,80	11487,00
Словаччина	3420,10	3142,60	3326,10	2893,10	3573,90	4002,60	4059,70	4267,50	4966,10	6297,80	7322,80	7174,90
Словенія	2060,30	2449,70	2421,40	2515,10	2678,80	2785,00	2971,50	3172,90	3310,90	3491,90	3526,10	3585,40
Угорщина	6917,90	8627,70	10213,50	9902,30	11167,60	12033,10	12528,40	13550,20	13820,40	12722,10	12509,50	12467,50
Фінляндія	13238,00	13760,00	13600,00	14261,00	14895,00	15690,00	15880,00	16559,00	18060,00	18722,00	19079,00	19938,00
Франція	167671,00	174647,00	180578,00	183544,00	191933,00	199191,00	192411,00	206642,00	212612,00	214257,00	217664,00	221016,00
Чеська Республіка	5439,50	6161,30	7474,80	8482,00	8417,60	10450,80	10210,00	11044,80	12677,40	12242,70	13069,70	13573,80
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	22992,00	22504,50	22108,30	25592,00	25318,10	27715,30	32421,40
Швеція	35670,80	30262,50	32944,30	31908,60	31794,70	32657,80	35066,40	36111,50	35796,60	31560,30	36448,40	41081,00

**Додаток Е – Динаміка соціальних видатків у розрізі країн-членів ЄС
за період 2000-2011 рр., млн.євро**

Країна	Рік											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	63304,20	61878,10	64534,70	67266,10	69155,30	71584,70	74299,80	77778,90	81328,00	85750,80	88445,20	89518,80
Бельгія	61221,10	64152,10	68216,10	72498,20	76571,60	79470,80	82361,60	85610,90	91808,00	98493,10	100958,50	106072,40
Велика Британія	344003,10	363238,20	385487,30	377953,40	414789,50	435908,10	458116,90	481608,50	443806,20	432088,60	466134,60	470739,10
Греція	29242,60	32236,00	34875,00	35670,00	37532,00	41637,00	46155,00	51303,00	57702,00	61365,00	59060,00	56197,00
Данія	53297,20	56232,00	58874,70	61925,70	64839,50	66429,40	68585,30	70547,80	73971,60	79624,60	83530,60	84602,60
Естонія	1036,60	1128,70	1262,60	1399,30	1586,30	1803,80	2105,00	2518,30	3104,60	3272,00	3149,30	3203,50
Ірландія	15267,20	18393,60	21776,00	23868,20	26470,30	29184,80	31993,10	36316,70	40161,20	42385,00	41057,50	40827,00
Ісландія	1781,50	1658,80	1951,20	2151,40	2299,30	2688,00	2636,30	3009,90	2120,10	2023,20	2157,90	2302,90
Іспанія	123827,00	131238,00	142135,00	153068,00	167063,00	181597,00	197148,00	214422,00	237004,00	260249,00	265351,00	262945,00
Італія	290791,00	306613,00	323586,00	337815,00	357270,00	370971,00	386678,00	400784,00	421122,00	439234,00	447142,00	448246,00
Кіпр	1140,50	1260,30	1422,40	1629,10	1783,00	2023,70	2139,40	2175,10	2418,50	2632,20	2835,30	3009,90
Литва	2180,40	2336,60	2407,60	2549,60	2755,80	3296,40	3705,60	4750,80	5965,50	6276,10	5760,70	5811,00
Люксембург	4704,30	5176,30	5674,20	6293,30	6820,10	7513,90	7712,30	8060,50	8703,40	9587,90	10081,20	10461,50
Мальта	766,40	838,20	908,30	922,70	949,80	1016,20	1069,20	1120,10	1167,90	1235,70	1299,50	1366,90
Нідерланди	92962,00	100166,00	107575,00	113283,00	115731,00	118155,00	130458,00	136516,00	144069,00	155516,00	161144,00	164854,00
Німеччині	584320,00	601100,00	618400,00	634480,00	631560,00	641780,00	645340,00	647730,00	660950,00	698040,00	710680,00	712090,00
Польща	н/д	н/д	49795,20	46123,80	46376,70	54812,10	61610,20	66210,70	79704,50	71139,40	82342,60	81152,40
Португалія	24771,70	27184,30	29371,70	31610,60	33888,00	36211,40	37289,00	38793,10	40215,70	44270,70	44614,20	44555,40
Румунія	6426,30	7173,60	7228,20	7475,30	8667,40	11517,30	14371,30	19217,30	23449,50	23064,50	24355,00	24403,10
Словаччина	4571,30	4811,80	5427,40	6053,40	6148,70	7348,30	8480,20	9692,10	11608,70	13298,20	13053,50	13137,80
Словенія	5370,40	5702,30	6117,80	6388,90	6688,60	7027,90	7434,90	7833,20	8825,80	9528,50	9880,70	10017,00
Угорщина	10740,20	12388,40	16086,00	17416,80	19166,20	21529,10	22331,20	23943,70	25472,60	22938,10	23792,60	23947,50
Фінляндія	36007,00	37679,00	40338,00	42219,00	44323,00	45974,00	47538,00	49809,00	52957,00	57113,00	59249,00	62063,00
Франція	411741,00	429714,00	454720,00	482060,00	504542,00	527191,00	559464,00	582780,00	606112,00	629884,00	648516,00	669097,00
Чеська Республіка	13190,00	15043,70	18668,90	18845,70	19051,00	21301,90	24192,70	27110,80	31738,80	32446,50	34132,00	35372,20
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	47,74	48,14	48,00	46,36	48,01	48,17	76681,40
Швеція	81524,80	77580,30	82484,60	88960,80	91211,50	91751,90	95387,50	97444,50	96917,80	92024,10	104276,00	112071,30

Додаток Ж – Частка державних видатків у ВВП в розрізі країн-членів ЄС за період 2000-2011 рр., %

Країна	Рік								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	51,32	53,76	49,99	49,14	48,60	49,34	52,61	52,81	50,79
Бельгія	51,04	49,17	51,87	48,48	48,24	49,80	53,71	52,58	53,37
Велика Британія	41,77	42,59	43,32	43,49	43,22	46,97	50,74	49,72	47,92
Греція	44,74	45,52	44,60	45,25	47,50	50,60	53,95	51,45	51,79
Данія	55,07	54,55	52,79	51,59	50,81	51,52	58,09	57,66	57,63
Естонія	34,82	33,98	33,60	33,60	33,98	39,67	44,80	40,55	37,67
Ірландія	33,22	33,62	33,87	34,40	36,67	42,72	48,37	65,42	47,07
Ісландія	45,61	43,99	42,25	41,64	42,27	57,67	50,96	51,56	н/д
Іспанія	38,41	38,89	38,44	38,35	39,21	41,46	46,30	46,43	45,89
Італія	48,08	47,53	47,92	48,45	47,63	48,60	51,88	50,40	49,87
Кіпр	44,56	42,42	43,12	42,57	41,33	42,13	46,25	46,17	46,38
Литва	33,04	33,22	33,23	33,46	34,63	37,25	43,71	40,67	37,21
Люксембург	41,80	42,57	41,54	38,58	36,26	39,13	45,21	43,50	42,85
Мальта	45,63	43,60	43,57	43,15	41,77	43,06	42,55	41,56	41,52
Нідерланди	47,10	46,09	44,79	45,54	45,27	46,22	51,42	51,33	50,07
Німеччина	48,46	47,07	46,91	45,35	43,51	44,08	48,22	47,73	45,00
Польща	44,68	42,62	43,44	43,86	42,19	43,23	44,61	45,42	43,44
Португалія	44,68	45,42	46,56	45,22	44,36	44,80	49,75	51,48	49,33
Румунія	33,45	33,55	33,59	35,54	38,24	39,29	41,11	40,13	39,36
Словаччина	40,13	37,67	37,98	36,52	34,21	34,92	41,53	39,95	38,25
Словенія	46,24	45,73	45,30	44,58	42,44	44,33	49,28	50,43	50,76
Угорщина	49,66	49,06	50,10	52,19	50,69	49,24	51,43	49,99	50,06
Фінляндія	50,30	50,22	50,35	49,19	47,39	49,21	56,12	55,79	55,26
Франція	53,40	53,26	53,57	52,98	52,61	53,28	56,77	56,57	55,90
Чеська республіка	50,00	43,28	43,01	41,97	41,04	41,15	44,68	43,84	43,24
Швейцарія	н/д	н/д	35,21	33,24	32,07	32,08	34,14	33,87	33,90
Швеція	55,67	54,18	53,85	52,71	50,95	51,74	54,94	52,33	51,52

Додаток 3 – Частка державних видатків на освіту у ВВП в розрізі країн-членів ЄС за період 2000-2011 рр., %

Країна	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Австрія	5,61	5,25	5,23	5,24	5,17	5,37	5,74	5,73	5,59	
Бельгія	5,97	5,75	5,88	5,82	5,73	5,90	6,24	6,11	6,19	
Велика Британія	5,74	5,85	6,08	6,04	6,06	6,29	6,84	6,81	6,42	
Греція	4,01	3,88	3,92	3,88	3,87	4,12	4,25	4,01	4,08	
Данія	7,69	7,63	7,31	7,05	6,75	6,93	7,97	8,00	7,79	
Естонія	6,55	6,33	5,99	5,97	5,88	6,72	7,12	6,80	6,37	
Ірландія	4,55	4,55	4,55	4,57	4,76	5,32	5,88	5,48	5,13	
Ісландія	8,26	8,19	8,35	8,30	8,11	8,35	8,55	8,34	н/д	
Іспанія	4,34	4,40	4,28	4,29	4,38	4,61	5,06	4,94	4,82	
Італія	4,79	4,56	4,66	4,56	4,56	4,40	4,64	4,46	4,23	
Кіпр	6,77	6,48	6,39	6,37	6,32	6,80	7,24	7,45	7,22	
Литва	5,69	5,75	5,39	5,33	5,17	5,78	6,83	6,09	5,79	
Люксембург	4,89	4,90	4,73	4,38	4,24	4,64	5,33	5,25	5,20	
Мальта	5,95	5,62	5,52	5,51	5,31	5,22	5,38	5,69	5,76	
Нідерланди	5,57	5,55	5,45	5,35	5,33	5,45	5,90	5,85	5,80	
Німеччина	4,18	4,12	4,10	4,04	3,94	3,97	4,40	4,29	4,23	
Польща	6,06	5,73	6,10	5,95	5,67	5,74	5,58	5,65	5,54	
Португалія	6,59	6,75	6,84	6,60	6,15	6,25	6,80	7,08	6,35	
Румунія	3,55	3,62	3,60	4,12	3,94	4,47	4,09	3,35	4,13	
Словаччина	4,31	3,95	3,96	3,74	3,86	3,48	4,34	4,47	4,04	
Словенія	6,43	6,46	6,65	6,36	5,93	6,11	6,54	6,64	6,67	
Угорщина	6,24	5,77	5,85	5,82	5,45	5,25	5,32	5,64	5,23	
Фінляндія	6,38	6,28	6,16	5,99	5,75	5,89	6,58	6,57	6,41	
Франція	6,01	5,83	5,78	5,72	5,54	5,63	6,12	6,11	6,04	
Чеська республіка	4,98	4,62	4,58	4,73	4,49	4,47	4,81	4,82	4,91	
Швейцарія	н/д	н/д	6,00	5,74	5,56	5,65	6,12	6,08	6,08	
Швеція	7,23	7,08	7,03	6,90	6,68	6,84	7,23	6,90	6,83	

Додаток И – Частка державних видатків на розвиток підприємницької діяльності в розрізі країн-членів ЄС
за період 2000-2011 рр., %

Країна	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Австрія	5,71	9,14	5,64	5,50	5,51	5,83	6,07	6,36	5,95	
Бельгія	5,33	4,61	7,57	5,36	5,50	5,78	6,20	6,52	6,91	
Велика Британія	3,92	3,66	3,93	4,00	3,98	6,05	5,72	4,22	3,41	
Греція	4,67	5,46	3,94	4,51	4,36	5,71	5,32	4,24	3,41	
Данія	3,79	3,71	3,63	3,46	3,41	3,36	3,85	3,74	3,84	
Естонія	4,05	4,26	4,16	4,63	5,13	5,45	5,28	4,94	5,09	
Ірландія	5,53	5,23	5,36	5,77	6,44	8,01	8,50	25,78	8,35	
Ісландія	7,02	6,73	6,15	6,55	6,30	19,98	6,52	9,50	н/д	
Іспанія	5,50	5,99	5,67	5,57	5,99	6,33	6,93	6,45	5,95	
Італія	4,76	4,60	4,50	5,54	4,74	4,60	5,30	4,48	4,24	
Кіпр	7,87	6,96	6,56	6,49	6,11	6,24	6,94	6,68	6,51	
Литва	4,23	4,52	4,16	4,45	4,51	5,05	4,48	4,80	4,23	
Люксембург	5,55	5,64	5,11	5,32	4,53	4,65	5,55	5,16	5,04	
Мальта	9,91	6,43	6,90	6,67	6,33	7,97	5,10	4,95	5,03	
Нідерланди	6,40	5,76	5,30	5,19	5,33	5,71	7,12	6,77	6,05	
Німеччина	5,14	4,85	4,67	4,35	4,08	4,30	4,58	5,40	4,07	
Польща	4,93	4,84	5,36	5,77	5,87	6,14	6,64	6,65	6,51	
Португалія	5,83	5,70	5,64	4,94	4,66	5,03	5,17	5,53	4,68	
Румунія	6,96	7,69	6,89	8,38	9,89	9,14	9,07	8,12	7,90	
Словаччина	5,48	5,13	4,53	4,60	4,88	5,71	5,99	4,57	4,75	
Словенія	5,32	4,86	4,50	4,70	4,69	5,64	5,98	6,00	6,46	
Угорщина	6,45	6,35	6,45	7,46	7,53	6,76	7,10	6,63	8,02	
Фінляндія	5,11	5,05	5,02	4,95	4,74	5,07	5,53	5,40	5,39	
Франція	5,48	5,36	5,51	5,44	5,23	5,30	5,88	5,74	5,39	
Чеська республіка	12,64	8,75	8,08	8,15	7,62	7,88	8,44	7,53	6,85	
Швейцарія	н/д	н/д	4,97	4,53	4,40	4,41	4,74	4,80	4,84	
Швеція	5,10	4,92	5,13	4,81	4,76	5,07	5,46	5,22	4,96	

Додаток К – Частка державних видатків на загальнодержавні функції та підтримку безпеки в розрізі країн-членів ЄС
за період 2000-2011 рр., %

Країна	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Австрія	10,11	9,90	9,93	9,72	9,54	9,37	9,76	9,70	9,34	
Бельгія	13,49	12,52	12,23	11,47	11,52	11,61	12,35	11,57	11,54	
Велика Британія	9,34	9,87	9,96	10,30	10,10	10,46	11,02	11,76	11,50	
Греція	15,37	15,92	15,17	14,73	16,28	16,02	17,82	16,62	17,35	
Данія	10,73	10,31	9,81	9,72	9,64	9,78	10,65	10,60	10,81	
Естонія	8,17	7,01	7,31	7,28	7,30	8,39	8,97	6,89	6,45	
Ірландія	6,17	6,20	6,05	6,05	6,31	7,11	7,88	8,19	8,48	
Ісландія	8,17	7,53	7,25	7,00	7,71	8,73	12,54	10,97	н/д	
Іспанія	9,02	8,65	8,51	8,48	8,48	8,73	9,46	9,66	9,99	
Італія	13,35	12,81	12,92	12,45	12,55	12,87	13,03	12,65	13,03	
Кіпр	15,94	14,81	15,29	15,13	15,22	14,99	16,45	15,74	15,81	
Литва	7,75	7,84	7,97	8,30	8,42	8,01	8,85	9,00	8,42	
Люксембург	6,99	7,18	6,88	6,14	5,99	6,56	7,38	7,45	7,55	
Мальта	9,88	11,22	10,53	10,43	10,04	10,28	11,32	10,54	10,11	
Нідерланди	11,38	11,23	11,03	10,85	10,74	10,83	11,28	11,25	10,70	
Німеччина	9,59	9,34	9,28	9,06	8,83	9,09	9,84	9,57	9,42	
Польща	9,62	9,35	9,56	9,50	9,36	9,40	9,50	9,91	9,51	
Португалія	10,24	10,28	10,61	10,49	10,65	10,14	11,51	13,06	12,27	
Румунія	8,73	8,06	8,68	8,34	9,00	8,89	8,43	9,08	8,75	
Словаччина	9,81	10,51	10,40	9,12	7,79	7,71	10,03	11,11	10,40	
Словенія	9,74	9,84	9,69	9,57	9,17	8,89	9,86	9,94	9,92	
Угорщина	13,40	13,60	13,56	13,98	13,63	13,10	13,92	13,00	12,60	
Фінляндія	9,80	9,78	9,97	9,58	9,21	9,73	10,86	10,68	10,57	
Франція	11,56	11,59	11,59	10,70	10,95	11,00	11,36	11,24	11,04	
Чеська республіка	10,05	9,16	9,99	8,63	8,37	8,22	8,61	8,72	8,73	
Швейцарія	н/д	н/д	7,43	6,97	6,72	7,15	6,90	6,68	6,83	
Швеція	11,44	10,90	10,95	11,02	10,69	10,74	10,79	10,42	10,66	

Додаток Л – Частка соціальних видатків у розрізі країн-членів ЄС за період 2000-2011 рр., %

Країна	Рік								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	29,90	29,46	29,19	28,68	28,38	28,76	31,04	31,02	29,92
Бельгія	26,25	26,29	26,19	25,83	25,49	26,51	28,91	28,38	28,73
Велика Британія	22,77	23,21	23,35	23,14	23,08	24,17	27,16	26,92	26,58
Греція	20,69	20,26	21,57	22,12	22,99	24,74	26,56	26,59	26,95
Данія	32,85	32,90	32,03	31,35	31,01	31,46	35,61	35,32	35,18
Естонія	16,05	16,38	16,13	15,72	15,67	19,12	23,42	21,91	19,75
Ірландія	16,97	17,64	17,92	18,02	19,15	22,28	26,12	25,97	25,11
Ісландія	22,15	21,54	20,50	19,80	20,16	20,60	23,32	22,74	22,82
Іспанія	19,55	19,86	19,97	20,00	20,36	21,79	24,86	25,38	25,13
Італія	25,18	25,56	25,83	25,90	25,79	26,74	28,90	28,81	28,36
Кіпр	13,98	14,16	14,88	14,58	13,68	14,10	15,62	16,29	16,84
Литва	15,38	15,10	15,72	15,37	16,53	18,40	23,55	20,79	18,77
Люксембург	24,37	24,85	24,82	22,74	21,50	23,29	26,95	25,65	25,07
Мальта	19,89	20,34	20,61	20,54	20,09	19,58	20,75	20,38	20,63
Нідерланди	23,75	23,56	23,01	24,15	23,88	24,23	27,13	27,46	27,52
Німеччина	29,55	28,76	28,85	27,89	26,67	26,72	29,40	28,48	27,28
Польща	24,07	22,71	22,43	22,64	21,29	21,95	22,90	23,22	21,88
Португалія	22,03	22,70	23,47	23,18	22,91	23,38	26,27	25,81	26,04
Румунія	14,22	14,19	14,43	14,70	15,41	16,78	19,51	19,59	18,58
Словаччина	20,53	18,09	19,09	19,06	17,68	18,02	21,18	19,81	19,05
Словенія	24,74	24,57	24,46	23,94	22,64	23,70	26,90	27,85	27,71
Угорщина	23,57	23,34	24,25	24,93	24,08	24,14	25,09	24,72	24,21
Фінляндія	29,01	29,11	29,20	28,68	27,70	28,52	33,14	33,15	32,89
Франція	30,36	30,48	30,69	31,11	30,89	31,35	33,40	33,49	33,43
Чеська республіка	22,33	20,74	20,36	20,45	20,55	20,57	22,82	22,76	22,75
Швейцарія	н/д	н/д	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	16,15
Швеція	31,90	31,28	30,75	29,98	28,83	29,08	31,46	29,80	29,08

Наукове видання

Боярко Ірина Миколаївна
Дехтяр Надія Анатоліївна
Дейнека Ольга Валеріївна

Державні видатки в економіці країни

Монографія

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерний набір і верстка І.М. Боярко, Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека